FRIESCHE SPRAAKLEER.

FRIESCHE SPRAAKLEER,

VAN

R. Rask,

Hoogleeraar in de Letterkunde en Bibliothecaris te Kopenhagen.

MET ENIGE VERANDERINGEN

UIT HET DEENSCH VERTAALD,

DOOR

Mr. M. Hettema,

Lid van de Ridderschap van Friesland, Gewoon Lid van het Koninklijk Genootschap van Noordsche Oudheidkunde te Kopenhagen, van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden, van het Groninger Genootschap: pro excolendo jure patrio, *enz.*

TE *LEEUWARDEN*, BIJ

H. C. SCHETSBERG,

1832.

VOORREDE

VAN

DEN VERTALER.

Reeds voor lange had ik gehoopt, deze Spraakleer in het licht te geven. Omstandigheden evenwel hebben hierin verhindering gemaakt, en onder deze wel voornamelijk ene, waarover ik niet mag zwijgen. — Het is de weinige aanmoediging, welke ik van de zijde der Friezen, en bijzonder van het Friesch Genootschap alhier, heb ontvangen. Nimmer heeft men zich verledigd, om, even als van vele kleine stukjes in de Friesche taal, waarvan in het Mengelwerk der Friesche Courant telkens zooveel ophef is gemaakt, ook iets van de mijne te

zeggen. Ik konde en wilde zulks wel toeschrijven aan de weinige waarde mijner werken; maar dan vraag ik tevens: was het *Emsiger Landrecht*, op zichzelven beschouwd, der vermelding niet waardig? Moet ik dit toeschrijven aan vooroordeel tegen alwat echt, en aanneming van alwat verhollandscht Friesch is? Zulks kan ik van de leden van het Genootschap niet verwachten; zij zitten toch niet zo onder den plak van GIJSBERT, als onze schoolmeesters en pennelikkers onder dien van SIEGENBEEK. Bij dezen laatsten heerscht wel is waar letterkundig Catholicismus — bij hen evenwel Protestantismus, daar ieder naar hij gebekt is, en gevoel heeft, en zijne kennis strekt, zich naar zijne eigene regels in 't schrijven houdt, zonder op de regels der tale te letten; en deze laatste handelwijze stemt het best met den tijdgeest overeen: of zij de beste is, laat ik aan geleerderen ter beoordeling over.

Dit denkbeeld, ik beken het openhartig, heeft mij een' tijdlang teruggehouden, om met deze Spraakleer verder te gaan. Onder het nazien van dezelve vond ik evenwel zo vele en zo overtuigende waarheden, welke ik met deskundigen overwoog en gegrond bevond, en de gunstige recensie in N°. 10

der *Weegschaal* voor 1826 deden mij besluiten, over alle zwarigheden heen te stappen, en de Spraakleer, met de vermeerderingen van den schrijver, mij later toegekomen, zo mede met mijne aantekeningen en bijvoegingen, in het licht te geven, om alzo aan mijn gevoel den vollen teugel te vieren. Ieder, die een ware Fries is, zal mijne bemoeijingen billijken; voor diegenen, welke verhollandschte Friezen zijn, schreef ik dit niet; en zijn er, helaas! niet al te veel, die zich onder de vleugelen van dezen of genen Hollandschen letterkundigen scharen, en niet eens ontdekken, dat de vogel bastaardvederen heeft? — Doch de weinige veêrkracht, welke zij bezitten, het gemakkelijkere, met en door een' anderen, dan op zichzelven staande, te werken, te veel volgende; blindelings den afgod des tijds naäpende, komen zij gevoelloos in den stroom der vernieling; en hun aller motto, hetgeen zij blind genoeg zijn, niet te zien, is: *Luctor et emergor.*

Om nu ten aanzien der aloude Friesche taal hieraan paal en perk te stellen, en haar de prooi der vernieling te ontrukken, zal ik, als Fries, al mijne vermogens inspannen, om haar tegen alle vijandelijke aanvallen te beschermen. Ik weet, ik sta bijna geheel alleen, en zal misschien ook voor den tijd-

FRIESCHE SPRAAKLEER.

geest moeten onderdoen. Doch neen; laat alwat geleerd, half en *quasi* geleerd is, mij aanvallen, ik zal nochtans, gelijk een oude eik, mij tegen al de stormen manmoedig verzetten; opdat, wanneer nu al eens de eik onderdrukt wordt, gene schaduw meer biedt, en ontworteld daar ter neder ligt, men dan nog altijd zal kunnen zeggen: het was een eik.

Ik weet, mijne stem is die van enen roependen in de woestijne; doch ik weet tevens, dat zij goed is, en eenmaal vruchten zal moeten voortbrengen; ik weet, dat, buiten het tegenwoordige platte land van *Friesland*, het *Sagelterland* en de Noordfriezen, mijne stem in het aloude *Friesland*, van af *Ostende* langs de zee tot aan de *Wezer*, als verloren, niet gehoord, wat meer is, met minachting zal behandeld worden; en moet ik mij niet bedroeven, aan de wereld te moeten zeggen, dat zij met de zo even genoemde streken ene en dezelfde taal gesproken — een en hetzelfde volk hebben uitgemaakt? — Doch alhoewel het meestendeel ontaard is, zo zijn er noch loten uitgeschoten, waarvan wij thans noch de vruchten zien. — Is het niet het trotsche *Engeland*, het zich meer en meer door bevolking uitbreidende *Noord-Amerika*, waar wij onze taal noch in ene

veranderde uitspraak horen? En willen zij eenmaal trotsch op hunne taal zijn, dan moeten zij de Friesche hare moeder noemen.

Heeft *Duitschland* in het noordelijke, de ingedrongene Hollandsche graven in het zuidelijke *Friesland*, door hunne overheersching de aloude moedertaal verdrongen, nimmer hebben zij zich ten aanzien der taal meester kunnen maken der zo even genoemde streken, dat zij door hun gezach dezelve deden te niete gaan. Het tegenwoordig *Friesland*, onder vreemde vorsten levende, heeft noch altijd deszelfs taal in den mond zijner bewoners behouden. —— De Sagelterlanders, reeds in 1252 onder het beheer der graven van *Tekelenburg*, door veden tusschen hen en de bisschoppen van *Osnabrug* en *Munster* aan laatstgemelden gekomen, doch thans den westelijken uithoek van het uitgestrekte, maar weinig bevolkte, groothertogdom *Oldenburg* uitmakende, thans tot een stipje gebracht, en niet meer dan ene bevolking van twe duizend zielen bevattende, omringd door moerassen; hebben zich mede aan die verwoesting onttrokken, en spreken alsnoch hunne aloude Friesche taal: zij leveren een bewijs op, wat eendracht vermach; en men kan van hen met waarheid zeggen: het is één volk, één huis-

gezin, ja een zuiver overblijfsel van het aloude *Friesland*. Ook de Noordfriezen, ene streek gronds, weinig door vreemdelingen bezocht, bewonende, mocht dit geluk te beurt vallen, en zij kunnen trotsch op hunne afkomst zijn.

Dáár is het, mijne landgenoten! waar noch een zweem van uwe aloude grootheid overig is; dáár schemert noch een lichtje van uwen zo helder gebrand hebbenden fakkel: — zij is noch niet uitgedoofd, en uwe medewerking kan de vernieling, die haar, thans meer dan ooit, bedreigt, niet alleen tegengaan, maar gij kunt medewerken, om haar op nieuw te doen ontbranden, haar haren vorigen luister weder te geven.

Men heeft u willen wijs maken, dat uwe taal gene waarde had; dat zij niet eens onder de beschaafde talen konde gerekend worden; als een ingedrongen iets, uit eigene inzichten, zonder regels of orde was daargesteld. — Welaan! ik zal u bewijzen, dat zij in oudheid en belangrijkheid voor gene der Germaansche, ja zelfs niet voor de Islandsche en de haar verwante talen, die ik grootendeels van uit dezelfde bron en nauw met haar verwant beschouw, behoeft onder te doen.

Zo ik voor geletterden alleen schreef, zou

het genoeg zijn, hen naar deze Spraakleer zelve te verwijzen, door enen onvergelijkelijken taalonderzoeker, mijnen hooggeschatten vriend en leermeester in die taal, opgesteld; doch het zullen misschien niet allen geletterden zijn, en daarom zal ik hier er iets meerder over moeten zeggen.

De Friezen, reeds ten tijde der Romeinen als natie, zowel als de Saksers, bekend, hadden ten dien tijde reeds hunne taal, die, zonder twijfel, wat de uitspraak betreft, weinig van de Saksische zal verschild hebben: immers, wanneer wij de oude gedenkschriften derzelve, die noch voorhanden zijn, nagaan, dan ontdekken wij spoedig hare nauwe overeenkomst; beoordelen wij het werktuiglijke of de door tekens opgegevene klanktaal, dan noch vinden wij de nauwste overeenstemming; en hadden wij de oudere letteren, de Runische, dan zouden wij zonder twijfel ene en dezelfde schildering aantreffen, en haar, naar mate ons spraakorgaan toeliet, gelijkelijk uitspreken. — De latere letteren, bij deze of gene volkeren, op deze of gene wijze in gebruik, hebben hier, in den uiterlijken vorm, vele veranderingen te weeg gebracht, grotendeels ook door de aanraking met andere volken ontstaan. Zo vinden wij in het oud-Saksisch de zucht, om door

opeenhoping van letteren de spreektaal aan anderen duidelijker te maken; in de Islandsche en de haar verwante talen ontdekken wij wederom ene overhelling naar de Lettische, Slavische en Finnische, en hunne woordvormingen dan overeenstemmende, dan wederom van de onze afwijkende. — Veel heeft het physiek van den mensch hierop gewerkt; veel ook is door onkunde der letteren er in gekomen, en zulks is voornamelijk het geval in de latere tijdperken. In 't Friesch in tegendeel vindt men zulks, wanneer wij de oudere stukken nagaan, bijna niet; ik ken gene Germaansche taal, die in kortheid, duidelijkheid en in schrijfwijze hierbij in aanmerking kan komen; en iemand, der zake kundig, kan, zonder de minste moeite, zo als ook Professor Rask in deze zijne Spraakleer bewezen heeft, de waarde der letteren in de klanktaal opgeven, daar het in de andere altijd, door hunne zamengestelde schrijfwijze, raadselachtig blijft.

In deze taal zijn de aloude werkwoorden van ene sylbe noch menigvuldig: g a, gaan, waarvan het *frequentativum* g o n g a of g a n g a in het noordelijke, g e n g a en g u n g a in 't zuidelijke gevonden wordt; s i a, zien; f a, vatten, waarvan het *frequentativum* f a t t a; s l a, slaan, waarvan wederom s l a g a,

s l o g a en s l a g a. Men zal opmerken, dat de *a* noordelijk tot *o*, zuidelijk tot *e* overging, naar mate men nader aan ene andere taal en derzelver dialekt naderde; ja in de latere stukken, welke wij in het *Friesch Charterboek* vinden, kan men zelfs zien, dat het tegenwoordige *Friesland*, ten tijde der Hollandsche graven, zich, misschien om verstaanbaarder te zijn, enigzins naar dien tijd geschikt, en deszelfs spelwijze gewijzigd heeft; ook ziet men, dat de taal, in de laatste tijden, dat zij in *Friesland* geschreven werd, wat de spelwijze aanbetreft, naar het Hollandsch helt. Om zich hiervan te overtuigen, vergelijke men: het *Hunsingoër Landrecht*, het *Asegabuch*, *Friesche rechtskennis* (noch in handschrift, doch waarvan hierachter een uittreksel), de *Oude Friesche Wetten*, het *Charterboek* en de hier en daar verspreide stukken; voeg hierbij de nu sedert enige jaren uitkomende stukken, en ik ben verzekerd, dat deze laatste door de buitenlandsche geletterden, die de oude Friesche taal kennen, niet als Friesch zullen beschouwd worden, — en men zal zich van de waarheid kunnen overtuigen.

Men verwondert zich misschien, dat ik den zo hoog geroemden Frieschen dichter Gijsbert Jacobs hier niet noeme. Hoewel

ik hem als dichter gaarne zijne waarde laat behouden, moet ik evenwel rond uit bekennen, dat zijn werk, wat de schrijfwijze betreft, zo vol taalkundige fouten is, dat het hier niet, even min als ALTHUIJZEN's *Friesche Rymlarij*, in aanmerking kan komen. Het is een zamenweefsel van Angelsaksische, Hollandsche en Friesche klanken, zonder orde daargesteld; een doolhof, opgevuld met taalkundige fouten, waaruit zelfs niet de grootste taalkundige wijs kan worden; daar hem dan enen nieuw gefabriceerden zesden klinker (*w*), dan wederom ene aaneenschakeling van klinkers, die men niet weet, of zij tot ene of meer sylben behoren, in den weg zal staan.

Ten aanzien van het oud-Saksisch komt mij uit de eenvoudige en duidelijke schrijfwijze van het Friesch genoegzaam voor, dat het, wat de schrijfwijze aanbetreft, ouder is, en dat de Saksische spelling ene afwijking van de oudere, in 't Friesch bijna zuiver geblevene, spelling moet zijn. Zie hier ene vergelijking:

Oud-Saksisch, HICKES, bl. 190.

Thu bist thie waro/ quat Petrus/ waldendes Suno/ libbiandes Godes/ the thet liocht

giſcop/ Criſt cuning ewig; ſo welliath wi que-than/ alla jungron thina/ that thu ſis God ſelbo.

Friesch.

Thú *bist* thi wáre, quát PETRUS, waldendes Súnu, libbandes Godes, the 't liocht scóp, CHRISTUS cining éwig; sa wellath wi quéta, alla jungera thina, that thú sé God selva.

Vertaling.

Gij zijt de ware, sprak PETRUS, des ge-biedendens Zoon, des leverden Gods, die *'t licht* schiep, KRISTUS koning euwig; zo willen wij spreken, alle uwe jongeren, dat gij zijt God *zelf.*

Oud-Saksisch.

That habad ſo bidernid/ quad he/ Drohten the Godo/ jac ſo hardo farholen/ himrikjes fa-der waldand theſaro weroldes/ ſo that witen ni mag enig manniſc barn/ hwan thiu marje tid gewirded an thisſaru weroldi; ne it ok te waran ni kunnun Godes engilos thie for imu gegen-warde ſimlum ſindun/ ſie it ok geſeggian ni mugun.

Friesch.

That heft sa binítha, quét hi, Drochten thín God, ja sa herde forhélen, himilríkes feder waldande thisse wralde, sa thet wita ni múge énig menskena bern, hwam thiú mára tíd wirthath anda thisse wralde, and thet ok to wárien ni kunnath Godes anglon, tha fore sin ienwarde samlath send, hia thet ac sidza ne múgun.

Vertaling.

Dat heeft zo diep, sprak hij, de Heer uw God, ja zo sterk verholen, 's hemelrijks Vader gebiedende deze wereld, zo dat weten niet mag enig menschen kind, wanneer de meerdere tijd gewordt in deze wereld, en het ook waar maken niet kunnen Gods engelen, die voor zijne tegenwoordigheid verzameld zijn, zij dit ook zeggen niet mogen.

Het Angelsaksisch, bij mij een uitvloeisel van het oude Friesch, en bij de verhuizing naar *Brittanniën* in spelling een en hetzelfde met het Friesch, heeft, ten gevolge van zijne aanraking met de Britten en Noormannen, ene wijziging ondergaan, en ene nieuwe spelling aangenomen; dit blijkt duidelijk, als

men voor de Angelsaksische klinkers Friesche in de plaats zet. Zie hier ene vergelijking:

Angelsaksisch, GIBSON, *Chron. Saxon.*, bl. 13.

Heꞃ Henᵹeꞅꞇ anꝺ	Her HENGEST and
Hoꞃꞅa ꝼuhꞇon ƿiꝺ	HORSA fuhton with
Ƿyꞃꞇᵹeoꞃne þam	VYRTGEORNE tham
cyninᵹe, in þæꞃe	cyninge, in thære
ꞅꞇoƿe, þe iꞅ cƿeꝺen	stowe, the is cweden
Æᵹeleꞅꝼoꞃꝺ, anꝺ	*Æegelesford*, and
hiꞅ bꞃoþeꞃ man oꝼ-	his brothor man of-
ꞅloh Hoꞃꞅan, anꝺ	sloh HORSAN, and
æꝼꞇeꞃ þam Henᵹeꞅꞇ	æfter tham HENGEST
ꝼenᵹ ꞇo ꞃice, anꝺ	feng to rice, and
Æꞅc hiꞅ ꞅunu.	Æsc his sunu.

Friesch.

Hír HENGIST and HORSA fuchtaden with VORTIGERN tham cyning, in there stéde, ther is quéten *Aegelesford*, and sín bróther man ofslóch HORSA, and efter tham HENGIST feng to ríke, and AESC sín súnu.

Vertaling.

Hier HENGIST en HORSA vochten tegen VORTIGERNUS den koning, op de plaats, die

is genoemd *Aegelesford*; en zijn broeder men versloeg HORSA, en na dien, HENGIST ving aan het rijk, en AESC zijn zoon.

Ibid., bl. 14.

Heꞃ Henᵹiꞅꞇ anꝺ	Her HENGIST and
Æꞅc ꝼuhꞇon ƿıð	ÆSC fuhton with
Ƿealaꞅ, anꝺ ᵹena-	Wealas, and gena-
mon unaꞃımeꝺu he-	mon unarimedu he-
ꞃeꞃeaꝼ, anꝺ þa Ƿea-	rereaf, and tha Vea-
laꞅ ꝼluᵹon þa Enᵹlan,	las flugon tha Englan,
ꞅpa ðæꞃ ꝼyꞃ pæꞃe.	swa dhær fyr wære.

Friesch.

Hír HENGIST and AESC fuchtaden with Wálana, and nomaden unrímede héreráf, and thá Wála flogaden fon tha Anglon, as of ther fiúre wére.

Vertaling.

Hier HENGIST en AESC vochten tegen de Walen (die van *Wallis*), en namen ongeoorloofde heir(krijgs)roof, en de Walen vlogen van de Anglen, alsof daar vuur ware.

Ik moet hier evenwel bekennen, dat de

Angelsaksische constructie dikwijls iets ouds en origineels heeft overgehouden, hetwelk in de Friesche niet meer gevonden wordt; doch zij moet ten aanzien der schrijfwijze voor het Friesch onderdoen; ten geblijke waarvan men hunne verwisseling der klinkers in een en hetzelfde woord, misschien wel door de verschillende dialecten ontstaan, kan nagaan.

De hooggeleerde schrijver dezer spraakleer kan zich niet verbeelden, dat de Angelsaksische en Friesche taal ene en dezelfde is. Ik voor mij zie zulks duidelijk, en men kan het uit deze aangehaalde voorbeelden enigzins opmaken, dat het wel degelijk ene en dezelfde taal is, al hoewel hare spelling uiterlijk anders schijnt te zijn, en, dat zij een uitvloeisel van het oude Friesch moet zijn. Niet alleen de taal, maar de geschiedenis zelve licht ons hieromtrent genoegzaam in: immers, de Angelsaksen kwamen van het vaste land; en uit welke streek? niet, zo als ons TEN KATE op zijne kaart aanwijst, uit enen kleinen hoek lands, aan *Denemarken* grenzende, maar uit de gehele streek van af *Denemarken* tot *Ostende* zich langs de ze uitstrekkende. Deze werden bij de Britten Angelsaksen, dat is: Grenssaksen, de op de grenzen wonende Saksers, dat zijn Friezen, genoemd; en wie zal het durven wagen, dit kleine hoekje van

ten Kate voor den bevolker en taalinvoerder van geheel *Brittanniën* te houden? Zij zich nu eenmaal aldaar nedergezet hebbende, waren onder den naam van Angelsaksen bekend; maakten aldaar onder dien naam een volk uit, en konden zich nu, ene kronijk schrijvende, niet anders noemen; de naam van Friezen moest nu achterwege blijven, doch die der Allemannen en Rugiërs, die mede overgekomen waren, en een klein gedeelte hiervan uitmaakten, moesten en konden genoemd worden. — Men moet óf de Friezen in het geheel geen deel aan dezen tocht geven, hetwelk toch uit de geschiedenis en taal anders geblijkt, óf zij moeten een en hetzelfde volk met de Angelsaksers zijn geweest, hetgeen bij mij genen twijfel lijdt. Ook de geloofpredikers, welke ons uit *Engeland* zijn overgekomen, moeten noch dezelfde taal als de Friezen gesproken hebben; — hoe zouden zij anders hier te recht gekomen zijn? Het kan niet anders zijn: want, stel u, b. v., bij ons eens voor, dat iemand in het plat Duitsch (zo nauw aan het Nederlandsch verwant) ons in zijne taal zoude onderwijzen: hoe weinigen zouden het verstaan? hoe weinigen er nut uit kunnen trekken? Kan zulks nu in deze euw, waarin men zo overdadig met het woord verlichting om-

omsmijt, niet gebeuren, hoeveel te minder konde het dan in die euw, die men nu met den naam van ijzeren of duistere bestempelt, het geval zijn.

Laat ons nu eens zien, in welke verhouding het Friesch tot het Islândsch staat.

Islandsch, Rask, *Lestrarkver*, bl. 23.

Eg er Drottin þin Guð, sem útleiddi þig af Égyptalandi af þvi þrældóms húsi: þú skalt ekki hafa annarliga guði fyrir mèr.

Þú skalt eingin bilæti gjöra þèr, eða nokkra líking eptir því sem er á himnum uppi, eðr' á jörðu niðri, eða því sem er í vötnunum undir jörðunni; þú skalt ekki tilbiðja þau, og eigi þjóna þeim; því eg er Drottin þinn Guð, ein vandlætandi Guð, vitjandi ránglætis feðranna á börnunum i þriðja og fjórða lið, þeirra sem mig hata, en gjörandi miskunsemd á mörgum þúsundum, þeim sem mig elska og min boðorð varðveita.

Friesch.

Ik ben Drochten thín God, ther thi útlédade fon *Egyptalonde*, fon tha thiánesthúse: thú skelst ác navt hebba anigerlika goda for mí.

Thú skelst nannen hílda makia, efta éniga líkinge efter tham, ther send and himlum uppa, efta and erthe níthera, efta thá ther send and wetere under re erthe; thú skelst ác navt ónbidda tham, and ác navt thiánia tham: tha ik ben Drochten thín God, én íversuchtig God, wítande wonfara fatherum an da bernum inna 'th thredda and fiárda líth, thera ther mí háta, and dúande barmhirtichhéd, bi thúsundum methum, tham ther mí minnath and mín bédwird wária.

Vertaling.

Ik ben de Heer uw God, die u uitleide uit *Egyptenland*, uit de dienstbaarheid: gij zult niet hebben enigerlei goden voor mij.

Gij zult gene beelden maken, of enige gelijkenis van die, welke zijn in den hemel boven, of op aarde beneden, of van die, welke zijn in de wateren onder de aarde. Gij zult niet aanbidden die, en ook niet dienen die: want ik ben de Heer uw God, een ijverzuchtig God, wijtende de misdaden der vaderen aan de kinderen in het derde en vierde lid dergenen, welke mij haten; maar doe barmhartigheid, bij duizenden maten, dien, welke mij beminnen, en mijn bevelwoord onderhouden.

Hieruit ziet men duidelijk, dat, hoewel niet zuiver Friesch, er evenwel ene nauwe verwantschap tusschen die beide talen bestaat. Het Deensch en Zweedsch, door hunne aanraking met het Duitsch, leveren ons ene nadere overeenkomst op; ik voor mij geloof zulks aan derzelver latere opkomst, in verband met het Islandsch gebleven, te moeten toeschrijven.

Zie hier een voorbeeld: RASK, *Vejledning til det Isl.*, *side* 220:

Islandsch.

Veiztu ef þú vin átt, þanns þú vel trúir, ok villtu af hönum gott géta: gédi skalltu vid þann blanda, giöfum skipta, ok fara at finna opt.

Deensch.

Ved du at du har en Ven, som du vel kan tro, og vil du af ham nyde Godt, dit Hjerte skal du ham aabne, Gaver med ham skifte, og besøge ham tidt.

Friesch.

Wétstú thet thú hest én friond, tham thú

wel kanst tróvwa, and wilstú fon him nutta gód, thet hirte skelstú him épena, gáfa mith him skifta, and biséka him oft.

Vertaling.

Weet gij, dat gij hebt een' vriend, welke gij wel kunt trouwen, en wilt gij van hem nutten goed, het hart zult gij aan hem openen, gaven met hem delen, en bezoeken hem dikwijls.

Zweedsch, *Grammatica* van Sjöborgh, bl. 161:

Et folk med känsla för frihet älskar fäderneslandet, tåler intet annat tvång än den ordning, som det sjelf stiftat, och blyges at bära något, ok af sine enskilte medlemmar.

Friesch.

Thet folk mith kannisse for fríhéd minnath federlande, tolét navt annen twang and tha ordeninge, tham thet selva stiftade, and blosath to béren awet, ác fon sína enkeldera mithlíthena.

Vertaling.

Het volk met kennis van vrijheid bemint het vaderland; duldt geenszins dwang aan de verordening, welke het zelf stichtte, en bloost te dragen iets, zelfs van zijne afzonderlijke medeleden.

Zweedsch.

Den konung, som ville och kunde göra alle sine medborgare nöjde och lycklige, vore sjelf den lyckligaste människja.

Friesch.

Thi kening, ther welde and kunde makia alla sine medburgera nogianda and lukkiga, wér selva thi lukkichsta manniska.

Vertaling.

De koning, die wilde en konde maken alle zijne medeburgeren vergenoegd en gelukkig, was zelf de gelukkigste mensch.

Professor Rask, in zijn *Undersögelse om det gamle Nordiske eller Islandske sprogs oprindelse* (*Kjöbenhavn*, *1818*), wil het Is-

landsch uit het Lettisch, Slavisch en Finnisch, ja uit het Thracisch, afleiden; maar ik moet hierbij vragen: hoe is het dan, dat er zo vele idiotismen in de taal zijn, die mede zuiver Friesch zijn? en — hoe vele woorden zijn er niet, die Friesch zijn? Zie hier enige, die geheel dezelfde zijn.

Islandsch.	Friesch.	Nederlandsch.
abl	abel	sterkte (*robur*)
afkjæla (at)	afkela	afkoelen (*refrigerare*)
andvarp	oonwerp	ingeving (*suspirium*, *gemitus*)
annvirki	handwirke	(*labores*, *instrumenta*)
apr	aper	wrang, zuur (*asper*)
bábiliur	—	babbelarij
balldstýrugr	balsturich	twistlust hebben
bana	bana	doodslager
banna	banna	verbieden (*interdicere*)
bati	bate	bate, voordeel
bauli	bul	bul, stier
beit	beitha	weide
blástr (*flatus*)	blastig	haastig, winderig
bles	bles	witte plek der paarden voor 't hoofd
brá	bre	wenkbraauw
britia (at) (*in partes dividere*)	brit	brok van een' turf
brúgdinn	bruden	uitgetrokken (*evaginatus*), mith brudena

Islandsch.	Friesch.	Nederlandsch.
		swerde, met uitgetrokken zwaard
budda	bude	buidel
dángla	dangla	ombengelen, heen en weder lopen
dárakiste	dorekast	gekkenhuis
deila	deilis	onenigheid
dimma	dimme	duisternis
dos	dus (dusig)	afgemat, matheid
drafa (at)	drava (truch)	doordraven, onverstaanbaar spreken (*obscure loqui*)
dreiss	dríst	driestheid (*insolentia*)
draemr	drámer	dromer, langzame (*tardus*)
eria	era	ploegen
fergia	fergia	vergen (*comprimere*)
ferma (*implere*)	ferme (kerel)	een vol man, een man zo hij behoort te zijn
flapra (at)	flappa	uitflappen (*inconsiderate loqui*)
fler	flarde	brok (*fragmentum*)
flux	fluks	terstond
fródr	fród	vroedschap
froska	frosk	kikvorsch
géldr	geld	onvruchtbaar (*siccus*)
gil	gil	gil (*hiatus*)
gislíng	gísling	gijzeling
gnesta	gniesa	spijtlachen (*superbire*)
grátandi	gretande	klagende, schreijende
halltr	halte	lam, hinkend

Islandsch.	Friesch.	Nederlandsch.
hals (*vir fortis*)	hals	een hals, stumpert
handtak	handtast	*opus unius momenti*
handtéra (at)	handtera	behandelen
hardfengi (*fortitudo*)	herdafeng	sterke aanpakking
harma (at) *lugere*	harmscéd	boetebrief
hás	hás	heesch (*raucus*)
heimferd	hamfere	het naar een huis gaan
heimsekia (at)	hemsékinge	huisbezoeking (*visitare*)
herbergia (at)	herberga	herbergen (*hospitare*)
herferd	hereferd	heirvaart
hestr	hest	paard
hínkra (at)	hunkera	hunkeren
hnifr	knif	mes
hoka (at) konum	hokka	met ene vrouw hokken (*incumbere mulieri*)
hornúngr	horning	hoerekind
hrid	rit	ogenblik
loddari	—	loeder, slecht mensch
mál	maal	tijdstip (*tempus*)
mæla (at)	mela	spreken
nipr	nips	net, proper
nöldra	neula	neulen, knorren
pompa (at)	pompa	*præceps ruere*
prundr	pronda	geestelijk inkomen.

Na dit alles gezien te hebben, zoude ik liever dit besluit hieruit trekken, dat de Is-

landsche met de haar verwante scandinavische talen ene zamenstelling is van de bij TEN KATE genoemde Germaansche en Slavoonsche takken, hoewel zij bij TEN KATE onder den naam van Cimbrische voorkomen. Wanneer wij deze overeenkomst dier beide taaltakken met de geschiedenis in aanraking brengen, dan lijdt het genen twijfel, dat, ten tijde van de invoering van het Kristendom in *Saxen* en *Friesland*, vele, welke zich niet hebben willen laten bekeren, naar die streken verhuisd zijn. Want te dier tijde begon de Islandsche taal in haren bloei te komen, en wie weet niet, dat onder RADBOUD, een der Friesche vorsten (volgens mijne denkwijze een Noordman van geboorte, en aan ene Noordsche prinses gehuwd, doch ons door de Noren opgedrongen, gelijk wij naderhand ook verdrevene Noordsche vorsten onder KAREL en PIPPIJN bij ons hebben zien regeren), vele Friezen, om hun voorouderlijk geloof te behouden, naar het Noorden zijn gevlucht, en zich aldaar hebben nedergezet.

Een nauwkeurig onderzoek deswege zoude ons misschien meerdere zekerheid geven, en het was te wenschen, dat een bekwaam geschiedkundige het zich der moeite waardig achte, hieromtrent zijne onderzoekingen in 't werk te stellen.

Ook, wat de schrijfwijze aanbetreft, behoeft het Friesch voor het Gothisch niet achter te staan.

Gothisch, Junius, *Euangelia Gothica*, bl. 200.

𐌲𐌰𐌷 𐌰𐌽𐌳𐌷𐌰𐍆-	Gah andhaf-
𐌲𐌰𐌽𐌳𐍃 𐌹̈𐌰𐌹𐍃𐌿𐍃	gands Iaisus
𐌵𐌰𐌸 𐌳𐌿 𐌹̈𐌼, 𐌽𐌹	kwath du ïm, ni
𐌸𐌰𐌿𐍂𐌱𐌿𐌽 𐌷𐌰𐌹-	thaurbun hai-
𐌻𐌰𐌹 𐌻𐌴𐌹𐌺𐌴𐌹𐍃 𐌰𐌺	lai leikeis ak
𐌸𐌰𐌹 𐌿𐌽𐌷𐌰𐌹𐌻𐌰𐌽𐍃.	thai unhailans.

Friesch.

And andert gévande Jesus quát to him, ne thurven thá héla letza, lík as thá unhélena.

Vertaling.

En antwoordende, Jezus zeide tot hen: bederven (*opus habere*) de gezonde de heelmeesters niet even als de ongezonde.

Het hiervoren aangehaalde doet, mijns inziens, genoegzaam geblijken, dat het Friesch voor gene taal in keurigheid, juistheid en

eenvoudigheid behoeft te wijken, en dat zij onder al de Germaansche en Skandinavische talen in schildering de eerste is en moet zijn, en zonder twijfel de oudste. Bij haar vindt men bijna gene vlekken, welke haar, even als alle andere talen, ontsieren; bij haar vindt men kern en gevoel en uitdrukking; zij is de taal.....; doch laat ik zwijgen, en niet te verre gaan. Ik heb gemeend, hier mijne taal die hulde te moeten toebrengen, welke haar toekomt; ik heb haar mede uit het stof, waarin zij door den tijdgeest bedolven lag, helpen halen, en dit is voor den Fries, die zulk ene parel wedervindt, meer dan schatten waard.

Gelooft evenwel niet, M. L.! dat ik daarom de taal als spreektaal de oudste zal noemen; ik beken volgaarne, dat mijne onderzoekingen mij genen genoegzamen grond hebben opgeleverd, om te beslissen, welke der Germaansche talen de oudste is, en den overgang tot enen anderen taaltak daarstelt; ook dit, vrees ik, zal wel nimmer uitgemaakt worden; alleen meen ik gevonden te hebben, dat zij in spelling de oudste moet zijn: zij heeft noch haar kleed van euwen her behouden; de andere talen hebben dit niet meer, en zijn met den tijd en de manieren medegegaan.

Uit dit alles nu mag ik gerustelijk besluiten, dat, wil men de taal als taal bewaard houden, men het oude voetspoor bij de spelling moet volgen, en niet, zo als tegenwoordig mode is, door ene te ver gedrevene zucht om duidelijk te zijn, voor het nageslacht onduidelijk worden. — Menschen, die nauwlijks hunne taal geleerd hebben, redeneren en beslissen er over, zonder tegenspraak te willen lijden; hunnen afgod op den voorgrond — zonder na te vragen, of te beoordelen, of hij van binnen even zo is, als hij van buiten gelijkt — volgende, spreken zij den banvloek uit tegen alwat anders denkt. Echo's van het taalkundig despotisme; de verbrekers van het natuurlijk mechanisme der taal; zich ploiende en vleiende naar de domme menigte, om hierdoor ene wanschapene grootheid te erlangen; die, even als de krai bij JUPITER, met eens anders veren pronken. Taalsmeden, die vergeten, dat de taal door de natuur zelve aan onveranderlijke regels is gebonden — de natuur geweld aandoen, en, om mij zo eens uit te drukken, vernietigers van het door den Schepper geschapene zijn. — Wij zijn door de natuur gebonden om die, voorwerpen, welke wij noch niet kennen, en genen naam voor hebben, volgens hunne hoedanigheid, inhoud,

uitwerking of oorsprong te noemen, en in onze gevoelens ligt het woord, hoewel noch niet uitgesproken, opgesloten; wij moeten, naar mate van haren omvang, de zaak of het voorwerp door dit oorspronkelijke, door dat eigendommelijke, of wederom door een, de hoedanigheid bevattend, en in de taal reeds bekend, teken uitdrukken; en, of zouden wij willen, zo kunnen wij van deze regels niet afgaan, zonder het natuurlijk stelsel geweld aan te doen, en bovendien zouden wij ons bij anderen onverstaanbaar maken.

Bij mij is ene oorsprong van alle talen, ene aaneensluiting van allen, denkbaar; maar tot noch toe onuitvoerbaar, om te bewijzen. De bestaande talen zijn uitvloeisels van die ene, die, naar mate van het gevoel der menschen, in verschillende klimaten levende, door verschillende schokken geraakt, zich meer of minder gevoelig uitdrukkende, deze uitdrukkingen als een' regel in de taal overbrengen en aanhouden; en naar de behoefte van ieder gewijzigd, de hen omringende voorwerpen benoemd, de verlorene of niet bij hen voorkomende, in hunne taal niet behouden of opgenomen hebben.

De schrijftaal is niets anders, dan ene schildering van 's menschen gevoel, even als ieder schilderstuk ene voorstelling van iets, dat

bestaat of bestaan heeft, te kennen geeft; men kan geen landschap zó schilderen, dat men het leven bijzet: men kan en moet dit door het gevoel er bij denken; gene grazende koe kan men etende voorstellen — geen door den storm ontworteld wordende boom kan men storm bijzetten — gene ze in beweging tekenen — gene heldendaad zó afbeelden, dat zij werkende is: — wij moeten hierbij onze verbeelding te hulp roepen. — Even zo is het met de schrijftaal gelegen: gene kan zó geschilderd worden, dat zij het gevoel van ieder nauwkeurig uitdrukt; het zijn en blijven altijd dode tekens, die door het gevoel moeten geholpen worden; en niettegenstaande deze waarheid, zijn er, helaas! zo velen, die door letters het gevoel willen uitdrukken, en door hunne zotte redeneringen, om het de menschen verstaanbaar en gemakkelijk te maken, om hen te helpen, de menschen op het dwaalspoor brengen, en de taal, als het ware, vernietigen.

Laat u derhalven niet verblinden door den tegenwoordigen, in de talen verbetering zoekende te brengen, tijdgeest; volgt de oude, natuurlijke wijze van schildering, dan zult gij aan allen verstaanbaar zijn, aan allen verstaanbaar blijven. Gij zult mij zeggen: wat is dan toch het Friesch? wat nut kan het mij

aanbrengen? wat ligt mij er aan gelegen, hoe het geschreven wordt? ik versta het, en dat is mij genoeg; ik ben aan de tegenwoordige schrijfwijze gewend, de andere moet ik leren; mijn tijd is mij te goed hiertoe, en men verstaat mij dan niet. Doch neen, zo redeneert geen weldenkende Fries. Ik spreek hier hoofdzakelijk tot diegenen, welke zich op de beoefening dier taal toeleggen, en deze zullen toch ook wel voor hunne tegenwoordige studie tijd nodig hebben, om hunne spelling regelmatig op het papier te brengen: laten zij dien tijd tot beoefening der aloude aanwenden, en zij winnen, in vergelijking van hunnen tegenwoordigen arbeid, dubbeld.

Om tot de kennis dier spelling te geraken, is het wel niet nodig, om haren oorsprong in het hieroglyphen-schrift te zoeken. Neen! alleen het volgen van de bestaande oude spelling is genoegzaam, en bij de beoefening hiervan, ontdekt men al spoedig de weinige gebreken, die in de schrijfwijze door dezen of genen afschrijver veroorzaakt zijn, en men kan dezelve gemakkelijk verbeteren.

Het is waar, wij hebben zeer weinige in druk uitgekomene Friesche werken; doch bij de aanschaffing derzelver zal men zich kunnen overtuigen, dat zij voor alsnoch genoegzaam zijn. Gaarne wenschte ik ene verzame-

ling van alwat zich in het Friesch beschreven bevindt, te maken, en het vooruitzicht, hetwelk ik heb, om bij het reeds bekende in die taal noch veel meer te kunnen voegen, houdt mij dien lust gaande. Zo heb ik onder anderen noch onder mij berustende een Handschrift van 312 bladz. in folio uit de 15de eeuw, zijnde een volledig *Friesch Wetboek*; — ook vlei ik mij, onder de nagelatene en voor den druk gereed liggende vijf folio banden, door den zo verdienstelijken Groninger Archivarius DRIESSEN, Charters en andere stukken, *Groningen* en *Friesland* betreffende, verzameld, — en waarin, naar de overledene mij heeft gezegd, twee folianten, *Friesland* betreffende, gevonden worden, welke hij mij verzocht heeft, namens Zijn Edelen het Friesch Genootschap, zo het de drukkosten op zich wilde nemen, aan te bieden, — veel te zullen vinden, dat noch in het zuiver Friesch geschreven is.

Deze stukken zullen zonder twijfel bij den tegenwoordigen Archivarius, den Heer en Mr. H. O. FEITH, voorhanden zijn, en wij kunnen ons dus met de zoete hoop vleien, bij des overledenens *Monumenta Groningana* ook noch zijne *Opera Posthuma*, door bezorging van den Heer FEITH, te zullen krijgen.

Het vooruitzicht dus, om onze taal op te

luisteren, is schoon, en belooft, wanneer ieder medewerken wil, veel goeds; wij kunnen dus, wanneer wij willen, eenmaal wederom trotsch op onze afkomst — trotsch op onze taal zijn.

Noch één woord moet ik hier, voor ik eindige, bijvoegen. — Ik heb mijne vorige werken zo goed Siegenbekiaansch mogelijk laten drukken, doch heb eindelijk begrepen, om mijnen stijl en spellingwijze van het Nederlandsch naar mijne eigene inzichten in te richten; woorden, die uit de mode zijn, en gene in mijn oog overtollige klinkers, te gebruiken. In deze mijne schrijfwijze (ik beken zulks gaarne) zal ik mij niet altijd aan de juiste regelmaat gehouden hebben; te dezen aanzien zoude ik misschien enige verwijting kunnen verdienen, en het levert voor de recensenten zonder twijfel stof tot gispen op. Dat zij vooraf dan weten, dat bescheidene te rechtwijzingen mij altijd aangenaam zullen zijn, en dat ik onbescheidene veracht, en niet de moeite waardig rekene, om te beantwoorden.

Leeuwarden, October 1832.

M. H.

INHOUD.

DERDE AFDELING.

LEER DER WOORDVORMING.

VIERDE AFDELING.

TOEGIFT.

TAALPROEVEN.

VOORREDE

VAN DEN

SCHRIJVER.

De oude Friesche taal heeft voor het grootste gedeelte hare belangrijkheid aan hare oudheid en eigenaartigheid te danken. — De rijkdom van hare geschriften bepaalt zich tot enige oude wetten, en bevat gene historie, kronijk of gedicht, ten minsten geen, dat oud en door smaak en vernuft opmerkelijk is. Deze taal kan alzo geenzins ten aanzien harer belangrijkheid en gedrukte werken met het Angelsaksisch vergeleken worden, maar staat ten aanzien van de gesteldheid der taalvormen bijna op denzelfden trap: het Angelsaksisch is wel enigzins rijker in de verbuigingen, maar het Friesch daarentegen in de zamentrekkingen, welke er bijna

als verbuigingen uitzien, en te gelijk met de uitspraak, vorm der woorden en door een deel aan haar eigene uitdrukkingen, hare eigenaartigheid en zelfstandigheid bepalen. Deze bijzondere taalvorm verspreidt licht over de inrichting der aan hem verwante talen, en de voorraad van woorden is ene, tot hier toe noch niet gebruikte, bron, tot uitlegging der woorden in de andere Gothische talen.

Allerbelangrijkst is evenwel het Friesch voor de Nederlanders; daar dit tot het Hollandsch staat, bijna gelijk het Islandsch tot het Deensch, het Angelsaksisch tot het Engelsch en het Latijn tot het Italiaansch. Het is daarom te verwonderen, dat de Hollanders zich niet meer met hunne oude volkstaal hebben bezig gehouden, welke zich eertijds van den *Rhijn* tot den *Wezer* uitstrekte, en ene van de oorspronkelijkste, ten minsten de zich het langst gelijk geblevene, oud-Germaansche spraken schijnt te zijn geweest. De Friezen verzekerden zich, reeds van den tijd van KAREL *de groote* af aan, het belangrijk recht, om niet op verre krijgstochten uit het land te mogen worden gevoerd, en zo weinig lust betoonde dit volk, om zijn vaderland te verlaten, dat het hoogst onwaarschijnlijk is, dat het enig beduidend deel aan de Angelsaksische verhuizing heeft genomen *, zo als VON WICHT,

* Hier met den Hooggeleerden Schrijver geheel verschillende, zal ik alleen mijn gevoelen, zo kort mogelijk, ter nederschrijven; de bewijzen voor het aangevoerde tot ene nadere gelegenheid uitstellende, daar zij hier te veel plaats zouden beslaan en hier ook niet te passe komen.

Hoche en **Wiarda** willen. Het is waar, dat zommige tamelijk oude kronijken hen bij deze gelegenheid noemen; maar daar zij te gelijk de Allemannen en Rugiërs noemen, is het vrij duidelijk, dat zij alleen enkelde personen kunnen gemeend hebben. De Angelsaksische kronijk, waarin de verhuizing en derzelver oorsprong nauwkeurig beschreven wordt, noemt hen in 't geheel niet. — Even ongegrond en onwaar is het, wanneer **Hoche** in zijne *Reise durch Osnabrück und Niedermünster in das Saterland, Ostfriesland und Gröningen, (Bremen 1800.)* en **Wiarda** in zijne *Kleine Ge-*

De Angelsaksers, welke zich in *Engeland* hebben nedergezet, houd ik voor ene en dezelfde natie met de Friezen, welke toen ook ene en dezelfde taal gesproken hebben; hunne benaming houd ik afkomstig van de ligging hunner landen aan de Saksische grenzen, en vind in het woord *angel* niets anders, dan het *angulus* der Latijnen: hoek- of grens-Saksers. Zij nu in *Engeland* gevestigd, later ene kronijk schrijvende, en bij de andere natiën toen als Angelsaksers bekend, schreven de Angelsaksische kronijk, en konden natuurlijk niet afzonderlijk van Friezen gewagen, wel van Allemanniërs en Rugiërs.

Wel is waar, is de taal van het *Chronicon Saxonicum* geheel verschillend, wat den uiterlijken vorm aangaat, van het oud-Friesch; doch niets is natuurlijker, dan dat. Van af de verhuizing, moest bij de Angelsaksers veel oud-Engelsch in de taal overgaan, hetwelk in de Friesche niet kwam; hunne nieuwe betrekkingen moesten natuurlijk veel invloed op hunne spelling hebben, en ging mede niet in het Friesch over. Het Friesch, even als alle andere talen, door bet-weters gezuiverd, verloor veel van zijne oorspronkelijkheid, en elke euw geeft het bijna een nieuw kleed.

De Vertaler.

schichte der alten friesischen Sprache, (*Aurich 1784.*) het Friesch niet alleen de moeder van het Hollandsch, maar ook van het Engelsch, oud-Saksisch en plat-Duitsch maakt. Daarentegen is zij niet alleen de enige onvermengde oorsprong van het Hollandsch, maar bevat ook veel Saksisch, hetwelk van de nieuwe Saksische bewoners, welke ten tijde der Karolingers aan den zuidelijken Rhijnkant bij de *Nederlanden* zijn blijven hangen, overgenomen is.

Daar het nu te gelijk de Vlaamsche of Vlaanderensche taal was, welke zich in latere tijden vestigde (waarvan de Fransche naam *Flamand* voor Hollandsch), en kort daarna de noordelijke landschappen zich van *Spanjen* losgerukt hadden, zodat het boekwezen en de spraak naar het eigenlijke *Holland* overging; zo begrijpt men lichtelijk, dat er veel Hoogduitsch (Saksisch) moest inkomen en veel oud-Friesch verloren gaan. Zo kan men dan ook de woordvormen, zo als *tand* voor het Friesche t o t h, *doen* voor het Friesche d u a en meer diergelijke, in 't Hollandsch verklaren. Daarenboven schijnt het Hollandsch ook enkelde overblijfselen van de overoude Belgische taalzoort, het Gallisch, te bevatten, hetwelk met het Kimbrisch overeenstemt, en zich van de andere Gothische talen onderscheidt, zo als het bezittend voornaamwoord in de derde persoon van het meervoud *hun*.

Maar kan dierhalven het Hollandsch niet genoegzaam uit het Friesch verklaard worden, dan kunnen de andere aangrenzende talen dit nog veel minder; er is bijna niet een woord in 't Angel-

saksisch of Engelsch, dat zijne duidelijke afkomst van het Friesche heeft, en, zo verre mij bekend, heeft deze taal, noch op het oud-Saksisch, noch op het plat-Duitsch, enigen invloed gehad, daar het volk noch veroverd, noch verhuisd is: uitgezonderd, waar het, gelijk in *Oostfriesland*, lange onder de Duitsche regering gestaan heeft, en zelf een plat-Duitsch taaleigen heeft aangenomen; in welker streken taal wel vele landschaps-uitdrukkingen van deze oude taal kunnen zijn overgebleven. — Men kan evenwel niet ontkennen, dat het Friesch, ten gevolge van zijnen oorspronkelijken aart, zich nauw aan het Angelsaksisch en oud-Saksisch sluit, zodat het in woorden en uitdrukkingen meer naar het eerste, en in de uitspraak en buigingen meer naar het laatste helt.

In een Duitsch blad vind ik aangetekend, dat men uit Hoche's Woordregister over de Saterlandsche taal zal kunnen zien, dat het Angelsaksisch, hetwelk hetzelfde als het Friesch zal zijn, als noch de taal in het Saterland is, niettegenstaande het Saterlandsche ene onbeduidende en van het oud-Friesch geheel ontaarte boeretaal is; ja, in de voorrede van Wiarda's *Asegabuch*, § 3, vindt men: dat de Friesche en Angelsaksische taal is geweest „*eine und dieselbe Hauptmundart der germanischen Sprache*"; ten bewijze waarvoor aldaar negentien uitdrukkingen uit deze beide talen aangehaald worden, van welke nauwlijks twe geheel overeenstemmen; bovendien ene zinsnede uit Koning Aethelbert's *Angelsaksische Wetten*, aldus luidende: „*Dis syndon þa dómas þe Aeþel-*

» *BIRHT* *cyning asette on* *AUGUSTINUS* *daege:*
» *Godes feóh and ciricean feóh 12-gyldë*, *biscopes*
» *feóh 11-gylde*, *preostes feóh 9-gylde*," waarop
de steller zich verder uitdrukt: » *Dies alles*
» *ist angelsäksisch und zugleich friesisch!*" Ik
hoop evenwel, dat de lezer zich spoedig uit
mijne Spraakleer zal overtuigen, dat dit geenzins
in den vorm of gesteldheid Friesch is,
hetwelk men zonder twijfel daar zal gemeend
hebben; want dan zoude men ook kunnen
zeggen, dat het Frankisch, Allemannisch of
Islandsch is, zo men maar wilde. *Ðis* is in het
Friesch thit; *syndon*, sent; *þa dómas*, thá
dómar of dóma; *the*, ther; *daege*, dej;
feóh, fjach; *ciricean*, sthereka; *preostes*,
presteres; kortom, nauwlijks een paar woorden
stemmen overeen, welke men doch beter in
het Hoogduitsch of Hollandsch kan vinden. Daarom
zijn, § 4 aldaar, de oud-Friesche en Angelsaksische
talen geworden: » *zwei nicht sehr*
» *von einander abweichende Mundarten einer und*
» *derselben Sprache.*" Ik zie werkelijk niet in,
hoe dat iemand het Friesch als hetzelfde met het
Angelsaksisch heeft kunnen aanzien, ten zij
het iemand ware, die geen van beide verstond.

Vooreerst, ten aanzien van de uitspraak ontbreken
in het Friesch twe Angelsaksische klinkers, te
weten *ae*, welke door e; en *y*, welke door u,
ju, e of i, vervangen wordt; b. v. *ymbe*, umbe,
om; *þrym*, thrjum, drie; *hýran*, héra,
horen; *cyning*, kining, koning; zo ontbreekt
in het Friesch mede de þ en ð, welke beide door

verschilt, ziet men uit de volgende proef bij von Wicht, *hoofd. 64*, vergeleken met het *Asegabuch* van Wiarda, 2, 2.

Dyó forme need is; hweerso een kind jongh is finsen ende fitered noerd wr hef, jefta su-ther wr birgk (birgh); soe moet djó moder heer kyndes eerwe setta ende sella ende har kynd lé-se ende des lives bihel-pa.	*De erste noetsaeke is, woir ein unjahrich kint gefangen wort nortwert aver de see, eder süd-wert im geberchte; so mach de moeder ores kindes erwe verkoepen offte versetten, und dat kind also doir mede loe-sen, umb sin lieff hel-pen tho redden.*

Men ziet hier mede een groot verschil, zowel in de vorming als in de buiging en uitdrukking; *noet*, voor need, nood; *see*, voor hef, zee; *offte*, voor jefta, of; *or*, *oer*, voor her, haar; *gefangen*, voor finsen, gevangen; *verkoepen*, voor sella, verkopen.

De plat-Duitsche vormen zijn in het Hollandsch de heerschende gebleven. Dierhalven, om het noch eens te herhalen, het Hollandsch kan niet uit het Friesch alleen afgeleid worden, gezwegen van het plat-Duitsch of Engelsch. Met zodanige daadzaken van de taal zelve, zal het weinig baten, zo als Wiarda gedaan heeft, geleerde Engelschen en Hollanders aan te voeren, die in het geheel geen Friesch verstonden; en het zoude tijd verspillen zijn, deze gedachten verder te wederspreken, daar

sche taal verschillend is, stemt het Friesch zeer dikwijls met het laatste overeen; b. v. tóth is manl., gelijk *der Zahn;* Isl. *tönn*, vrouwl. De korte naamwoorden, welke van de werkwoorden komen, zijn ook hier, gelijk in het Hoogduitsch, manlijk; in het Islandsch daarentegen onzijdig: zo als slek, *der Schlag*, Isl. *slag-it.* (199)

In den onbepaalden vorm der bijvoegelijke woorden maken de Friezen, gelijk de Angelsaksers, in den eersten naamval geen verschil in het geslacht, waarentegen het oude Deensch en Zweedsch, gelijk het Islandsch, in den eersten naamval alle drie geslachten zorgvuldig onderscheidt; b. v. het Fr. bréd is het Isl. *breitt*, *breiðr*, *breið;* gód is het Isl. *goth*, *goðr* en *góð;* mín is het Isl. *mitt*, *minn*, *min;* zodat er in de Friesche, even zo min als in de Angelsaksische, bijvoegelijke woorden enig spoor van de Noordsche onzijdige geslachts-eindiging *t*, of van de mannelijke geslachtseindiging *r* is, welke van overoude tijden in alle Noordsche talen, ja noch in het tegenwoordig Deensch en Zweedsch, plaats gevonden heeft; b. v. Deensch *ungt kød*, *unger svend*, *en ung pige;* Zweedsch *gladt sinne*, *glader man*, en diergelijke. — De bepaalde vorm van de bijvoegelijke woorden wordt in de Hoogduitsche taal, zowel in het meer- als enkelvoud, met dezelfde eindiging als de naamwoorden van de opene hoofdzoort verbogen; in de Noordsche daarentegen vindt deze overeenstemming in 't meervoud in het geheel gene plaats; maar de bijvoegelijke hebben hier hunne eigene eindiging *u*, met ene klankverandering in

de voorgaande sylbe; b. v. *der Gute*, in het meerv. *die Guten*, stemt geheel met *der Erbe*, en in het meerv. *die Erben*, overeen; in het Islandsch daarentegen is het *hinn góði*, meerv. *hinir góðu*, geheel verschillend van *arfi*, meerv. *arfar*; zo ook in het Deensch, hoewel de woorden zelve met het Hoogduitsch overeenstemmen; b. v. *den gode*, meerv. *de gode*, *de godes*, is geheel verschillend van *hyrder*, *hyrders*.

Het Friesch heeft in deze gevallen voor de bijvoegelijke woorden wel twee vormen, naar dat zij op zich zelve staan, of met een naamwoord zijn verenigd; maar beiden stemmen met de Germaansche taal overeen: want de op zich zelf staande vorm is geheel gelijk aan het naamwoord van de opene hoofdzoort, en de bijgevoegde eindigt overal op *a*, hetwelk daarvan ene afkorting is, overeenkomende met de Hoogduitsche eindiging *en*, niet met de Islandsche op *u*.

De derde persoon van alle werkwoorden is hier, gelijk in het Angelsaksisch en Hoogduitsch, altijd van den tweden verschillende, daar de twede op *st*, de derde op *th* eindigt; waar daarentegen beide in de Noordsche talen op *r* eindigen. In het meervoud eindigen alle drie personen op *ath*, waarentegen die in de oude Noordsche talen door eigene en geheel verschillende eindigingen onderscheiden worden. De lijdende vormen ontbreken hier, gelijk in het Angelsaksisch, en kunnen niet wel in deze beide talen plaats vinden, daar het terugwijzend voornaamwoord *zich*, waarvan zij hunnen oorsprong hebben, hier, zowel als in het

tegenwoordige Noordfriesch en Engelsch, geheel ontbreekt. — De woordvoeging eindelijk is geheel Hoogduitsch. De ontkenningen zet men voor het werkwoord, en dit heeft liefst in ene zinsnede de laatste plaats; en het bijvoegelijk woord, hetwelk niet onmiddelijk bij het naamwoord gezet wordt, maar hetgeen als predicaat daarbij staat, wordt in het geheel niet verbogen. (236)

Zo ziet men dan, dat, alhoewel het Friesch enigzins meerder dan het Angelsaksisch tot de Noordsche talen nadert, het evenwel noch geheel Germaansch is, en de grensliniën tusschen de Germaansche en Skandinavische taalstammen desniettegenstaande noch tamelijk stellig en juist bepaald. Maar de oud-Germaansche taal verdeelt zich evenwel in twe takken, te weten: hoog- en neder-Germaansche; tot den laatsten behoort het Friesch; zowel als het Angelsaksisch en oud-Saksisch, welke naam men nu, zo het schijnt met recht, overeengekomen is, aan de Cottoniaansche Euangelieharmonie te geven; tot de hoog-Germaansche behoren het Frankisch, Allemannisch en Mœsogothisch.

Als kenteken, waardoor men de neder-Germaansche oude talen van de hoog-Germaansche onderscheiden kan, is het misschien beter, de eindiging op ene tongletter in alle drie personen van het meervoud van den tegenwoordigen tijd aan te nemen, dan de letter *t* voor *z* voor de uitspraak in 't algemeen. Want men zal bevinden, dat het oudste Allemannisch, en voornamelijk Mœsogothisch, ook *t* voor *z* heeft; waarom dezelve

evenwel niet tot den Nederduitschen taaltak behoort. Daarentegen doet zich de Hoogduitsche, door ene zeer grote hardheid in de vormen der woorden, en voornamelijk in de medeklinkers in plaats der lange vocalen, tamelijk duidelijk kennen. Al deze zes oud-Duitsche talen zijn reeds lang geheel uitgestorven, daar hare buigingsvormen met het einde der middeleeuwen deels geheel veranderd, deels vereenvoudigd zijn, en de klinker *e* aangenomen hebben. Zo ook zijn menigvuldige oude uitdrukkingen verloren en verwisseld met de meer gebruikelijke; of ook wel in weinige streken in ene veranderde betekenis, en in de schrijftaal niet gebezigd, behouden. Op die wijze zijn deze oude talen in het tegenwoordige Hoogduitsch en Hollandsch zamengesmolten, daar hare verschillende eigenaartigheden sedert langen tijd zijn verloren geraakt, niettegenstaande men wel in de gemene taal en in de aan een landschap eigene woorden, in de verschillende streken van *Duitschland*, overblijfselen van de oude taal aantreft, die in vroegere dagen aldaar geheerscht heeft. Ja, zo heeft het Friesch, zowel als de evengenoemde oude talen, ook deze ramp getroffen, zodat de geleerdste mannen in het land, waar het voormaals gesproken werd, b. v. WIARDA, te *Aurich* in *Oostfriesland*, ter nauwernood in staat zijn geweest, om de overgeblevene stukken te verstaan of uit te leggen, niettegenstaande deze een groot deel van zijn leven daartoe besteed had.

Bij het bearbeiden van deze taal is het ene grote fout geweest, dat men gene grenzen aangenomen

heeft, waar de taal ophield, en ene andere zich begon te ontwikkelen. Van dien tijd af ontstond er een verward kluwen, waarin de oude vormen deels met vreemde, en dan wederom met afwisselende nieuwe, zonder orde tot elkanderen, verwisseld werden, daar het natuurlijk niet altijd bij de aflegging van enen ouden vorm terstond bepaald was, welk nieuw woord dit vervangen zoude. In vele gevallen, waar de talen veranderd werden, kwam niet een enige vorm in de plaats van de oude; maar velen ontstonden en bestonden naast elkanderen in de verschillende streken, naar mate ene taal in meerdere volkstalen opgelost, en niet tot ene nieuwe schrijftaal omgewerkt werd. Zo ging het met het Friesch, dat nu bijna niet meer bestaat, en in enige honderde jaren niet gesproken is *. Maar alleen een aantal verwarde en strijdige

---

* De Hooggeleerde Schrijver dwaalt hier op het gezach van WIARDA, en deze heeft den bal geheel misgeslagen; hetwelk mij te meer verwondert, daar hij zo nabij *Friesland* woonde, en met den Heer WIERDSMA gesproken en briefwisseling gehouden heeft. WIARDA zegt, in zijn *Altfriesisches Wörterbuch, Aurich 1786, voorrede § 34:*

» *Die Sprache des gemeinen Mannes in der niederländi-*
» *sche Provinz Friesland, und besonders in Hindelopen*
» *und Molquerum, nennt man die friesische. In dieser*
» *Sprache hat* GYSBERT JAPIX *seine Rymlerie und ein*
» *Fragment einer Grammatik geschrieben.*"

Een man als WIARDA had zich meerdere moeite moeten geven, om naar die taal onderzoek te doen, dan had hij zonder twijfel gezegd, dat het Friesch, alhoewel zedert enige euwen als schrijftaal niet in gebruik, evenwel in *Friesland* in de kleine steden, maar vooral ten platten

mondelijke taalzoorten in de landschappen, welke van het Friesche volk of diens nakomelingen bewoond worden; want zij maken niet meer een volk uit, daar zij zedert lang onder de Nederlanders, Duitschers en Denen zijn ingedeeld.

Het is evenwel niet gemakkelijk, voor het tegenwoordige de grenzen dier taal te bepalen. Haar boekwezen kan men ten minsten stellen, dat na de invoering van het Kristendom, met de wetgeving onder de Karolingers, begonnen is, en de strijd der Friezen, tusschen de Franken en Saksers, veroorzaakte ene volkomene scheiding van de Saksers; verder moet de scheiding van de Noormannen, door koning RADBOUD's verdringing, natuurlijk veel bijgedragen hebben, om de Friesche taal te bevestigen, en deze enen eigenen vorm, waarin wij haar naderhand zien voorkomen, te geven.

De oudste overblijfselen, welke wij hiervan hebben, zijn in veel latere tijden opgesteld, en in noch latere handschriften bewaard, welker taal

---

lande, noch vrij zuiver en onvervalscht gesproken wordt, en ten allen tijde is geweest; dat in de streken van *Hindelopen* en *Molkwerum*, zo mede op het eiland *Schiermonnikoog*, het oude dialect zuiverder is bewaard gebleven, dan wel in de andere streken, en dat GYSBERT JACOBS uit de spreektaal, in zijnen tijd bestaande, zijne *Rymlerÿe* volgens zijne eigene regels heeft opgesteld, welke ten aanzien van het dialect belangrijk, maar van de grondtaal beneden alle kritiek is, daar het een mengsel van Angelsaksische en Nederlandsche spelling is, waarbij weinige of gene taalregels in aanmerking zijn genomen.

De Vertaler.

niet veel ouder dan zij zelve zijn, kan gerekend worden, daar de verstaanbaarheid het eerste oogmerk moet zijn geweest, waaraan de oude eigenaartigheden waarschijnlijk opgeofferd zijn: ten minste deed men alzo in de volgende tijden, met de oude wetten en overleveringen in die taal af te schrijven, waarin men sprak, en waarin men nieuwe stukken en verhandelingen opstelde. Men vindt geen ouder stuk, dan van het jaar 1250; maar ten aanzien der meeste overblijfselen een veel ouder daarzijn in het land, toen de noordelijke bewoners noch Heidenen waren; men kan daarom het begin dier taal, in dien vorm, tot het jaar 900 brengen, en derzelver verval met GABBEMA op het jaar 1300 en 1350; en zelfs in dit tijdvak, van vier honderd tot vier honderd en vijftig jaren, is het Friesch niet zuiver gebleven.

Na het jaar 1350 ziet men reeds ene aanmerkelijke verandering; vreemde woorden worden er ingevoegd, de verbuigingen nemen dikwijls de *e* voor de *o* en *en* voor *a* aan, de lange klinkers wordt ene *e* toegevoegd, of worden verdubbeld, de *y* wordt voor de *i* gebruikt, *sch* voor *sk*, en *z* voor *s*, hetwelk de taal een geheel ander aanzien gaf; na 1500 is dezelve zodanig veranderd en verzet, dat zij niet meer voor dezelfde taal kan worden gehouden.

Het is aan het eerste dier tijdvakken, hetwelk met 1300 eindigt, dat ik mij voornamelijk in dit werk gehouden heb, daar dit, zonder vergelijking, als den grondvorm der taal, de grootste belangrijkheid voor de taalonderzoekers in het algemeen

heeft; zo mede ook tot de verklaring der latere overblijfselen en tegenwoordige taal; evenwel zo, dat ik hier en daar de vormen van dit latere tijdvak, waar deze van enige beduidendheid schijnen, in aanmerking genomen heb.

Tot het eerste tijdvak behoren voornamelijk:

1. Het Asegabuch (dat is: *boek der wetten*), hetwelk onder den titel: *Asegabuch, ein altfriesisches Gesetzbuch der Rüstringer, herausgegeben, übersetzt und erläutert von* T. D. WIARDA, (*Berlin und Stettin*, *1805.*) uitgegeven is, en waarvan in de *Jenaïsche allgem. Litt.z.*, *1807*, *2*, *224*, melding is gemaakt. Het boek bevat, behalven het register en de voorrede, 354 bladzijden in 4°; maar het ergste is, geen twintigste gedeelte daarvan is Friesch. Daar te dier tijde de Rustringers oostelijk aan de Saksische grenzen woonden, bewijzen deze heerlijke gedenkschriften, dat de Friezen zich stellig tot de *Wezer* hebben uitgestrekt.

2. Het Emsiger Landrecht, in drie afdelingen; het eerste: van gewelddadigheden, wonden en boeten; het twede: de twaalf Emsiger doemen; het derde: het eigenlijke Emsiger landrecht. Niet in zijn geheel uitgegeven. In E. SPANGENBERG's *Beyträge zur Kunde der teutschen Rechtsalterthümer und Rechtsquellen*, (*Hanover*, *1824.*) vindt men wel *das emsiger Landrecht*, van bladz. 108 tot 118, naar een afschrift uit de bibliotheek van de Universiteit van *Helmstad* afgedrukt; maar deze uitgave bevat niets meer, dan de eerste afdeling, die daarenboven zonder enige bijdrage tot verklaring van den tekst is in het licht

gegeven. Ja, wat zoude het zijn, de tekst zelf wordt aldaar vol fouten gegeven; de woorden worden niet naauwkeurig onderscheiden; *n* en *u*, *c* en *t*, *k* en *x*, *z* en *s* worden steeds verwisseld: b. v. alleen op bladz. 111 vindt men, reg. 4: é n r e f r o u w a h i s (!) á r e ú t e r í w e n (voor h í r), ene vrouw haar oor uitgescheurd; reg. 7: é n m o n e s l e y n u p p a s í n h a n d, t h e t t e t b l ó d i t s í n e á r a ú t r e n n e (voor h a u d, h á- v e d, h á v d), iemand op zijn hoofd geslagen, dat het bloed uit zijne oren loopt; reg. 14: t h e b r e t s i n, en reg. 16: t e b r e t s i n (voor t e- b r e t s i n), gebroken, Duitsch *zerbrochen*; reg. 20: t h e t n i t h e r e l i t h (voor n i t h e r e), het onderste ooglid; reg. 23: m u c h b r e n d (voor m u t h b r e n d), mondbranding, en later h a n d (voor h o v e d), a f a r a h a n d e, voor het hoofd, en diergelijke *. De bekendmaker in de *Hallische Litt.z.* voor Maart 1825 heeft zekerlijk geen onraad gemerkt, of van dit stuk vermoedelijk niet veel gelezen of verstaan, hetwelk bijna geheel onbruikbaar is. Veel beter is de twede afdeling, te weten: de 12 doemen, van het jaar 1312, met ene Duitsche vertaling, in VON WICHT's *ostfriesisches Landrecht*, (*Aurich*, *1746*.) op bladz. 646 tot 699 uitgegeven. Een brokstuk vindt men in WIARDA's *Geschichte der alten friesischen Sprache*, bladz. 24.

---

* Het oorspronkelijke handschrift van dit Landrecht, thans onder mij berustende, met het bij SPANGENBERG gevonden wordende vergeleken hebbende, heb ik daarin meer dan 260 fouten aangetekend!

Men ziet uit deze proeven ten minsten, dat de taal in *Oostfriesland* in het begin der veertiende euw gelijk gebleven was *.

3. Broekmanner brieven, door denzelfden T. D. Wiarda, onder den titel: *Willküren der Brockmänner, eines freyen friesischen Volckes, (Berlin, 1820.)* uitgegeven. Dit bevat, behalven het voorbericht, 182 bladz. in 8°, en heeft wel weiniger en minder wijdlopige aanmerkingen dan het Asegaboek; maar de tekst maakt doch nauwelijks een vijfde deel van het geheel uit, en vele bladz. zijn geheel zonder tekst.

4. Van het Hollandsch gedeelte heeft men het Hunsingoër Landrecht, in 1252 vervaardigd, en in het 2de deel van de Verhandelingen van het Groninger Genootschap: *pro excolendo jure patrio* uitgegeven. Daar deze verhandelingen in gene openlijke boekverzameling in deze stad gekomen zijn, en ik dezelve, alhoewel reeds voor een half jaar een boekhandelaar verzocht hebbende, er voor mij om te schrijven, nog niet gekregen heb, zo kan ik daarvan niets verder zeggen †.

---

* Hierbij kan nòch gevoegd worden, daar hetzelve meermalen in dit werkje aangehaald wordt, het door mij uitgegeven *Emsiger Landregt* (*Leeuwarden*, 1830). De handschriften, waarvan ik in hetzelve melding maakte, zijn mij naderhand voorgekomen; zij bevinden zich in de boekerij van het *Genootschap:* pro excolendo jure patrio, te *Groningen*.

De Vertaler.

† In het bezit van dezelve zijnde, zal ik hier mèt korte

5. Vetus jus Frisicum, ibid. 3de deel, naar een perkamenten handschrift te *Groningen*.

6. De overgeziene Friesche keur of Overkeur, bij Upstalboom aangenomen. Een klein stuk van enige weinige artikelen, naar twe handschriften, door von Wicht, *ostfriesisches Landrecht*, bladz. 825 tot 836, uitgegeven.

Tot de latere taalvorm behoren:

7. Het geestelijk recht, of Zeendrecht, hetwelk [door Schotanus] uitgegeven is in de *Beschrijvinge van de heerlijckheijdt van Frieslandt*, bladz. 71 en volgende, en waarvan Wiarda het begin, met ene Duitsche vertaling, in zijn *altfr. Wörterb.*, bladz. 63 tot 80, heeft laten drukken.

8. De Upstalboomsche willekeur, in 1323 in het Latijn opgesteld, en in het Friesch overgezet, 34 §§ of artikelen, welke bij Siccama en Schwartzenberg, verders bij Schotanus, in zijne zo even aangehaalde *Geschiedenis van Friesland*, bladz. 104 tot 106, en in zijn *Tablinium*, of verzameling van

---

woorden ter neder schrijven, dat het voor de taal, even als het *Emsiger Landrecht*, allerbelangrijkst is, doch dat in hetzelve ene ontelbare menigte drukfouten zijn ingeslopen, welke ik, door hetzelve met twe originele codices te vergelijken, ontdekt heb. Gaarne zoude ik ene nieuwe uitgave, verbeterd en met het aldaar ontbrekende aangevuld, voorafgegaan door het vetus jus Frisicum, (zie N°. 5) met vertaling, aanmerkingen en varianten voorzien, welke ik voor de pers gereed heb liggen, uitgeven, zo ik het vooruitzicht had, zulks kost- en schadeloos te kunnen doen.

De Vertaler.

documenten, bladz. 18 tot 20, achter het boek gedrukt zijn: *De Geschiedenissen van Friesland, Oost ende West*, enz., *door* CHRISTIANUM SCHOTANUM (*Franeker*, *1658*.); op de laatste plaats is de Latijnsche oorspronkelijke tekst vooruit gezet. Het stuk is kort, en bevat te gelijk: Een cleen tractaet fan da saun Zelanden, bijna een blad in folio. De beste uitgave is T. D. WIARDA, *von dem Landtagen der Friesen in den mittern Zeiten bey Upstalsboom* (*Bremen 1777*), 246 bladz. in 8°, waar men het Latijn bladz. 174 tot 189, het Friesch bladz. 190 tot 207, te gelijk met ene Hoogduitsche vertaling, aantreft.

9. Ene berekening van boeten, wegens allerlei wonden en verlammingen, van het jaar 1276, te gelijk met andere documenten, maar zeker naar een later afschrift, zonder vertaling uitgegeven in het *Groot Placaat- en Charterboek van Friesland*, *door G. F. Baron* THOE SCHWARTZENBERG (*Leeuwaarden*, *1768*.). Dae Lijowerdera Bota, naar twe oude handschriften dubbeld afgedrukt in GYSBERT JAPICX's *Rijmlerije*, 2de deel, bladz. 22 tot 41, uitgave van EPKEMA, 1821. Zo ook in de zogenoemde Franeker uitgave van 1684, welke niets anders dan de Leeuwarder met enen nieuwen titel is.

10. Het Corpus der oude Friesche wetten. Ene verzameling van allerhande stukken oude Friesche wetten in enen lateren vorm, verschillende malen uitgegeven, eerst in *Keulen*, 1470, in 4°, daarna in de boven aangehaalde *beschrijving van Friesland* van SCHOTANUS, bladz. 36 tot 106;

het best evenwel in 4°, onder den titel: **Oude Friesche Wetten**, *met eene Nederduitsche vertaaling en ophelderende aantekeningen* (*Campen en Leeuwarden*, *1782.*), door de heeren P. WIERDSMA en P. BRANDSMA, doch waaraan het 3de stuk ontbreekt *.

11. Het **oude Fivelingoër Landrecht**, en

12. Het **oude Oldamster Landrecht**, beide noch (volgens WIARDA, 1784) ongedrukt, maar hier en daar in de verhandelingen van het genootschap: *pro excolendo jure patrio* gebracht.

Voegt men hier noch enkelde diploma's en documenten, voor het meest alle van het latere tijdvak, in het *Tablinium* bij SCHOTANUS, in zijne *Geschiedenissen van Friesland*, afgedrukt; in GABBEMA's *Verhaal van Leeuwaarden*, en in het *Charterboek*, er bij, zo heeft men enigzins een begrip van de gehele Friesche literatuur, tot dewelke, strikt genomen, de helft maar kan gerekend worden; want na het jaar 1350 werd het Friesch, zo als gezegd is, meer en meer veranderd en verward, doordien de Vlaamsche taal, met het Friesch, Saksisch, Frankisch en Burgundisch vermengd, zich meer en meer voordeed en uitbreidde.

---

* Dit derde stuk, door mij uit de overgeblevene aantekeningen van den heer WIERDSMA in order gebracht, ligt thans, met aanmerkingen op de twe eerste stukken, voor de pers gereed; op de voorrede na, zal dierhalven dit werk, volgens hun aangenomen plan, ten einde kunnen worden gebracht.

In dien tijd was die taal stellig verschillend van het Friesch, eenvoudiger in de buigingen, en nader bij het nieuwere Hollandsch, gelijk men duidelijk bij JACOB VAN MAERLANT (1260) en MELIS STOKE (1300), en in de latere Vlaamsche dichters, tot aan de geloofsverbetering, of omtrent het jaar 1500, kan zien. Van dien tijd af aan kan men rekenen, dat het nieuwe Hollandsch een begin genomen heeft, alhoewel het zich terstond gene bijzondere graad van daarzijn toeëigende, en ook niet terstond den naam van Hollandsch aannam, of uit zijnen ouden zetel in *Vlaanderen* weggevoerd werd; maar het wierd voor de algemene landtaal beschouwd, en het Friesch had genen, of weinig beduidenden, invloed meer op de taalvormen in 't algemeen; alleen enkelde landschapswoorden, voor het meest de taal der mindere volksklasse, zijn noch hier en daar overgebleven. De voornaamste zijn: 1. Het zogenoemde Land- of Boerenfriesch, in de streken van *Molkwerum* en *Hindelopen* en in het Nederlandsche *Friesland*, waarvan men in GYSBERT JAPICX's *Friesche Rijmlarije*, (*Franeker*, *1684*.) proeven vindt; welk boek, zo verre ik weet, hier in de stad niet gevonden wordt. 2. Het Saterlandsch, ook de taal der mindere volksklasse, hetwelk in het *Saterland*, ene afgezonderde streek een weinig oostelijk van de *Eems*, tusschen het vorige *Oostfriesland* en het bisdom *Munster*, gesproken wordt. Narichten hierover vindt men in HOCHE's boven aangehaalde *Reise durch Osnabrück und Niedermünster in das Saterland*, *Ostfriesland und Gröningen*, (*Bremen*, *1800*.) 8°, bladz. 229

tot 246, alwaar een klein woordregister is ingedrukt *. 3. Het Noordfriesch, hetwelk van de Noord- of Strandfriezen op de *Sleeswijksche Eilanden* en *Helgoland* gesproken wordt. Hierover vindt men enige gebrekkige onderrichtingen in CAMERER's *Nachrichten von Schleswig und Holstein*, 1ste deel, bladz. 115 tot 119, bestaande in een paar taalproeven, meest psalmen, gelijk ook verschillende andere gezangen; en verspreide kleine stukjes in *Fragmenten aus dem Tagebuche eines Fremden*, (*Kopenhagen*, *1800*.) 8°. Eindelijk heeft de heer B. BENDZEN, te *Ærøskøbing*, met grote vlijt en nauwkeurigheid ene uitgebreide spraakleer van deze taal verzameld, en verder vele belangrijke vertellingen en diergelijke overgezet, waaruit niet alleen ene spraakleer en leesboek, maar te gelijk ook een volstandig woordenboek kan uitgewerkt worden. De heer pastor OUTZEN heeft in de Duitsche bladen mede hierover geschreven, en verder ook ene belangrijke Noordfriesche woordverzameling gemaakt, welke tot noch toe ongedrukt is.

---

* Met mijnen vriend den Wel Eerwaarden Heer R. POSTHUMUS, Predikant te *Waaxens*, een reisje daarheen gemaakt hebbende, hebben wij ontdekt, dat die taal noch ene en dezelfde als het Friesch is, en dat zij zich door een dialect, naar het Hindelopers overhellende, alleen van het tegenwoordig gesproken wordende Friesch onderscheidt. Wij hopen zowel ten aanzien der geschiedenis als taal onze landgenoten nader met deze oude Friezen bekend te maken: een nauwkeurig onderzoek, en niet ene blote doorreize, zo als die van HOCHE en anderen, heeft ons, vermenen wij, hiertoe in staat gesteld.

Vele hulpmiddelen tot het oud-Friesch zijn er niet. WIARDA bericht, dat men in rektor G. JAPICX's *Friesche Rijmlerije*, (*Franeker*, *1684*.) een brokstuk van ene Friesche spraakleer vindt; maar zegt er niet uitdrukkelijk bij, of dit op het oud- of Landfriesch ziet, in welke laatste taal de rijmlerijen zijn vervaardigd; maar dit is in allen gevalle van weinig betekenis, daar dit, voor men enig stuk uitgegeven had, geschreven is *.

---

* Hetgeen wij hieromtrent bij GYSBERT JACOBS vinden, is van zeer weinig belang. Het begint 2de deel, bladz. 5, en eindigt bladz. 15, waarop alsdan, bladz. 14, een fragmentum de literis Frisicis volgt, en op bladz. 21 eindigt, hetwelk iets belangrijker is, evenwel onvolledig. Mij komt het voor, dat JUNIUS plan heeft gehad, iets van dien aard te willen geven, en dat zulks een begin is geweest, hetwelk door GABBEMA, die zeer weinig kennis van de oude Friesche taal schijnt te hebben gehad, er bij gelapt *is;* de vier laatste regels schijnen het eigendom van GABBEMA te zijn. Toen ik een' mijner vrienden dit mijn gevoelen schreef, kreeg ik, bij missive van den 1 Mei 1831, dit antwoord:

» *In verbis:* Dit is een juweeltje van den hoogbeweten- » schapten GABBEMA, in zijne leeftijd een zeker zoort » van geleerden kwast, — er bijgevoegd, om dien klein- » nood niet te verliezen.'' Ten aanzien van het brokstuk der grammatica was het antwoord: » Ik geloof, neen. » De Schrijver is wel een geleerd man, maar het stuk » wordt, ook te regt door u, als een waar poespas be- » schouwd, en liefst wilde ik JUNIUS daarvan verscho- » nen. — Ik houd een' vroegeren opsteller voor den » auteur. Ware het van JUNIUS, het zoude vermoedelijk » geen brok, maar een geheel zijn geweest.''

De Vertaler.

In Dr. Grimm's *deutsche Grammatik*, 2de uitgave, (*Göttingen*, *1822.*) 8°, heeft men daarentegen belangrijke bijdragen tot ene Friesche spraakleer, evenwel zeer onvolledig en niet vrij van grove misvattingen; b. v. his voor sín, en slaga voor slá; voorts verspreide en als verloren gegane woorden tusschen de overige rijkere en meer uitgewerkte stoffe.

T. D. Wiarda, *altfriesisches Wörterbuch*, (*Aurich*, *1786.*) 8°, het enigste, dat tot hiertoe het licht gezien heeft, schijnt inzonderheid uit de latere gedenkschriften, toen de taal in haar verval was, genomen te zijn; ten minsten bevat het vele verwarde en valsche woordvormen, zonder het minste aanzien tot de spraakleer of spraakverbuiging; voor het overige is het onvolkomen en beneden de kritiek. Wanneer ene hoofdplaats wordt aangevoerd, wordt men alleen in het algemeen tot het gehele boek of wetten verwezen, welke men dan op zijn gemak, om het te vinden, moet doorlezen; doch daar dit bijna twintig jaren, voordat de zeer verdienstelijke schrijver enige stukken, oude Friesche wetten, uitgaf, is uitgegeven, konde dit nauwelijks anders uitvallen.

M. Hettema, *Proeve van een Friesch en Nederlandsch Woordenboek*, (*Leeuwarden*, *1832.*) 8°. Bevattende alleenlijk de meest moeijelijke woorden dier taal.

Dit tegenwoordige werk is, zonder aanzien van het te voren gewerkte, uit de oudste gedenkschriften getrokken. Het eerste uittreksel was uit het Asegaboek alleen genomen, en tot een vervolg op

de Angelsaksische Spraakleer in 1817, op de afdeling van de verschillende taalzoorten, bestemd; maar onder het uitwerken zag ik het verschil van deze taal duidelijk in, en gaf spoedig de gedachte, om het in een en hetzelfde boek te beschrijven, op. Ik' beschouw dit voor gelukkig, daar de Angelsaksische Spraakleer daardoor niet alleen meerdere eenheid en duidelijkheid behield, maar de Friesche ook meer uitgebreid en verbeterd werd, door het gebruik van WIARDA's volledige uitgave der *Broekmanner Brieven*, welke intusschen in 1820 uitgekomen waren. Wilde de verdienstelijke schrijver ons het *Emsiger Landrecht* en meer zodanige stukken oud-Friesche tekst schenken, dan twijfel ik niet, of er zoude ene betere en meer volledige spraakleer, dan deze, hieruit kunnen zamengesteld worden *.

De taalorder is hier geheelenal gelijk de Angelsaksische. Ik heb haar daarom uit dezelfde gezichtpunten voorgesteld, of, om zo te spreken, in denzelfden vorm gegoten. Dat ik mijn verstand voor betere overtuiging niet gesloten, of opgehouden heb, over den aart der Gothische taalorder in het algemeen te denken, kan de veranderde indeling van de klassen der werkwoorden van de 2de hoofdzoort aantonen. Dr. GRIMM heeft mijne voorstelling van de Islandsche en Angelsaksische verbuigingsorder bijkans geheel verlaten; het

---

* Gebruik gemaakt hebbende van het Hunsingoër en Emsiger Landrecht, geloof ik dan ook gedeeltelijk aan den wensch van den Schrijver te voldoen.

geslacht en de naamvallen heeft hij in de oude Latijnsche order teruggebracht, daar dezelve in het Latijn zelven ogenschijnlijk niet goed is, gelijk ook niet in alle andere talen, welke deze inrichting hebben. Daar het in het Grieksch, b. v., duidelijk is, dat μεγας van μεγα, βραχυς van βραχυ, αληθης van αληθες, μελας van μελαν, χαριεις van χαριεν komt, zo moeten deze vormen aldus gesteld worden:

μεγα, μεγας, μεγαλη.
βραχυ, βραχυς, βραχεια.
αληθες, αληθης.
μελαν, μελας, μελαινα.
χαριεν, χαριεις, χαριεσσα.

Zo is het mede klaar, dat zij beide, ten aanzien van het begrip en de natuurlijke gevolgen der eindigingen van de naamvallen, deze zijn.

Werkende	πατηρ	pater	Isl. *faðir*	*funke*
	πατερ	pater	*faðir*	*funke*
Waarop gewerkt wordt	πατερα	patrem	*föður*	*funken*
	πατρι	patri	*föður*	*funken*
Bijkomende	πατρος	patris	(*föðurs*)	*funkens*.

De verdeling van de naamwoorden en werkwoorden in twe hoofdzoorten, de opene (*pura*) en de geslotene (*impura*), heeft hij wel aangenomen, maar de orde omgekeerd, en de geslotene (in zijne kunsttaal de sterke) voor de opene (bij

hem de zwakke) gezet; alzo in het Latijn de derde verbuiging voor de twe eersten, en in het Hoogduitsch al de vijf klassen van de onregelmatige werkwoorden (bij Adelung) voor de regelmatige! De geslotene (de sterke, of, volgens Adelung, de onregelmatige) hoofdzoort van de werkwoorden verdeelt hij in zeer vele en fijne verdelingen, daar hij niet minder dan twaalf vervoegingswijzen van dezen alleen aangeeft, behalven de drie van de opene hoofdzoort, welke drie hij bovendien geheel omgekeerd aldus daarstelt:

brenne	*brannte*
bete	*betete*
lebe	*lebte.*

Ik moet bekennen, dat ik de juistheid hiervan niet kan inzien; noch minder vind ik enige verklaring voor deze gronden, welke mij zouden kunnen overtuigen. Ja deze taal-, of juister taalleerorder (*systema grammaticale*), — want het is de schuld der taal niet, — komt mij zo ongeschikt voor, dat ik niet eens, zonder al te grote wijdlopigheid, enige aanmerking in dit boek, door de vergelijking van de inrichting der afzonderlijke woordklassen met de andere Gothische talen, kan maken. Ik heb daarom eens voor al mijne gedachten en gronden daaromtrent willen zeggen, waarom ik bij mijne eigene, reeds te voren in mijne Islandsche en Angelsaksische Spraakleer gebruikte, taalorder gebleven ben; dezelve komt mij tot dus verre noch altijd de enige juiste, in alle Gothische, Phrygische

en Indische talen, voor, en juist daarom, dewijl zij voor allen past.

Aangenaam is het mij geweest, te zien, dat een Zweedsch geleerde, met name CARL HEINRICH, waarschijnlijk zonder mijn werk te kennen, voor de eerste maal op ene verdeling der Duitsche naamwoorden in zes buigingswijzen is gevallen; doch deze stemmen evenwel niet geheel overeen met de zes, welke ik hier gebruikt heb: zie zijn *praktiska Lärobok i tyska Språket*, vierde uitgave, (*Orebro*, *1821*.) Ten aanzien van de afzonderlijke afdelingen heb ik dezelfde order als in mijne Islandsche en Angelsaksische Spraakleer hier gevolgd.

De kennis der letteren bevat de noodwendigste aanwijzingen, om de taal te lezen en de woorden te onderscheiden, maar behoort eigenlijk niet tot de schetsing van den taalbouw zelven; deze verdeelt zich in vier delen, waarvan de vormleer (*doctrina de vocum flexione*) van de verbuiging der enkelde woorden handelt; de woorddaarstellingsleer (*etymologia*) van de voortbrenging der woorden van elkanderen; de woordvoegingsleer (*syntaxis*) over de verbinding der woorden in de taal; en de verzenleer (*prosodia*) over derzelver verbinding in enen gebonden' stijl. Deze laatste is hier evenwel, bij gebrek aan stof, tot een bijvoegsel beperkt, en de daarna volgende taalproeve, om haar weinig gewicht, tot enige korte bemerkingen. — Omtrent de juiste order van de vorm- en daarstellingsleer was ik niet zeker; in mijne Spaansche Spraakleer zette ik de woorddaarstelling vooraan; maar door de oude talen, zo als Grieksch,

Islandsch en dergelijke, nauwkeurig na te gaan, zag ik duidelijk in, dat zij na de woordbuigingen moesten volgen, daar dezelve in vele gevallen daarmede zamenhangt, 'en als ene voortzetting daarvan is, waarmede men tot de woorden zelve overgaat; b. v. *χτησομαι* en *κεχτημενον* worden vooruitgezet, om het onderscheid tusschen *χτησις* en *χτημα* te verstaan. Ja, in ontelbare gevallen bestaat de daarstelling der woorden alleen in het aanwenden van eenen door buiging ontstanen vorm, als een eigen woord; b. v. *φιλος*, *γραμματικη*, *responsum*, *medicus*. Zo ook in de nieuwere talen, *le devoir*, *la vue;* en *følge*, *følgende* en diergelijke. Men moet alzo een begrip van de buigingen hebben, voor men de woorddaarstelling kan verstaan. Het is bovendien uit zich zelven duidelijk, dat men eerst leert, wat er in het woord zelf voorgaat, en daarna, wat tot hetzelve overgaat, of het geheel verandert. Ik beschouw daarom die order in en voor zich zelve de stellig juiste en natuurlijke in elke taal, voor 't minst in onzen (Japetischen) volksstam. — Ene eigene afdeling over den aart der taal moest deze schets sluiten, indien er zodanig een gevonden werd; maar de nu aanwezige overblijfselen van het Friesch, bij name van het Noordfriesch, zijn, beide in de rechtschrijving en in de verbuiging, zo verre van de oude taal afwijkende, dat zij bekwamer in een afzonderlijk werk kunnen afgehandeld worden.

De verkortingen zijn de volgende:

A, Asb. *Asegabuch.*

B. Bmb.	*Willküren der Brockmänner.*
C. Corp.	*Oude Friesche Wetten* in SCHOTANUS.
E.	*Emsiger Landrecht.*
Sch.	SCHWARTZENBERG, *Charterboek van Friesland.*
As.	Angelsaksisch.
Isl.	Islandsch.
Hd.	Hoogduitsch.
D.	Deensch.
Zw.	Zweedsch.
O.	Saksisch, oud-Saksisch.
Nederl.	Nederlandsch.
Nfr.	Noordfriesch.

Ik heb tot regel aangenomen, om iedere plaats, zelfs die van de minste beduidendheid, hier aan te halen, om de lezers in staat te stellen, dezelve na te zien en te beoordelen, of het juist is of niet. Zulks scheen mij met ene zo weinig bekende zaak noodzakelijk, en het gemis daarvan bij Dr. GRIMM hinderde mij in het gebruik van zijn werk, daar ik ontdekte, dat zommige van de door hem opgegevene woorden en vormen of opgedacht of onjuist waren, zo durfde ik mij op de overige, voor zo verre ik er niet op stiet, of de plaats had opgeteekend, niet betrouwen. — De overige in dit werkje voorkomende verkortingen zijn te algemeen bekend, dan dat ik het nodig zoude hebben er hier melding van te maken.

I.

EERSTE AFDELING.

KENNIS DER LETTEREN.

I.

SCHRIJFWIJZE.

1. De Friezen namen, te gelijk met het Kristendom, het Latijnsche letterschrift in den verdraaiden vorm aan, hetwelk monnikkenschrift genoemd wordt, en waarvan de Hollandsche en Engelsche zogenoemde *blackletters*, alsmede de Deensche en Duitsche zogenoemde Gothische letteren afkomstig zijn.

Men vindt daarom in zommige der oudste gedrukte Friesche werken den tekst met Hollandsche monnikkenletters gedrukt, hetgeen ook met S. A. GABBEMA's *Verhaal van Leeuwaarden*, (*Franeker*, *1701*.) het geval is, alwaar evenwel de Hollandsche

tekst met Latijnsche letteren is. Maar kort daarna week het monnikkenschrift, ook in het Friesch, voor het oudere en smaakvollere Latijnsch schrift, waarmede alle goede uitgaven en aanhalingen, zo als VON WICHT en WIARDA, gedrukt zijn.

2. De oude Friesche taal heeft de volgende letteren:

a, b, c, d, e, f, g, h, i, (j), k, l, m, n, o, p, (q), r, s, t, u, v, w, x, y, z.

3. Van dezen wordt, even als in het As., de *c* dikwijls voor de *k* gebruikt; b. v. c o m p, gevecht; c l a g e, klachte; m e r c, mark; evenwel zelden voor de *e*, *i*, *y*. In de plaats van de *s* of *ts* wordt zij niet gebruikt.

4. *Qu* komt weinig voor, daar deze zamenzetting deels zeldzaam in de taal is, deels *kv* geschreven wordt; b. v. Asb. 7, 23: s k í n a n d e g o l d a n d f j á r f ǫ t e k v i c, blinkend goud en viervoetig ve.

5. *J* komt zelden als medeklinker voor: men vindt gewoonlijk *i*, zodat men zomtijds aan den klank kan twijfelen, b. v. of i e r, jaar, j é r of i i r moet gelezen worden: deze laatste is de Nfr. vorm; de eerste komt met het As. *geár*, Holl. jaar, Hd. *Jahr*, overeen, en heeft daarenboven deze bijzonderheid voor zich, dat de lengte des klinkers in de oudste gedenkschriften niet door ene bijgevoegde *e* wordt aangeduid, zo als in w i f, vrouw; r i s a, opstaan, en diergelijke (niet w i e f, r i e s a). Dikwijls is de *i* voor enen klinker bijna

aan de *g* in het As., Isl. en andere talen, gelijk: b. v. ief, of, As. *gyf;* ielda, betalen, As. *a-gyldan*, Isl. *gjalda;* ook in het Friesch zelf: b. v. iéstlik, Asb. 9, 1; géstlik, Bmb. 176, geestelijk; dikwijls ook gelijk *j* in het Nfr.: b. v. iewa, Isl. *gefa*, Nfr. *jeva*, geven; hiú, haar, Nfr. *jø*. Men vindt ook de *j* in de uitgaven gedrukt, en wel in het begin van een woord, b. v. jef, in het Asb. 2, 17. Daar nu *i*, als een wezenlijke klinker, ook dikwijls voor andere klinkers komt, b. v. in al de werkwoorden der eerste klasse van de opene hoofdzoort, zo als ma-ki-a, As. *ma-ci-an*, maken; cá-pi-a, As. *ceá-pi-an*, kopen; end-gi-a, eindigen; fol-gi-a, volgen, en diergelijke, — zo heb ik het voor het juiste gehouden, om overal *j* te gebruiken, waar men vooronderstellen kan, dat *i* een medeklinker is, en, op zich zelven staande, gene sylbe uitmaakt.

6. *W* wordt dikwijls in het Asb. als medeklinker van *u* gebruikt. *V* als de Hd. *Vau*, met den klank van *f*, komt daarentegen in de oudste gedenkschriften niet voor; men vindt meest altijd fón, van, Hd. *von;* fjá, ve, Hd. *Vieh*, en dierg. En wanneer men zomtijds *u* of *v* als medeklinker tusschen twe klinkers vindt, zo wordt daardoor altijd de Lat., Isl. en As. *v* en Nederl. *w* te kennen gegeven, niet de Hd. en Holl. *v*, welke duidelijk daardoor onderscheiden wordt, dat *u* en *w* in zodanige gevallen onderling gebruikt worden: b. v. rédjéwa en rédjéua, raadgever, rechter, en meer dierg. In het Asb. 2, 4, vindt men: mith tuám dédéthon, met twe daadeden,

en: m i t h t w á m h o n d o n, met twe handen; welk t u á m of t w a m het As. *twám*, Isl. *tveim*, Lat. *duabus*, is. Deze *u*, als medeklinker, wordt hier duidelijkheidshalve door *v* uitgedrukt, zo als men zulks dikwijls in het Asb. vindt: b. v. blz. 1: e s c r í v i n, geschreven; t v é n e, twe en twede; s e l v a, zelf; hetwelk zo niet in het begin der woorden is, waar gewoonlijk *w* geschreven wordt.

Als een klinker voor *u* vindt men niet alleen *v*, b. v. Bmb. 148: v p s t e t a voor u p s t é t a, opsteken; 160: v r d r i v a voor u r d r í v a, verdrijven; maar ook *w*: b. v. Asb. 3, 17: w n d e voor u n d e, wonde; 2, 1: w r d e n voor u r d e n, Isl. *ordinn*, worden. Dat men eigenlijk niet *vunde*, *vurden* (wunde, wurden: de *v* wordt in het Deensch als onze *w* uitgesproken) moet lezen, schijnt uit de menigvuldige plaatzen, waar men alleen *u* of *v* vindt, te volgen: b. v. Bmb. 189: a l l e v n d a s k e l m a b é t a, Isl. *allar undir skal maðr bœta*, voor: alle wonden zal men boeten; zo ook 199, 200 en 201: v n d a t, gewond, en alzo meermalen; doch de uitspraak van deze *w* in het begin der woorden is zeer twijfelachtig. Midden in de woorden vindt men, even als in het oude Isl., *w* voor de lange *ú*: b. v. Asb. 2, 1: d w a, doen, Hd. *thun*; maar in de voorrede, bladz. 2: d u a, beter d ú a.

7. Voor het overige is de schrijfwijze in de oude gedenkschriften vrij regelmatig; voor de As. en Isl. þ en ð gebruikt men *th*: b. v. t h i n g, Isl. *þing*, zaak, ding; l i t h, Isl. *liðr*, lid;

voor de As. *h*, na enen klinker, gebruikt men *eh*: b. v. h a e h, As. *heah*, hoog; b r o c h t e, As. *brohte*, brachte. *Hj* komt zelden voor; *hw* meermalen. Voor *hl* schrijft men zomtijds *lh*: b. v. Bmb. 184: u p l h á p e, Isl. *upphlaupi*, oplopen; ook gebruikt men *hl*: b. v. h l i d, lid, ooglid; zo ook *hr*: b. v. h r e n e, reuk; zomtijds *rh*: b. v. Bmb. 26: r h o f, dak; en eindelijk *hn*: b. v. h n e c c a, nek.

8. De Hd. letteren *ä*, *ö*, *ü* komen in het geheel niet voor, en *æ*, *œ*, *y* zeer zelden. De laatste, die men met recht als ene enkelde letter kan beschouwen, schijnt van de *i* niet onderscheiden te worden; doch wordt deze, inzonderheid in de latere gedenkstukken, voornamelijk voor de *j*, of ook voor de lange *i* (*ij*), gebruikt: b. v. Bmb.: m e y voor m e j, mag; in het Zeendrecht: h y ó voor h j ú, haar; w y f voor w í f (d. i. *wijf*), vrouw, en dierg. De betekenis van *ae* en *oe* is daarentegen zeer onzeker; waar meesttijds *ae* en *oe* gedrukt wordt, daar schijnt de lange *á* en *ó* bedoeld te worden: b. v. a e g h voor á c h, of h á c h, Isl. *á*, As. *ág*, bezit, heeft; h i o e of h y o e, voor het zo even aangehaalde h y o. Misschien is *oe* ook, zo als in het Holl. zal geweest zijn, voor *u*: b. v. s o e n, zoon, Asb. voorr. s u n u; b l o e d, bloed, Huns. L. R., bl. 31, b u l d en b l u d. Dikwijls gebruikte men ook *ae* voor *e*: b. v. in het Zeendrecht: h a e t voor h e t h, heeft, Nfr. *heet*; a e r s t voor e r o s t, eerst; en inzonderheid *oe*, waar het Nfr. *ö* of *öj*, heeft: b. v. s o e, of z o e, Nfr. *zö*, zo; o e n,

komt met het Isl. *fótr*, Mœsogotisch φωτυς, en in het Nfr. is het *föjth* geworden. Zo ook t ó t h, een tand, omdat het in het Engelsch *tooth* is, en in het Nfr. *töjs;* zo ook w í f, vrouw, omdat het in 't Isl. *víf*, Holl. wijf, Engelsch *wife;* op gelijke gronden b é n, h ú s en diergelijke.

11. Deze toontekening, welke alleen het geluid of de uitspraak van den klinker, boven welken zij gezet wordt, te kennen geeft, moet men niet met den toonval, of het karakter van de sylbe, welke in ieder woord den nadruk heeft, verwisselen. De toonval heeft buiten twijfel in het Friesch, gelijk in het As. en Hd., op de eerste wortelsylbe van ieder woord gedrukt, zodat de bijsylben b i en diergelijke, geen' toon gehad hebben; maar daar wij in deze taal gene dichterlijke overblijfselen hebben, zo is dit wederom niet gemakkelijk te bewijzen of te onderzoeken.

2.

Uitspraak.

12. De uitspraak van ene uitgestorvene taal nauwkeurig te bepalen, is wel niet zeer gemakkelijk; veel kan ons evenwel de overeenstemming met het Nfr. en Holl., alsmede het As. en Isl., met zekere waarschijnlijkheid leren. Ten gevolge hiervan hebben de klinkers zonder twijfel ene dubbelde uitspraak gehad, te weten: ene hoge, heldere of opene (*ouvert*), die niet dan met de blote letter aangeduid wordt, en ene lage of

geslotene (*fermé*), welke door het toonteken te kennen gegeven wordt.

13. *A* is dus de heldere *a* geweest, 1. in c l a-g e r e, klager; j é w a, geven; m a k i a, maken; 2. in n a c h t, nacht; a c h t u n d a, achtste; t í a n d a, tiende; s u n n a n d e i, zondag; k i n-d a r, kinderen; s e g o n g a r, zesluisen. Maar de geslotene *á* vindt men, 1. in c á p, koop; r á d, rood; d á d, dood; b á m, boom; welke woorden thans door de scherp lange *e* tot *a* overhellende worden uitgesproken, als: *caeep*, *raeed*, *daeed*, *baeem*. Zo ook k a m p, gevecht, meerv. k e m p a; h a n g, hing, onb. wijs h e n s z a, hangen; b r a n g, brachte, b r e n g a; s w a n g, zwengde, s w e n g a; 2. zonder toonteken voor *bb*, *mm*, *nn*, *pp*, *tt*, *dd*, *kk*, *gg*, *mp*, *mb*, *nt*, *nd*, *nk*, *ng*, als: g a b b i a, h a n d (h o n d), l a n d (l o n d), m a n n a (m o n n a), s t a n d a (s t o n-d a), b r a n d (b r o n d), l a m (l o m), n a m m a (n o m a); zo ook voor *ll*, *lp*, *lv*, *ld*, *lk*, *lg*, *ls*, als: a l l, s k a l t, h a l d a, s k a l k, g a l g a, h a l s, w a l d, en diergelijke.

14. *E* is de hoge heldere *e*, zoo als zij in de eerste sylbe der Deensche woorden *tredive*, *heste*, in de Nederl. *rest*, *mes*, *flesch*, *zes* gevonden wordt, en alzo dezelfde klank, welke de Denen en Latijnen gewoonlijk met *ae* aanduiden; b. v. g e r s, gras, As. *gaers;* f e l, het vel, Hd. *Fell;* v e s a, wezen, zijn, oud-Isl. *vesa*, waarvan het Deensche *væsen*, wezen, gezicht. Men ziet dus, dat deze klank kort en lang kan zijn, en dat zij in beide gevallen door de blote *e* uitgedrukt wordt,

gelijk als in het Isl. — Op het einde van ene sylbe, waarop de toon niet valt, heeft zij bijna denzelfden klank, doch korter, gehad, hetwelk hieruit kan opgemaakt worden, dat zij, gelijk de heldere *e*, dikwijls met *i* (32) afwisselt: b. v. nose en nosi, neus; here en hiri, heir; otheres en otheris, eens anders; skel en skil, zal; verders uit de oud-Deensche schrijfwijze met *ae*: b. v. *næsæ*, *sidhæ*; voorbeelden zijn: de laatste sylben van menotere, kerne, herne, even.

De getoontekende *é* daarentegen heeft de lage, of geslotene, klank, welke men in de Deensche woorden *tre*, *bred*, *sten*, en dierg., en in de Holl. *geven*, *beven*, *leven*, vindt: b. v. léda, leiden, Isl. *leiδa*; lésa, lossen, Isl. *leysa*; féla, voelen, D. *føle*; érva, erfgenaam; stért, staart; érthe, aarde; jéwa, geven; béra, beuren, dragen; urléren, verloren. Men ziet hieruit, dat zij met de lange *e* in het Holl. en met de brede en diepe *e* en *ø* van het Deensch overeenkomt.

15. *I* is hier, gelijk in de andere talen, uitgezonderd in het Nederl., waar zij alleen kort is, en hare langheid door ene bijgevoegde *j* (*y*) wordt aangeduid, kort en lang. — De korte *i* heeft den klank als in de Deensche woorden *vi*, *vis*, *til*, en de Nederl. *kittelen*, *hitte*, *ziltig*: b. v. Englisk, Engelsch en Angelsaksisch; hirte, hart. — De lange *í* daarentegen gelijk in de Deensche woorden *ti*, *vis*, *tid*, Nederl. *vrij*, *tijd*, *wijf*, en dierg.: b. v. tíd, tijd; frí, vrij; wíf,

wijf, vrouw. Zij verwisselt zomtijds met de *e*, in í v i n, even, voor e v e n; í r t h e, aarde, voor e r t h e; í t a, eten, voor é t a; b í t e n, gebeten, voor b e t e n. Ook stemt zij overeen met de As. *y*, nu bij ons de lange *e*, en de Hd. *o*, D. *u:* b. v. w í k e, week (8 dagen), As. *wyce*, Hd. *Woche*, D. *uge*. — Van *i* als *j* is reeds boven (5) gesproken.

16. *O* is de Deensche *o* in *for*, *folde*, de Nederl. in *God*, *volgen:* b. v. f o l g i a, volgen; G o d, God; h o r s, paard. — *O'* daarentegen zo als in het Deensche *ko*, *lod*, Nederl. *oe* in *moeder*, *goed*, *hoed;* b. v. m ó d e r, moeder; g ó d, goed; h ó d en h ó d e, hoed. — De tot *a* overhellende *o* heeft haren klank aan de verwisseling van *a* en *o* in hetzelfde woord te danken, zo als l o n d en l a n d, m o n en m a n, w o l d en w a l d, s o t h e, pekel, en s a t h e (*salt*, *solt*) (13).

17. *U* is de Deensche *u* in *knurre*, *bud;* Nederl. *o* in *tong*, *zong*, *gong:* b. v. t u n g e (ook t o n g e), tong, Nfr. *tong;* s u n u, zoon, oud-Isl. *sunur;* s u n c h, zong; g u n c h, gong; p u n g e, buidel, beurs; i u n g a, jong; k r u n g e n, bedongen; g r u n d, grond; b e d u l v e n, bedolven. — *U'* daarentegen de Deensche in *bur*, *gul*, Nederl. *ui* en *uu*, Hd. *au:* b. v. h ú s, huis, Hd. *Haus;* m ú r e, muur, Hd. *Maur;* spreek *hoes*, *moerre*. — Over *u* als *v* (*w*) is reeds (6) gesproken.

18. Dat *y* in het Friesch van *i* niet verschilt, is reeds boven (8) gezegd, en het is dus over-

tollig, er hier meer van te zeggen; zij komt ook in het Asb., Bmb., Huns. Lr. en E. Lr., zeer zelden voor. — Tweklanken, wanneer men het gebruik van *j* en *v* (5, 6) nauwkeurig in aanmerking neemt, komen in deze taal niet voor; want *ia* en *ei* maken twe lettergrepen: b. v. wía, wijden; éin, eigen; sléin, geslagen (Isl. *vígja*, *eginn*, *sleginn*); kíasa, kiezen; thiánia, dienen; biáda, bieden. — De *ei* is hier niets anders, dan ene zamentrekking van *ede*, *ege;* zo ook in dei voor dege; wei, wege; meid, megeth; leid, legede, leiding, dak; breid, breged, bruid; sléith, slegath, sloeg; dreith, dregeth, droeg.

19. Ten aanzien der medeklinkers valt op te merken:

B is gelijk aan die der andere talen, en verwisselt ten dien aanzien met *p*, *f*, *v*, *w*. Ook in 't Friesch vind ik in een oud MS. meermalen *b* voor *f:* b. v. berdban voor ferdban, vredebevel.

C verwisselt met *k* (3).

D wordt te gelijk met de *th* gebruikt: zij is zachter, en maakt in de oude stukken een duidelijk verschil tusschen de harde *d* (*th*)*:* b. v. bod, bevel, gebod; heth, had; scéda, geschieden; scéth, geschiedt; drúra, dierbaar; thura, durven.

F vindt men gewoonlijk voor de Nederl. *v:* b. v. fon, van; feder, vader; friund, vriend; frégia, vragen.

G verwisselt voor de zachte klinkers *e* en *i* met *j:* b. v. jéstlik, géstlik; jelda, betalen,

gelda; jerne, gaarne; iéwa, geva, geven. Ook met *ds*, *dsz* en *sz:* b. v. lidsza, leggen; sidsa, zeggen; brensza, brengen.

H is voor den medeklinker niets dan ene aspiratie: b. v. hnecca, de nek; hlápa, lopen; hróf, het dak; hwila, wijlen.

K verwisselt voor *e*, *i*, *ia* en *ie* met *c*; zo ook vindt men in de plaats der *k*, *ts*, *tz*, *sz*, *sth:* b. v. szin, kin; tzelck, kelk; sthereke, kerk; szívia, kijven; résza, raken.

L, *m*, *n*, *p*, valt niets bijzonders over te zeggen.

Qu voor de *kv* (*kw*), als: quic, kvic, ve; queta, spreken; quernen, karnen.

R gelijk in de andere talen; wordt evenwel zomtijds niet uitgesproken, en ook wel eens niet geschreven: b. v. bern en ben, kind; hors, hros, hos en ors, paard; gres, gers en ges, gras.

S. In de oudste stukken wordt de zachte door *ſ* en de harde door *s* aangeduid. De zachte *s* heeft reeds vroeg dien klank aangenomen, en wordt in de latere stukken met de *z* verwisseld: b. v. zonder voor sonder, zonder; zyn vóór syn, zijn.

T gelijk elders.

V, *w*, over deze 6.

X zeldzaam voorkomende, staat voor de *ks.*

Over *z* zie op *s*.

20. *Ch* is gelijk aan de Engelsche en As. harde *h*, oud-Hd. en Goth. *k:* b. v. hách, hoog, As. *heah;* brochte, bracht, As. *brohte.*

Hj komt zelden voor.

Hl wordt zomtijds *lh* geschreven, als h l á p a, lopen, ook l h á p a; zie verder op *h*.

Kj en *gj*, of de enkelde *k* en *g*, voor *e*, *i*, is gelijk aan de Engelsche *ch* en *j*, hetgeen gewoonlijk *tz* (*ts*), *dz* (*ds*), geschreven wordt.

Ns, *nsz*, stemt met het oude *nng*, *ng*, *nkk*, Goth. *ggk*, *gk*, voor *nh*, overeen.

Sch; hetwelk in de latere stukken voor *sk* geschreven wordt, moet als de Nederl. *sch* uitgesproken worden; dit is de juiste oude klank, welke met het Grieksche *σχ* overeenstemt: b. v. *σχίζειν*, Nederl. *scheiden*.

Th wordt zomtijds voor *nn*, *nd*, gebruikt, zo als in t o t h, tand. Zie hierover op *d*.

3.

Letterverandering.

21. De klankveranderingen komen in het Friesch niet zo dikwerf, als in het Islandsch, voor; men vindt dezelve voornamelijk in de afleidingen, en zijn de volgende:

A tot *e*: b. v. f a r a, varen, reizen, f é r t, vaart; w a l d, macht, w e l d e c h, machtig.

A' tot *é*: b. v. l á s, los, l é s a, lossen.

O (*a*) tot *e*: b. v. c o m p (k a m p), gevecht, k e m p a, vechten; l o n g, lang, l e n g, langer.

O' tot *é*: b. v. b ó t e, boete, b é t a, boeten; d ó m, vonnis, d é m a, vonnissen.

U' tot *i*: b. v. n ú, nieuw, t h e t n í e, het nieuwe.

Já tot *jú:* b. v. b j á d a, bieden, b j ú t, bood. Men vindt ook wel enige andere klinkerverwisselingen, voornamelijk in den onvolmaakten tijd der werkwoorden van de geslotene hoofdzoort; maar deze schijnen eerder een gevolg van de verschillende grondvormen in de woorden, dan van enige regelmatige verandering van een' en denzelfden vorm te zijn.

22. Een klinker wordt zeer dikwijls op het einde van een woord afgekort, wanneer het volgende met een' klinker begint; zomtijds ook in het begin der woorden, wanneer de eindklinker van het voorgaande meer wezenlijk en onontbeerlijk beschouwd wordt; b. v. Bmb. 179: f o n t h e- r e s u s t e r' a n d f o n t h e r e m ó d e r e s e 't a l s á d e n, met de zusters en met de moeders zij dit gelijk; ibid. 2: s á s k e l i n a l' u n d e r é n a s v é r a, zo zullen zij allen onder elkanderen zweren; t h e r a e n z o n' a l l e r e k, ieder der einzen; waar s u s t e r voor s u s t e r e, a l voor a l l (9), en e n z o n voor e n z o n a staat. — Daar men van de afkortingstekenen geen gebruik gemaakt heeft, zo zijn deze gevallen zeer duister, en schijnen dikwijls drukfouten te zijn.

23. De medeklinkers veranderen noch zeldzamer, en alleen aan het einde der woorden, wanneer zij aan het einde verlengd worden en met een' klinker beginnen, en zodanige gevallen zijn regelmatig:

Ch tot *g:* b. v. h a c h, hoog, h a g e s t, hoogst; w a c h, wand, meerv. w a g a r; gewoonlijk vindt men gene *g* op het einde der woorden, maar in

plaats daarvan *ch*, overeenkomende met de As. *h;* b. v. slóch, sloeg, meerv. slógen.

24. *I* (*i*, *y*) tot *g;* b. v. dej, dag, meerv. degar; wej, weg, meerv. wegar; mej, kan; mugan, mogen. Zo ook in het begin der woorden, wanneer een harde klinker *a*, *o*, *u*, daar achter komt; b. v. jelda, gulde, golden; bijenna, bigonnen.

25. *F* tot *v* (of *u*, *w*)*;* wíf, vrouw; wíve, van de vrouw; half, half; mith halvera hónd, met halve hand, en omgekeerd: jeva, geven, onv. tijd jéf, gaf. Ook voor een' medeklinker, voornamelijk een' harden, wordt *v* (*w*) *f;* b. v. háved, hoofd, háfde, hoofden; dríva, drijven, drífth, dreef.

26. *Th* tot *d*, in het begin der woorden, wanneer er iets, hetwelk met *l*, *n*, sluit, voor gaat; b. v. alder, aldaar, Bmb. 212, van ther; aldus, aldus, Bmb. 213, van thus. — Maar *th* tot *t*, wanneer er iets, hetgeen met *s* eindigt, voorgaat; b. v. is-tet, is dit, Bmb. 157; nistet, is het niet, Bmb. 146, van thet.

27. *Sz* vindt men maar alleen voor een' klinker; in andere gevallen verandert dit tot *k*, *g*, of *ch;* b. v. brensza, brengen, brocht; fenszen, gevangen, feng, of fang, het vangen, vatten, en omgekeerd: boldbreng, medegift, in den 3den naamv. boldbrenze, Bmb. 108.

4.

Lettervergelijking.

28. *A'* komt met het As. *eá*, Isl. *au*, Hd. lange *o*, ons *oo*, overeen: b. v. d á d, As. *deád*, Isl. *dauðr*, Hd. *Tod*, Nederl. *dood;* r á d, *reád*, *rauðr*, *roth*, *rood;* s t r á m, *streám*, *straumr*, *Strom*, *stroom;* zo ook b á m, As. *beám*, Hd. *Baum*, *boom;* c á p, *ceap*, *kaup*, *Kauf*, *koop;* á r e, *eáre*, *eyra*, *Ohr*, Lat. *auris*, *oor;* h á p, *heáp*, Isl. *hópr*, Hd. *Haufen*, *hoop*. Deze woorden worden evenwel door de Friesche landlieden tegenwoordig *daee*, *raee*, *straeem*, *kaeep*, *aeer*, *haeep* uitgesproken.

29. Daarentegen moet men h a c h, hoog, en het As. *heah*, niettegenstaande het Isl. *hath*, *hár*, *há*, niet toontekenen: want dit Isl. toonteken schijnt in de plaats van de laatste wortelsylbe *ch*, As. *h*, gekomen te zijn; waar nu deze behouden wordt, is voor genen daarom gene reden. Zo ook a c h t a, acht, As. *eahta;* m a c h t a, mochte, As. *meahte*, en dierg.: niettegenstaande het Isl. *átta*, *átti*, *mátti*, en dierg. Andere verwante talen geven mede deze overeenstemming: b. v. Hd. *hoch*, *acht* (Gr. ὀκτώ), *mochte*. In verschillende andere gevallen stemt de toneloze Friesche *a* ook met de ongetoontekende As. *ea* overeen: b. v. a l, As. *eal* (*eall*); h a l d a, houden, As. *healdan*.

30. *É* komt 1. met As. *é*, Isl. *oe*, of *ae*, Nederl. *oe*, overeen: b. v. f é t, As. *fét*, Isl. *faetr*, voeten; d é p a, As. *dépan*, dopen; d é m a, As.

déman, doemen, vonnissen. 2. Met de As. *á*, Isl. *ei*, D. *e*, Nederl. *ee:* b. v. é t h, As. *áþ*, Isl. *eiðr*, eed; t é k e n, As. *tácen*, Isl. *teikn*, teken; h é l, As. *hál*, Isl. *heill*, heel; b r é d, As. *brád*, Isl. *breiðr*, breed. 3. Met de As. *áe*, Isl. *ae*, of *ó*, die tot *ae* kan veranderd worden, Hd. en Nederl. *a*, *aa:* b. v. h é r, As. *háer*, Isl. *hár* (waarvan *háerur*), Hd. *Haar*, haar; d é d e, As. *dáed*, Isl. *dád*, Hd. *That*, daad; b r é d a, As. *brædan*, Isl. *bráeða*, Hd. *braten*, braden*. 4. Met de As. *y*, Isl. *ey*, D. en Hd. lange *ö;* b. v. l é s a, lossen, As. *lysan*, Isl. *leysa*, Hd. *lösen;* h é r a, horen, *hyran*, *heyra*, *hören*.

31. *E* moet niet getoontekend worden, wanneer zij overeenkomt: 1. met de As. en Isl. *e:* b. v. e n d e, As., Hd. en D. *ende*, einde, eindigen; s e t t a, As. *settan*, Isl. *setja;* zoo ook niet de eindigingen: k e i s e r e, As. *cásere*, keizer; o t h e r, As. *oþer*, ander. 2. Met de As. *ea*, Isl. *e*, of *a*,

---

* Men zoude kunnen denken, dat men in de plaats van *é* hier de opene (*è ouvert*) zoude kunnen nemen, en schrijven h è r, d è d e, b r è d a; maar men vindt deze zomtijds in het Landfriesch met den klank van *i* (*ie*), en zulks schijnt juist voor *é* te pleiten; b. v. h i e r, haar; Engelsch *deed*, dood; Fr. b r i e d e n, braden; zo ook j é r, jaar, Isl. *ár*, As. *geár*, om het Eng. *year*, Fr. j i e r, Saterfr. *jièr*, Nfr. *jir*. Zomtijds heeft het As. *é*, waar het Isl. *á*, of *ae*, heeft; b. v. *cvén*, Isl. *kvæn*, *kván*, vrouw; *vénan*, Isl. *væna*, van *ván*, hopen; ten aanzien der juistheid der As. toontekening in deze woorden schijnt het Engelsche *queen* en *ween* allen twijfel weg te nemen.

die tot *e* overgaat, de D., Hd. en Nederl. korte en enkelde *a*: b. v. thet, As. *þæt*, Isl. *þat* (*þetta*), Hd. *das*, dat; bern, As. *bearn*, Isl. *barn* (*bernska*), kind; erm, arm, As. *earm*, Isl. *armr*, Hd. *arm* (*ärmlich*). 3. Tot de As. *ae*, Isl. *e*, of *a*: b. v. gers, gras, As. *gærs*, Isl. *gras* (*illgresi*); feder, vader, As. *faeder*, Isl. *faðir* (*feðr*); weter, water, As. *væter*, Isl. *vatn*, Hd. *Wasser* (*Gewässer*); wepin, wapen, As. *væpen* (Isl. *vápn*), Hd. *Waffen*. 4. Met de As. *eo* zonder toonteken, Isl. *e*, *ja*, *jö*, Hd. *e*: b. v. prestere, priester, As. *preost*, Isl. *prestr*; berch, berg, As. *beorh*, Isl. *berg*, *bjarg*, Hd. *Berg*; melok, melk, As. *meoloc*, Zw. *mjölk*, niettegenstaande het Isl. *mjólk*.

32. *I'* stemt met de As., Isl. en D. *í*, Nederl. *ij* en *y*, welke in het Hd. met de lange Fr. *é* verwisseld is, zodat zij beide *ei* geworden zijn, overeen: b. v. skríva, schrijven; dríva, drijven, As. *drífan*, Isl. *drífa*; tíd, tijd, As. en Isl. *tíd*; sín, zijn.

33. *I* is de gewone enkelde *i*, welke evenwel dikwijls met de opene *e*, dikwijls met de As. korte *y* overeenkomt: b. v. mith, met, As. *mid*, Hd. *met*, Isl. *með*; nima, nemen, As. *niman* of *nyman*, Hd. *nehmen*, Isl. *nema*; is, is (hij), As. *ys*, Hd. *ist*, Lat. *est*. 2. Met de As. *eo*, Hd. *e*: b. v. irthe, aarde, As. *eorðe*, Hd. *Erde*; hirte, hart, As. *heorte*, Hd. *Herz*; fir, verre, As. *feor*, Hd. *fern*.

34. *O'* komt zeer nabij de As. en Isl. *ó*, Nederl. *oe*, Hd. lange *u*: b. v. bóc, boek, Hd. *Buch*;

t ó, toe, Hd. *zu;* b r ó t h e r, broeder, As. *bró-ðer*, Isl. *bródir*, Hd. *Bruder.*

35. Maar *o* moet niet getoontekend worden: 1. In de woorden: D r o c h t e n, Opperheer, d o c h t e r, dochter, Hd. *Tochter*, niettegenstaande het Isl. *dóttir*, dewijl het toonteken hier, om aan te tonen, dat de *ch*, of *h*, is uitgelaten (29), aangebracht is; zo ook d o l e c h, of d o l c h, wonde, niettegenstaande het Isl. *dólgr*, vijand; f o l k, niettegenstaande het Isl. *fólk*, daar het Hd. *Volk*, even als de afgeleide woorden (*derivata*), *dylgja*, *fylki*, aantonen, dat de *o* de oorspronkelijke klinker in deze woorden is. 2. Als zij met *a* voor *mp*, *nd*, *ng*, *n* (*nn*) overeenkomt, zo als c o m p, gevecht; l o n d, land; h o n d, hand; g o n g, ging; m o n, man. — Zonder twijfel is er veel waarschijnlijkheid voor, dat de klinker voor de *ng* in het Fr. en As. kort is geweest — niet, zo als gewoonlijk in het Isl., lang: dierhalven t h i n g, zaak, l o n g e, lang (Lat. *longe*, *diu*).

36. *Ú* komt met de As. en Isl. *ú*, Nederl. *ui*, Hd. *au*, overeen: b. v. h ú s, huis, Hd. *Haus;* s l ú t a, sluiten.

37. *U* met de As. en D. *u*, Nederl. *o:* b. v. h u n d r e d, honderd, D. *et hundrede;* t u n g e, tong, D. *en tunge;* f u l, vol, D. *fuld*, Hd. *voll.*

38. *Já* met de As. *eó*, Isl. *jó:* b. v. b j á d a, bieden, As. *beódan*, Isl. *bjóða;* t h e t f j á r d a, het vierde, As. *feórðe*, Isl. *fjórða;* zo ook s j á k, ziek, As. *seóc*, Isl. *sjúkr;* dus met de Nederl. *ie.*

39. *Jú* met de As. en Isl. *ý*, Nederl. lange *o:* b. v. b j ú t, bood, As. *být*, Isl. *býðr;* u r l j ú s t, verloren, As. *forlýst.*

40. *Ju*, of *jo*, met de As. korte *y*, of *eo:* b. v. r j u c h t, recht, As. *ryht*, *riht;* f r j u n d, vriend, As. *freond*, meerv. *frynd.*

41. *W* wordt in het Fr., gelijk in het As. en andere Germaansche talen, voor de *o*, *l*, *r*, waar de Islanders dezelve weglaten, behouden: b. v. w o r d, woord, Isl. *orð;* w ó d, waadde, Isl. *óð;* w l i t e, aangezicht, Isl. *and-lit;* w r e k a, wreken, Isl. *reka;* en dit geeft grote waarschijnlijkheid, dat w n d e uitgesproken is als *wonde*, gelijk het As. *vund* ook daarvoor spreekt (6).

42. Een dubbelde medeklinker komt hier, gelijk in het As., dikwijls met den enkelden, met *j* er bij, in het Isl. overeen: b. v. w i l l a, willen, As. *villan*, Isl. en Zw. *vilja;* s e l l a, verkopen, As. *sellan*, Isl. *selja;* s e t t a, zetten, As. *settan*, Isl. *setja;* b i d d a, bidden, As. *biddan*, Isl. *biðja.* Het Hd. heeft hier dubbelde medeklinkers, zo als *wollen*, *setzen* (d. i. *sezzen*), *bitten*, en dierg.; maar het oud-Deensch heeft in de Skandinavische wetten overal den Isl. vorm: b. v. *vilja*, *silja*, en dierg.

43. Maar *r* wordt, alhoewel de *j* wegvalt, niet verdubbeld: b. v. w é r a, weren, Isl. *verja;* s w é r a, zweren, Isl. *sverja;* s p é r a, opsporen, Isl. *spyrja;* zo ook niet de *k* na een' getoontekenden klinker of medeklinker: b. v. s w í k a (s w í g a), zwijgen, Isl. *svikja;* s é k a, zoeken, Isl. *sækja;* w e r k a, werken, Isl. *yrkja.* De Hd. vormen

wehren, *schwören*, *weichen*, *suchen* stemmen hierin wederom met het Fr. overeen.

44. *Dsz* (*dz*, *dzj*) worden in de plaats van de As. *cg* (*gg*), Isl. *gj*, of *ggj*, gezet: b. v. sedza, of sedsza, zeggen, As. *secgan*, Isl. *segja*; lidzja, leggen, As. *licgan*, Isl. *liggja*. Na een' medeklinker wordt *sz*, of alleen *z*, geschreven; b. v. brenza, brensza, brengen, As. *bringan*, Isl. *bringja*. Dat *g* en *gj* in het begin der woorden tot *j* overgaat, is reeds (29) aangevoerd.

45. *Tz*, *ts*, of *sz*, *sth*, voor de As. blote *c*, of *ce*, Isl. blote *k*, of *kj*. Eigentlijk worden hierdoor twe klanken te kennen gegeven; te weten: *ts* is de Eng. *ch*, Ital. *ce*; en *sz* het Eng. *sh*, Ital. *sce*; gene vindt men in het begin der woorden en tusschen twe klinkers, deze achter een' medeklinker, en zo vindt men het dikwijls: b. v. tzjake, knakbeen, Zw. *käke*; tzilick, kelk, Hd. *Kelch*; letzen, laken, Hd. *laken*; witsing, zerover; maar de *sth* is in het Asb. en Bmb. *sz*, in het begin der woorden, meer gebruikelijk: b. v. sthjake, Asb. 3, 15, szereke, of sthereke, kerk, As. *cyrice*, Isl. *kyrkja*; szetel, ketel, As. *cytel*, Isl. *ketill*; szive, twist, Isl. *kif* (29). Doch deze veranderingen strekken zich niet tot alle hiermede overeenkomende woorden uit: b. v. kéla, koelte, kyning, koning, gers, gras. *Sk* wordt niet veranderd, alhoewel er eene blote klinker op volgt: b. v. skilling, schelling; skiffa, kennis in ene zaak, Isl. *skipa*; skeld, schild, Isl. *skjöldr*.

46. De Friezen, gelijk mede de Angelsaksers, hebben in verschillende gevallen, *rk*, *rd*, waar de Noordsche *kk*, *dd*, hebben: b. v. o r d, spitse, Isl. *oddr*. Verders *th* voor *nn*: b. v. t o t h, tand, Isl. *tönn*; m u t h e, mond, Isl. *mynni*. Daarentegen heeft het Fr. dikwijls *d*, waar de Islanders ð hebben; hetzelve richt zich, ten aanzien van deze letter, meer naar het As., en schijnt te gelijk met de andere Germaansche talen, de *d* en *th* op geheel andere gronden, dan de Noordsche, te hebben onderscheiden: b. v. l é d a, leiden, As. *læ'dan*, Isl. *leiða*; r é d, raad, As. *ræ'd*, Isl. *ráð*; d á d, dood, As. *deád*, Isl. *dauðr*.

47. De eindiging *er* komt voor het Isl. *ar*, *ir*, *ur* in de plaats: b. v. f i n g e r, Isl. *fingur*; f e d e r, Isl. *faðir*; e f t e r, Isl. *eptir*; s u m e r, Isl. *sumar*. *El* voor het As. *ill*; zo als d r e p p e l, drempel, Isl. *drepill*; s l e t e l, sleutel, en dierg. *En* voor de blote Isl. *n*: zo als b é k e n, beek, As. *beácen*, Isl. *bákn*. Zomtijds schrijft men deze eindigingen *ir*, *il*, *in*: zo als w e t i r, water, As. *væter*; w e p i n, wapen, As. *væpen*. Dit stemt vrij wel met het As. overeen; maar de Friezen hebben dikwijls *e* in de eindiging, welke de Angelsaksers met *o* uitdrukken; b. v. m ó d e r, As. *módor*; h á v e d, hoofd, As. *heáfod*.

48. *Ch*, *cht*, voor de As. *h* en *ht*, in het einde en midden der woorden, welke *h* in het Isl. wegvalt, of door *g* uitgedrukt wordt: b. v. h á c h, of á c h, heeft, As. *áh*, Isl. *á*; t h j á c h, voorbeen, As. *þeoh*, Isl. *þjó*; b e r c h, berg, As. *beorh*, Isl. *berg*, hetwelk de oorspronkelijke vorm

is; dochter, As. *dohtor*, Isl. *dóttir;* Drochten, Opperheer, As. *drythen*, Isl. *drottin.*

49. De eindiging *a* is overal in de plaats van de As. *an*, *on* gezet, en komt dikwijls met de Isl. *a*, Hd. *en*, overeen: b. v. ma, men; Brema, Bremen; thana, daarvan, As. *þanan*, of *þanon*, Isl. *þaðan;* buta, buiten, As. *butan*, Isl, *utan;* gunga, gaan, As. *gangan*, Isl. *gánga;* hûa, houwen, As. *havan*, Isl. *höggva*, en zo in al de onbepaalde wijzen der werkwoorden.

50. Bijna alle woorden van het vrouwelijk geslacht wordt ene *e* toegevoegd, waardoor het Fr. nader bij het Frankisch komt; de As. laten deze daarentegen dikwijls uit, en komen nader bij de Noordsche talen: b. v. irthbivinge, aardbeving, As. *eorðbeofung;* hávedlesne, hoofdlossing, Isl. *höfuðlausn;* skiffene, bestuur, Isl. *skipan.*

51. Daarentegen missen de onzijdige en mannelijke geslachtwoorden, zowel van de naam- als bijvoegelijke woorden, hier, zowel als in het As., altijd de geslachtskenmerken *t* en *r:* b. v. kyning, koning, As. *cyning*, Isl. *konúngr;* monath, maand, As. *monað*, Isl. *mánaðr.* De bijvoegelijke naamwoorden behouden alzo alle geslachten gelijk, in den onbepaalden eersten naamval: b. v. half, Isl. *hálft*, *hálfr* en *hálf;* gód, goed, Isl. *gott*, *góðr* en *góð.*

52. Daarenboven smijten de Friezen, even als de Angelsaksers, de blote *r* aan het einde der woorden, waar zij niet tot den grondvorm behoort, weg: b. v. min, weinig, min, Isl. *miðr*

of *minnr;* má, meer, Isl. *meir;* leng, langer, Isl. *lengr;* zo ook in de verbuigingen: b. v. in het meervoud, merk, marken, Isl. *merkr.*

5.

VERKORTINGEN.

53. Deze zijn in de taal menigvuldig en zeer moeijelijk; het is mij voorgekomen het beste te zijn, om er hier afzonderlijk van te handelen, door bijna al de mij bekende hier op te geven.

Een klinker wordt op het einde van een woord dikwijls afgekort, zo als: Bmb. 179, fon there suster' and fon there módere se 't alsá den, voor sustere (22).

Vele medeklinkers vallen in de zamenzetting weg, zo als: neth, voor ne heth, E. § 45; nis voor ne is, E. 68; nelle voor ne welle, E. XXVII; nel voor ne wel, E. XXXIX; nas voor ne was, H. L. bladz. 8; nelde voor ne welde, H. 32; nebbe (nette) voor en hebbe, H. 62; age voor ach hi, H. 50.

54. Wanneer de derde persoon in den zamenhang den nadruk niet heeft, dan wordt het voornaamwoord dikwijls van voren afgekort en met het voorgaande zamengetrokken: zo wordt hit alleen 't; b. v. is 't voor is hit, Bmb. 67; sé 't voor sé hit, B. 73; skel 't voor skel hi 't, B. 79; ma 't voor ma hit. Ook zo hit voor hi hit, B. 89, 146; hiú 't voor hiú hit, Asb. 7, 23, H. 10; sa 't voor sa hit, B. 2, 15. Zo

ook jeved voor jef hit, H. 24; math voor ma hit, E. 58. — In de plaats van hi zet men re; b. v. sa 're voor sa hi, B. 133; mej 're of mi re, mag hij, voor mei hi, B. 65, A. 7, 5; mei 'er voor mej hi, E. XLII; lete 're voor lete hi, H. 1; sa re voor sa hi, zo hij, H. 26; geu 'er voor gef hi, zo hij, H. 58. — Verders voor hi hit, re 't: b. v. skel re 't voor skel hi hit, zal hij het, B. 89; urljust hi 't, sá fellere 't mith twám mercum, verliest hij het, dan boete hij het met twe mark; sá re 't voor sá hi hit, zo hij het, H. 3; maki 'er 't voor makie hi hit, make hij het, H. 51. — Voor hini, hine of ne, hi thene: b. v. halde 'ne voor halde thene, B. 146; se ne voor se thene, B. 6, H. 60; ma ne voor ma hine, H. 31, B. 75; ther ne voor ther thene, B. 219. — Ja ook hine voor hi hine: b. v. B. 146, sa nime hi ne a síne wald, zo neme hij hem in zijne macht, E. 69, XLI. Verder er ne voor hi hine, b. v. Asb. 7, 12; wrperne voor wrpe hi hine, wierp hij hem; blódgaderne voor blódgad hi thene, ibid. H. 28; sá 'r ne voor sá hi hine: b. v. hú fir sá 'r ne a onfiucht, hoe verre hij hem dan bevecht; erene voor ér hi hine, voor hij hem, H. 31; sá ne moterne navt urdríva, B. 160. — Voor him vindt men 'm: b. v. alsa 'm sín asega déme, zo zijn Asega hem vonnist, Asb. 1, 3; mugem voor muge him: b. v. and hi muge 'm selwa nawt lésa, en hij zich zelven

niet lossen kan, E. xxvii; jevem voor jef him: b. v. jevem sin 'ra friunda én gebreke, zo hem een' zijner vrienden ontbreekt, H. 11; skelerem voor skel hi him, H. 28; sem voor se him: b. v. tha welde sém nowet, toen verdedigde zij hem niet, H. 32. — Voor hjára of hira vindt men ra: b. v. wili 'ra én jefta tvéne, wil hunner een of twe, Asb. 6, 10.

Het voornaamwoord van den tweden persoon wordt zomtijds ook met het voorgaande zamengetrokken: b. v. thettú voor thet thú, Asb. bl. 2; withi, with thi, B. 100; sceli, scel thú, H. 52; thę scel i on théra liúda werf brenzia, dat zult gij aan den volkswerf brengen; sa skel i hiudega te dei, zo zult gij van daag, ibid.

55. Het lidwoord wordt, even gelijk de 2de en 3de persoon van het voornaamwoord, zeer dikwijls van voren afgekort, zodat th zomtijds the wegwerpt, en het overige met het voorgaande woord zamengenomen wordt. Het is juister, dit door een bindteken te onderscheiden: b. v. het bindwoord thet, dat, en het lidwoord thęt, tot thet-et: b. v. thet-et alter, dat het altaar, Asb. 8, 5, E. § 22, 44. Men vindt ook theti voor thet thi, Asb. 7, 25, 27; en in den 4den naamval umbe ne boldbreng voor umbe thene, om de medegift, B. 107; oppa ne hals, voor oppa thene, op den hals, B. 146; hi ne slát voor hi thene, hij den sloot, B. 168; thet-ter ne dík, dat hij den dijk, A. 7, 10;

ther-ne voor ther thene, B. 61. Verder in den 3den naamval: ut-a huse (ut tha), uit het huis, B. 220; mith-a huse, met het huis, B. 22. Vierde naamval, meerv.: with-a sithar, jegens, aan de ambtgenoten, B. 218. Zo ook 3de naamval, vrouwl.: to re case, oppa re stede, tot het gevecht, op de plaats, B. 33; inna re kerka, B. 218; etére case (et there), bij den strijd, B. 220; eter voor et there, E. 73; warthere voor warth there, H. 3; tha warth ere lowed, toen werd zij (de penning) geschat. In den 3den naamval, meerv.: et-a liúdem, aan het volk, H. 8.

56. Men moet zich wachten, het voornaamwoord ther met het bijwoord ther, daar (*ibi*), hetwelk ook dikwijls afgekort wordt, te verwisselen. Zo als: sket-er, gebeurt daar, B. 29; mót-er, moet daar, B. 90; hversá r, wanneer daar, B. 93; skel ma 'r umbe, zal men daarom, B. 152; thet-er, dat daar, A. 7, 22; ma 'r, men daar, E. 59; ther voor thi hit ther: b. v. thė 'r fon wel, die het daarvan wil, E. xxxv. — Zomtijds vindt men re of ere in de plaats van ther, hetwelk men zich moet wachten met het persoonlijk bijvoegsel re voor hi te verwisselen (53): b. v. alsa monege talemen skelen ere wesa, sá re redjevena (sent), er zullen even veel taalmannen als rechters zijn, B. 11; hwet sá re skjéth, wat daar gebeurt, B. 71, voor ther, daar.

57. De volgende verkortingen heb ik mede nog gevonden: thets voor thet se, E. 38: thets

him wrsith, dat zij hem verzet zijn; anda voor an tha, E. 86: anda wíf, aan de vrouw; anda rade sé, in de rode ze, Asb. bl. 2; andere, B. 209; hebbeth voor hebbe thet, E. xxxii; innath voor inna thet, E. lxxi; badet voor bad hit, H. 2; gevet voor gef thet, H. 5; meit voor mei hit, H. 9; hiúto voor hiú hit to: sa ach hiúto haldane, dan moet zij het houden, H. 10; weleth voor wel thet: sa weleth bern déla, indien het kind wil delen, H. 11; antene voor and thene, H. 18; hit edéth voor hi hit déth, hij het doet, H. 32; mas voor ma thes: jef ma 's hine bitigie, indien men haar daarvan beschuldige, H. 39; réker se voor réke hi se, reike hij het, H. 60; ase voor as hit, als het, H. 63; alse voor als hit, H. 64; is-tet voor is thet, B. 145; en nis-tet voor ne is thet, is dit niet, B. 146; isti voor is thi, B. 4; istjú voor is thiú, B. 96; thetta voor thet tha, B. 173.

Veel meer woorden worden er niet afgekort of zamengetrokken; maar het is van het uiterste belang, zich hiermede bekend te maken, daar zij in de voorhanden zijnde werken, het Emsiger Landrecht uitgezonderd, niet onderscheiden of door enig teken aangeduid worden.

58. Uit dit alles geblijkt duidelijk, dat, alhoewel het Friesch het meest met het Angelsaksisch overeenkomt, hetzelve evenwel daarvan verschilt, en zomtijds meer naar de andere Duitsche, zomtijds ook naar de Noordsche talen helt, en zulks

zowel in de uitspraak of den oorspronkelijken vorm der woorden, als in de eindigingen en schrijfwijze; het is hetzelfde geval, zo als wij straks zullen zien, ten aanzien der verbuigingen; en het is zeer overdreven en onjuist, gelijk WIARDA en anderen zeggen, dat het bijna ene en dezelfde taal met de Angelsaksische is. — Daar intusschen de noodwendigste en meest voorkomende woorden in beide talen in de hoofdzaak dezelfde zijn, als ook het gebruik en de vervoeging der lidwoorden, zo is het wel mogelijk, dat de Friezen en Angelsaksers elkanderen enigzins hebben verstaan: alhoewel men zelden een woord vindt, hetwelk in beide talen denzelfden klank heeft, of geheel gelijk verbogen wordt.

TWEDE AFDELING.

VERBUIGING DER WOORDEN.

1.

Naamwoorden.

59. Deze woordklasse heeft hier, gelijk in de andere Gothische talen, drie geslachten; te weten: onzijdig, mannelijk en vrouwelijk, van welke het onzijdige, als het eenvoudigste, met recht het eerst genoemd wordt; daarna het mannelijke, hetwelk daarmede ene grote overeenkomst heeft, en eindelijk het vrouwelijke, hetwelk de meeste eigenaartigheden bezit.

60. Niettegenstaande de verbuiging der naamwoorden met derzelver verdeling in drie geslachten in het nauwste verband staat, zo is het evenwel niet gemakkelijk, vaste regels hiervoor op te geven.

Een goed hulpmiddel, om het geslacht der woorden te onthouden, is, om het altijd met het lidwoord te noemen, dat voor het onzijdig **thet**, voor het mannelijk **thi**, en voor het vrouwelijk **thjú** is. Overigens kan men het geslacht van ieder woord het best uit de aanverwante talen, voornamelijk uit het Angelsaksisch en Hoogduitsch, kennen; want waar deze hierin van de Noordsche afwijken, zal men vinden, dat het Friesch zulks voor het meest ook doet, en met de Germaansche overeenstemt, zo als:

thet riucht	Hd.	*dass Recht*	Isl.	*rèttr-inn*
thi káp		*der Kauf*		*kaup-it*
thi noma		*der Name*		*nafn-it*
thjú spreke		*die Sprache*	D.	*sprog-et*
thjú hirte	As.	*seo heorte*		*hjærte-'t.*

Meesttijds vindt men, dat de mannelijke woorden in het Friesch met de onzijdige in het Islandsch overeenstemmen; zo als: **thi fang**, het vangen, Isl. *fáng-it;* **thi berch**, de berg, Isl. *berg-it*, en dierg. Evenwel ontbreken er ook gene voorbeelden van het tegenovergestelde, waar het geslacht der naamwoorden met de Noordsche talen overeenstemt en van de Germaansche afwijkt; zo als:

thet ráf	Hd.	*der Raub*	D.	*rov-et*
thet líf		*der Leib (Leben)*		*liv-et*
thet stríd		*der Streit*	Isl.	*stríð-it*
thi sé		*die See*		*sær-inn*
thi hiri		*das Heer*		*her-inn.*

Als ene bijzonderheid kan men hier aanmerken, dat het woord thet wîf, de vrouw (het wijf), in de overige naamvallen gewoonlijk als vrouwelijk voorkomt: b. v. 3de n.val: there wîve, Asb. 4, 2; 2de n.val: sînre wîve boldbreng, huwelijksgoed zijner vrouw. B. 90. In het Nfr. is het reeds in den 1sten n.val vrouwelijk: *jø viff.*

61. De onderscheiding van het geslacht heeft hier grotere zwarigheid, dan in het Isl., daar hier bijna alle eindigingen, waarop men zich in het Isl. zo goed betrouwen kan, of wegvallen of verwisseld zijn. Intusschen kan hier evenwel aangemerkt worden, dat alle woorden op *a* tot het mannelijke behoren, en met de op *i* in het Isl., welke in de overige naamvallen op *a* eindigen, overeenkomen: b. v. thi greva, de graaf, Isl. *greifi;* skatha, schade, Isl. *skaði*, enz.

Van de overige eindigingen zijn gene volkomen zeker te bepalen; doch zijn de naamwoorden op *u* of *o* van het mannelijke en de meeste tweesylbige op *e* van het vrouwelijke geslacht: b. v. thi sunu, de zoon; thi fretho, de vriendelijkheid; thjú bóte, de boete; thjú wnde, de wonde; thjú gléde, de gloed.

De zwarigheid, om het geslacht van het zelfstandig naamwoord op te zoeken, vindt voornamelijk alleen bij de stamwoorden plaats, daar het geslacht van de afgeleide met tamelijke zekerheid aan de eindiging, en van de zamengestelde van het laatste woord in de zamenzetting gekend wordt; waarover men de *Etymologie* in de volgende afdeling zie.

62. De vorm der buigingen, alhoewel minder

stellig, dan in enige andere oud-Germaansche taal, onderscheiden, is dezelfde, als in het As. en Hd. De getalvormen zijn alzo twe: enkel- en meervoud; de naamvallen vier, die zelden alle verschillend, maar dikwijls in een van de getallen, voornamelijk in het enkelvoud, voor het meeste, gelijk zijn.

63. De verbuigingen worden voor het overige hier, gelijk in het As. en Hd., verdeeld; daar de woorden zich eerst in twe hoofdzoorten, de opene en geslotene, onderscheiden. Het verschil bestaat hierin, dat de eerste oorspronkelijk op een' klinker, de twede op een' medeklinker, hetzij dezelve uitgedrukt of verholen is, eindigt. De opene heeft ene verbuiging, welke in drie klassen, naar hare drie geslachten, is afgedeeld. De geslotene heeft twe verbuigingen, en in ieder dezer, drie klassen, mede naar de drie geslachten.

64. De onzijdige hebben gewoonlijk hier den 1sten en 4den n.val gelijk; daarenboven hebben al de Friesche naamwoorden, van welke hoofdzoort of geslacht zij zijn, gelijke naamvallen in het meervoud.

65. Van de geslotene hoofdzoort gaan de onzijdige en mannelijke in het enkelvoud gelijk; waar bovendien de 1ste en 4de n.val altijd aan elkander gelijk zijn.

66. De 3de n.val in het meervoud is in de opene hoofdzoort gewoonlijk *on* (*en*), en in de geslotene *um* (*em*); hoewel dit verschil in het Asegaboek niet nauwkeurig is in acht genomen. De uitgang van den 2den n.val in het meervoud is overal *a*, zo als in het As. en Isl.; doch deze *a*

heeft in de opene hoofdzoort *on* (*an* of *en*, zomtijds tot de blote *n* zamengetrokken) voor zich, zodat *a* slechts in de geslotene hoofdzoort de gehele eindiging uitmaakt.

A. De opene hoofdzoort.

Eerste verbuiging.

67. De drie klassen van deze verbuiging stemmen zo nauw met elkanderen overeen, dat zij alle drie ondereen kunnen opgesteld worden. Tot verbuigingsvoorbeelden kunnen dienen: áre, het oor; campa, een vechter; tunge, de tong.

		1ste klasse.	2de klasse.	3de klasse.
Enkelv.	1 n.val	áre (E. 22)	campa	tunge
	4	áre (E. 26)	campa	tunga
	3	ára (E. 22)	campa	tunga
	2	ára (H. 22)	campa	tunga
Meerv.	1-4	ára (E. 20)	campa	tunga
	3	áron (em, E. 33, um, H. 37)	campon	tungon
	2	(arona)	campona	tungona.

Zo gaan ook:

frisa, een Fries
willa, de wil
boda, het gebod
noma, de naam
hona, een baan
swima, de zwijm
síde, de zijde
sunne, de zon

szereke, de kerk	hirte, hart
wike, de week	widue, ene weduwe.

68. Onzijdige woorden van deze buiging zijn er zeer weinige. Dr. Grimm, in zijne *deutsche Grammatik*, 2de uitg., bl. 649, brengt lunge tot de vrouwelijke, maar haalt gene bewijsplaats hierbij aan, en Wiarda, in zijn *Altfr. Wörterb.*, noch minder; het komt zeer zelden in het enkelvoud voor, waar anders het geslacht het best kan onderscheiden worden; in 't meerv. vindt men, E. 38, den 3den n.val: huasovndathwerthanda sin lunga, thet 's him wrsith, wie aan zijne longen gewond wordt, dat zij hem verzet zijn; 2de n.val, Asb. 3, 17: there lungene, der longen; maar wanneer Grimm áge en áre voor geheel met de vrouwelijke overeenstemmende houdt, zo begaat hij hier ene dubbelde misvatting: want deze hebben den 4den n.val enkelv., gelijk den 1sten, op *e*, hetwelk in het vrouwelijke het geval niet is; b. v. Bmb. 61: and kerft of otheres qvike áre jefthe stert, en eens anders dier het oor of den staart afsnijdt; maar in den 3den n.val *a;* b. v. Sch. bl. 111: gherstelbreke an tha ára, knarsbeenbreuk aan het oor. Dat daarentegen de vrouwelijke woorden op *e* werkelijk *a* in den 4den n.val hebben, ziet men Bmb. 106: hversa ma nimth éne frowa, wanneer men ene vrouw neemt; verder zijn áge en áre in het meerv. geheel ongelijk: het eerste is onregelmatig, zodat het laatste eigentlijk het enigste woord van deze klasse is. Asb. 1, 3, komt in

den 1sten n.val voor: hjá skilan wesa ágon there héliga Kerstenede, zij zullen ogen (het licht) voor het heilig Kristendom zijn. E. 13: thá twá ágen; maar ibid. 1sten n.val meerv.: thá twá ára. Asb. 2, 25, in den 3den n.val: fara Godis áchnon, voor Gods ogen; H. 40, 42, 50: wr thá áchne, voor de ogen; doch E. 50: inná ágem, in de ogen; 65: wr síne ágen; H. 28: sá áchnem sá honden, hetzij aan de ogen of aan de handen. Corp. bl. 87 b: van da ágenen, van de ogen, niet zamengetrokken; maar Bmb. 184, 3den n.val, meerv.: et á áren, aan de oren. E. 33: twiska tuám árem deile, tusschen de twe oren naar beneden. H. 37: et á tuá árum, uit de beide oren.

69. Tot bewijs voor het meerv. van de 2de klasse kan dienen: voor den 1sten n.val, Asb. 9, 1: thet wi frísa thene sí wonnen, dat wij Friezen deze zege wonnen; Asb. 1, 8: alle campa, alle kampvechters; voor den 3den n.val, Asb. 9, 11: sá hwa sá us freson thes riuchtes biráve, zo wie ons Friezen dit recht afneemt; Asb. 2, 24: mith fjúwer campon; voor den 2den n.val, Asb. 2, 1: londriucht allera frisona, landrecht aller Friezen; Asb. 1, 8: allera campona.

70. Tot bewijs voor het meerv. van de 3de klasse: voor den 1sten n.val, Bmb. 96: sá skelin alle frowa a foremúnda stonda, zo zullen alle vrouwen onder voogdij staan. Voor den 4den n.val, Asb. 3, 19: thruch bétha

sida, door beide zijden. Voor den 3den n.val, Asb. I, 3: *to délande widuon and wéson*, om uit te delen aan weduwen en wezen.

71. Maar in de plaats van de meervouds-eindiging *on* en *a*, vindt men in de latere gedenkschriften ook *en*, in den 1sten en 4den n.val van alle drie klassen, zo als Corp. bl. 54 b: *om des paeus Leo aeghen*, om Paus Leo ogen; ibid. *en alle fresen oen Magnus ker jechten*, en alle Friezen aan Magnus keuze hechten; ibid. 57 b: *dat alle kempen fjuchtet*, dat alle kampvechters vechten; ibid. 59 b: *hwa so weduen jefta mageden an nede nympt*, wie weduwen en maagden schaakt. Men ziet uit de vorige woorden, dat de taal hier bijna geheel veranderd is.

72. Daarentegen is de 3de n.val op *en*, en de 2de op *ena* of *ana*, in 't meerv., in tamelijk oude gedenkschriften gebruikelijk: b. v. in de 2de klasse van *rédjéva*, rechter, komt de 3de n.val in het meerv. Bmb. 44 voor: *sá resza thi clagere thá rédjéven éne merc*, zo betale de klager aan de rechters een mark; Bmb. 82: *to fara thá rédjéven*, voor de rechters; 2de n.val, Bmb. 83: *bi rédjéwena worde*, bij der rechteren beslissing; *rédjévana*, *rédjéwana* komt Bmb. 31 en 42 voor. — In de 3de klasse van *láwa*, nalatenschap, hetwelk het meest in 't meerv. gebruikt wordt, komt de 3de n.val, Bmb. 117, voor: *of thá láwen*, van nalatenschappen; de 2de, Bmb. 98: *ther théra láuena wénich is*, die de naaste tot de nala-

tenschap is. En van h a w e, eigendom, have, vindt men, Asb. 7, 15, den zamengetrokkenen 2den n.val, meerv.: t h r u c h s í n e r a h a w n a w i l l a, om zijner bezittingen wille; maar E. 84: t h r u c h s í n e r h e u w e n a w i l l a. Van é r e, eer, *honor*, vindt men de vorm van *ana;* Asb. 8, 5: t h e t a l t e r i s t h é r a é r a n a w e l w e r t h, dit altaar is die eer wel waardig.

B. De geslotene hoofdzoort.

73. In deze hoofdzoort heerscht veel minder overeenstemming, of liever, zij heeft menigvuldiger vormen, dan de opene. Het is dus noodzakelijk, daar zij gevoegelijk in twe verbuigingen afgedeeld wordt, ieder hunner afzonderlijk te behandelen; zij heeft haren grond in de oorspronkelijke karakter- of eindletter, daar deze een' medeklinker of *i* of *u* zijn kan. Deze twe klinkers bevatten een' verholenen medeklinker (*j*, *v*) in zich, en men zal daarom ontdekken, dat de woorden, welke een' van dezen tot karakterletter hebben, in alle Japetische talen, van het Sanskritisch tot het Islandsch, tot de geslotene en niet tot de opene hoofdzoort behoren.

Twede verbuiging.

74. Tot verbuigingsvoorbeelden kunnen dienen: j é r, het jaar; é t h, de eed; d é d e, de dood.

Enkelv.	1-4 n.val	jér	éth	déde	(Bmb. 50)
	3	jére	éthe	déde	(Asb. 2, 23)
	2	jéris	éthes	déde	(H. 43)
Meerv.	1-4 n.val	jér	étha	déda	(Asb. 3, 3, Bmb. 148)
	3	jérum (E. IX)	éthum (H. 39)	dédum	(Bmb. 51)
	2	jéra	étha	déda	(Asb. 2, 12).

Zo gaan ook:

hús, huis	fisk, visch
wetir, water	búr, buur
ríke, rijk	wnda, wonde
pund, pond	bóte, boete
monath, maand	stede, plaats
bám, boom	seke, zaak.

75. De eerste klasse is zeer talrijk. Tot bewijs wil ik den 4den n.val enkelv. aanhalen: thet jér, Asb. 9, 2; 2de n.val: thes jeres, Bmb. 160; 3de n.val enkv.: fon tha ielde, van het geld, H. 35; 4de n.val meerv.: thrjú jér, Bmb. 160; thrjú pund, drie pond, Asb. 1, 2; 1ste n.val meerv.: síne fíf sin, zijne vijf zinnen, A. 3, 7; alle wetir, al het water; alle thá timber, al het gebouwde, Asb. 7, 11. — Die, welke een' korten klinker voor een' enkelden medeklinker hebben, verdubbelen denzelven, zo spoedig het woord, door ene bijgevoegde eindiging, gebogen wordt: b. v. sin (sinn), 3de n.val sinne, aan den zin; wed, 2de n.val wedda, A. 5, 13.

76. Het eensylbig woord **fjá**, vee, geld, goed, zal volgens zijnen aart in het Isl., As., Moesog. (Faihu) en Latijn (*pecus*) tot deze klasse behoren, maar komt zelden in het meerv. voor; in het enkelv. is het zeker: 4de n.val, Bmb. 102; 3de n.val **fjá**, Asb. 1, 16, en 2de n.val **fjás**, Bmb. 95, E. xx.

77. Zommige eindigen in den 1sten n.val op *e*: b. v. **ríke**, rijk; **slachte**, geslacht, Asb. 7, 11. Deze nemen gene nieuwe *e* in den 3den of 2den n.val aan, maar gaan geheel alsof zij gene *e* hadden.

78. De twesylbige woorden op *in* of *en* en *ed*, na welker eerste sylbe een klinker volgt, worden gewoonlijk in de naamvallen, zamengetrokken: b. v. **wepin**, wapen, 3de n.val **wepne**; zo verandert *ch* of *f* in diezelfde naamvallen in *g* en *v* (23, 25): b. v. **hef**, de ze, 3de n.val **heve**, 2de **heves**; zomtijds ondergaan zij beide veranderingen in een en hetzelfde woord: b. v. **háved**, hoofd, 3de n.val **háfde**, 2de **háfdes**. Dit alles mechanisch in acht genomen, zonder aanzien van klasse of verbuiging, geldt ook voor de volgende verbuigingen. Die op *ir* worden niet zamengetrokken: b. v. **wetir**, 3de n.val meerv. **wetiron**, Asb. 7, 11, 3de n.val enkelv. **wetere**, H. 46.

79. Zomtijds vindt men woorden van deze en de volgende buiging op *ana*, *ena*, in den 2den n.val meerv., even alsof zij tot de eerste hoofdzoort behoorden; hetwelk zich hierop grondt, dat die op *u* of *i*, omdat deze toch weggeworpen

werd, als half opene beschouwd wierden. De Moesog. vorm van lid is λιθυς, waarin de oude *u* zichtbaar is.

80. De twede klasse, welke die met een' medeklinker sluiten in zich bevat, behouden dikwijls in den 1sten en 4den n.val meerv. de eindiging *ar* (*er*): b. v. éthar, Bmb. 114; hirigong, vijandelijke aanval, thruch. hirigongar, Asb. 1, 14; wach, wand, wagar, Bmb. 77; slát, sloot, gracht, meerv. slátar, Bmb. 163; már, meerv. márar, zeën, E. 67; thá boldbrenger, de huwelijksgiften, Bmb. 117. Dit *ar*, *er*, vindt men gewoonlijk in de Bmb., en komt met het As. *as* overeen.

81. De twesylbige op *er* worden mede zomtijds zamengetrokken: b. v. finger, meerv. fingra, Asb. 3, 18, ook fingrar, fingrum, Bmb. 197; doch men vindt ook fingera, H. 48, fingerem, E. 35.

82. Die op een' enkelden medeklinker, achter een' korten klinker, verdubbelen den sluitmedeklinker: b. v. irthfal, aardval, meerv. irthfalla, Asb. 3, 10; bon, bevel, bonna; hetwelk evenwel alleen een gevolg der schrijfwijze is.

83. De woorden dei, dag, en wei, weg, voegen in den 2den n.val alleen de *s* er bij: b. v. deis, daags, Bmb. 218; maar in het meerv. veranderen zij de *j* tot *g*: b. v. dega, dagen, Asb. 9, 10, degon, Asb. 2, 6, dega, Asb. bl. 1; voor dej en wej vindt men ook dí en wí: b. v. Asb. 9, 10, 11, en 7, 12; in den 3den n.val wíe, Asb. 1, 16; verder in den 2den n.val

d í s, Asb. 7, 9; het meerv. heeft alleen *e* (d e g a, w e g a). N e j l (of n e y l), nagel, heeft in het meerv. n i l a, doch ook n e i l a r, Asb. 7, 19; doch dit is het enigste spoor van klankverandering in deze klasse.

84. Die op *e* of *i* zijn alleen in den 1sten of 4den n.val, van die op een' medeklinker verschillende; voor 't overige worden zij beschouwd, als-of zij gene *e*, *i* hadden, en kunnen alzo met recht niet gerekend worden, ene afzonderlijke verbuiging daar te stellen.

Daarentegen vindt men misschien in het woord l j ó d of l j ú d, lieden, een echt overblijfsel van de oude twede klasse van deze verbuigingswijze; dit woord komt alleen in het meerv. voor, en gaat aldus:

1-4 n.val l j ú d e, Bmb. 159.
l j ú d u m, e m, Bmb. 142.
l j ú d a, Bmb. 148, 164.

85. Tot bewijs voor de derde klasse wil ik alleen maar enige voorbeelden zonder *e* in den 3den n.val aanhalen: m i t h a l s á d e n e r e k o s t, met zodanige kost, Asb. 9, 2, doch B. 154, m i t h c o s t e; t o l í k e r a w í s, op gelijke wijze, Asb. 7, 15; t h o t h e r e f l e c h t, op de vlucht, Asb. 2, 15; 2de n.val: é n t r i m e n h o n d, een derde der hand. Waarschijnlijk behoren hier f e r d, vaardigheid; b u r c h, burcht, H. 55, en diergelijke ook toe; deze hebben den 4den n.val gelijk aan den 1sten; 2de n.val van b u r c h komt, Bmb.

160, in Walburche dej, Walburgs dag, voor; 3de n.val burich, H. 55.

86. Die op *e* en *i* zijn evenwel de gebruikelijkste; er zijn ook enige op een' medeklinker in den 1sten n.val, zo als tíd, dat in den 4den, 3den en 2den n.val *e* heeft: b. v. tíde, Asb. 9, 10; evenwel ook in den 4den gelijk aan den 1sten, E. xliv, tíd. De overige, welke Grimm aanhaalt, zijn onjuist; voor het minste komt thá glede, de gloed, in den 4den n.val, Bmb. 29, voor: dit kan dus niet gezegd worden volgens wrald te gaan; want het is juist, zo als Grimm opgeeft, dat dit zowel in den 4den als 1sten n.val wrald heeft. Djó need, de nood, komt Asb. 2, 2 in den 1sten n.val voor; maar dit is in zichtbaar jongere stukken: het is daarom noch twijfelachtig, of thiú néde niet den rechten 1sten n.val is. Thjú wnde, de wonde, komt zo dikwijls voor, b. v. Asb. 3, 11, 17, dat ik mij verwondere, dat men und als derzelver 1ste n.val heeft opgegeven. Thjú wrald, de wereld, vindt men Asb. 7, 11 in den 1sten n.val; maar daar dit, zo als Grimm aangeeft, in den 4den n.val wrald maakt, zo gaat dit voor het minste niet gelijk tíd, hetwelk tíde maakt; in den 3den n.val maakt het wralde, Asb. bl. 3, en zo ook in den 2den, Asb. 7, 11.

87. Thjú were, de lip, Isl. *vör*, schijnt in het meerv. wara te hebben, Asb. 3, 13; en dit is wel het enigste woord in deze klasse met ene klinkerverandering. — Het woord suster, zuster, heeft dit ook in den 4den n.val, Bmb. 118,

in den 3den en 2den sustere, Bmb. 116, meerv. sustra, Bmb. 116, 117. Zo ook móder, Bmb. 111; maar A. 2, 7, is dit onverbogen, en Bmb. 120 vindt men den 2den n.val móderis.

88. Thjú merc blijft in het enkelv. onveranderd, Asb. 7, 20, Bmb. 5, en heeft mede gene meervoudseindiging, en blijft ook in den 1sten en 4den n.val onveranderd, zo als men Asb. 7, 13, en Bmb. 16 kan zien. De 3de n.val is mercum, Bmb. 20; de 2de merca, Bmb. 220. Het woord nacht vindt men hier ook, gelijk in het As., onveranderd in het meerv.; A. 9, 4, njúgun nacht, 2de n.val nachtes, des nachts, H. 17.

Derde verbuiging.

89. Tot verbuigingsvoorbeelden kunnen dienen: lith, lid, sunu, zoon, en jéwa, gifte.

Enkelv.	1-4 n.v.	lith (A.3,9)	sunu (e, H.31)	jéwe (4e n.v. jéwa, B. 113)
	3	lithe	suna (H. 33)	jéwa
	2	lithis (es, H. 48)	suna	jéwa
Meerv.	1-4 n.v.	lithi (A.3,8, E. 35, e, H. 39, a)	suna	jéwa
	3	lithum (on, A.7,31)	sunum	jéwum
	2	litha (A. 3, 9, ena, H.39)	sunena	jéwena

Zo gaan ook:

r i u c h t, recht	s k i p, schip
g e r s, gras	b e r n, kind.
f r e t h o, vrede	

90. Van de eerste klasse, met de meervoudseindiging *i*, heb ik geen ander woord dan het opstel l i t h gevonden.

91. Gelijk men in den 2den n.val *es* en *is* vindt, zo vindt men in 't meerv. van deze klasse beide *o* en *u:* b. v. g e r s o, gras, kruiden, Asb. 7, 11; s k i p u, schepen, Asb. 7, 34. Het schijnt dat de eindiging hier, even als in het As., *a* is geweest: b. v. t h á f í f t e n e t é k n a, de vijftien tekenen, Asb. 7, 11, As. *tácnu* en *tácna;* misschien is dit t é k n a den 2den n.val, door f i f t e n e geregeerd.

92. Enige onregelmatige hebben *ar* (*er*) in het meerv., zo als: t h e t k i n d, meerv. k i n d a r, Asb. 4, 15, k i n d e r, Bmb. 113; zo ook in het meerv. c l á t h a r, klederen, Bmb. 157, E. 90, c l á t h e r, Bmb. 153; in den 3den n.val heeft dit c l á t h u m en c l á t h o n, en in den 2den c l á t h a, H. 40; de 1ste n.val enkelv. is t h e t c l é t h, E. 91, en H. 41 t h e t h r é c l í t, vrouwen overkleed. In de latere stukken vindt men dikwijls in de plaats van *ar* en *a*, zowel in deze als in de overige verbuigingswijzen, *an:* b. v. Sch. id. bl. 105, a: k i n d a n, hetgeen nader bij de Nederl. eindiging *en* komt.

93. Van de twede klasse op *u* vindt men zeer

weinige; tot bewijs voor de opgegevene eindigingen kunnen dienen: 4de n.val sunu, Asb. 7, 22, sune, E. XVII; 3de n.val suna, H. 31; 1ste n.val, E. LVII, vind ik sun, en H. 33 suna. Verder fretho, Asb. 1, 2; 3de n.val fretha, Bmb. 126; 2de fretha, Asb. 6, 12. Eerste n.val meerv. suna, Asb. voorr. bl. 4; 4de n.val Bmb. 110; verder fretha, Asb. 7, 4, en in den 1sten frethar, Bmb. 213.

Voor 't overige is het uit de zamenzettingen, zo als: valubora, pellegrim, widubén, houten nagel, en dierg., duidelijk, dat de taal veel meer mannelijke woorden op *u* heeft gehad, te weten: valu, een staf, Isl. *völur*, Moesog. *valus*; en widu, hout, Isl. *viður*, waarvan ook het Isl. *viðbein*.

94. Tot de *u*-klasse schijnen ook de volgende onregelmatige, die in 't meerv. met ene klankverandering eensylbig zijn, te behoren; zo als: mon, man; fót, voet; tóth, tand; welke aldus verbogen worden:

Enkelv.	1-4 n.val	mon (B.135,142)	fót (E. 93)
	3	monne (Asb.1,8, H. 26)	fóte
	2	monnis (A.1,15)	fótes
Meerv.	1-4 n.val	man (Asb. 2, 20)	fét (B. 162, E. 67)
	3	monnum (Bmb. 127)	fótum (en, H.28)
	2	monna (A. 2, 1)	fóta

Het meerv. man komt op de aangehaalde plaats

twemaal voor; men vindt ook het meerv. men: b. v. talemen, Bmb. 133; Brocmen, Bmb. 134; fiand heeft in het meerv. fjund, vijanden, Bmb. 46; en frjund (frjond), vriend, blijft onveranderd.

95. Hiertoe kunnen noch gerekend worden de geslachtwoorden feder, vader; waarvan de 3de n.val federe, en de 2de federes, Asb. 1, 5; en bróther, broeder, 3de n.val bróthere, E. XVIII; ibid. 2de n.val bróthere, E. XXIV; ook komt het onveranderd voor, 2de n.val enkelv. fon thá bróder, E. XVI; 2de n.val meerv. fon thá bróder, H. 31, E. LXVIII; 4de n.val enkelv. aien ánnen bróther, E. LXXX; 3de n.val ác thá bróther, H. 31, 32; H. 27 vindt men den 2den n.val meerv. brótherem en bróthera. Dit bróther komt, alhoewel zonder klinkerverandering, met het Isl. *bróðir*, meerv. *bræðr*, overeen. — De vrouwelijke gaan als het opstel déde, dood.

96. De As. klasse van de vrouwelijke op *u* is hier weggevallen, en stemt overeen met de derde verbuiging van de geslotene hoofdzoort: b. v. As. *gifu*, ene gift, Isl. *gjöf*, heeft hier jéwe, 4de n. val jéwa, B. 113, en komt als zodanig nader bij het Isl. *gáfa*, Hd. *Gabe;* As. *nasu*, neus (Leg. Æthelb. 46, 49), Isl. *nös*, heet nose (B. 192) of nosi; As. *faru*, vaardigheid, Isl. *för*, heet B. 165 fere, en gaat zo als déde; gelijk mede vele andere, van de werkwoorden afgeleide, zelfstandige naamwoorden: b. v. thjú kere, de keur, B. 1 (A. 6, 1—12, is het mannelijk: thi kere), thjú

s p r e k e, de spraak; h é r e, gehoor; b e n d e, binding; zo ook die, welke op *nese*, *inge*, *unge*, *ene*, *the* en *éde* (*héde*) eindigen: b. v. b l á t n e-s e, armoede; s e l l u n g e, verkoop; b e r t h e, geboorte; K e r s t e n é d e, Kristendom.

2.

BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN.

97. Deze zijn hier, even als in het As., veel eenvoudiger en gemakkelijker dan de naamwoorden, daar zij alle bijna gelijk verbogen worden, zodat men bij deze woordklassé slechts ene enkelde zich heeft voor te stellen. Overigens onderscheiden zij zich, gelijk in de andere Gothische talen, in bepaalde en onbepaalde verbuiging, verder in ieder dezer drie geslachten, overeenkomende met de opene en geslotene hoofdzoorten der naamwoorden, ieder met drie verbuigingen. Bovendien onderscheiden zij zich door drie trappen, de stellige, vergelijkende en overtreffende trap.

A. De stellige trap.

98. De bepaalde verbuiging van alle drie geslachten stemt met de drie klassen der eerste verbuiging van de opene hoofdzoort overeen; maar de onbepaalde, welke den grondvorm uitmaakt, en daarom eerst omschreven moet worden, wijkt aanmerkelijk van de twe verbuigingen der geslotene hoofdzoort af. Dezer eindigingen ziet men uit het volgende opstel:

Enkelv.	1 n.val	»	»	»
	4	»	-êne	-e
	3		-a (-um)	-ere
	2		-es	-ere
Meerv.	1-4 n.val			-e (-a)
	3			-a (-um)
	2			-era.

99. Al de drie geslachten zijn, zowel van de bepaalde als onbepaalde verbuiging, in het meerv. gelijk; bovendien hebben zij in beide getallen den 1sten en 4den n.val gelijk. GRIMM geeft wel den 1sten n.val van het vrouwelijke verschillende van de andere geslachten op; maar daar hij derzelver 4den n.val gelijk de overige stelt, zo zal dat êne drukfeil zijn. Men vindt dikwijls *a* voor *e*; maar dit vindt men in alle, het vrouwelijke geslacht niet uitgezonderd.

100. Tot verbuigingsvoorbeeld kan góđ, goed, dienen, hetwelk aldus verbogen wordt:

De onbepaalde verbuiging.

		Onz.	Mannel.	Vrouwel.
Enkelv.	1 n.val	góđ	góđ	góđ
	4	góđ	góđene	góđe
	3		góđa (um	góđere
	2		góđes	góđere

	Onz.	Mannel.	Vrouwel.
Meerv. 1-4 n.val		góde	
		góda (um	
		gódera.	

De bepaalde verbuiging.

		Onz.	Mannel.	Vrouwel.
Enkelv.	1 n.v.	thet góde	thi góda	thjú góde
	4	thet góde	thene góda	thá góda
	3	tha góda		there góda
	2	thes góda		there góda
Meerv.	1-4 n.val		thá góda	
	3		tha góda (on)	
	2		thera góda (ona).	

Zo gaan ook:

líc, gelijk
sjác, ziek
wraldlik, wereldsch
hét, heet
half, half
blát, armoedig
hélich, heilig
Frisesk, Friesch
unriucht, onrecht.

101. Deze verbuiging heeft zeer veel overeenstemming met de Angelsaksische; hoewel de eindigingen *ene*, *ere* en *era*, tot *ne*, *re* en *ra* zamengetrokken, in het Hd. daarentegen tot *en*, *er*, *er*, afgekort worden; zodanige zamentrekking vindt

men ook dikwijls in het Fr., wanneer de karakterletter vloeijend, voornamelijk *l*, is.

102. In de plaats van den onbepaalden 3den n.val van het onzijdig en mannelijk enkelvoud; verder in al de geslachten in 't meerv. op *a* (*e*), gebruikt men, wanneer het bijvoegelijke woord alleen of als naamwoord staat, de eindiging *um*. In de plaats van den bepaalden 3den en 2den n.val in het meerv. op *a*, gebruikt men in den 3den n.val de eindiging *on*, en in den 2den *ona*, naardat het bijvoegelijk woord alleen of als naamwoord staat. De overige naamvallen hebben zulke dubbelde eindigingen niet.

103. Tot bewijs der onbepaalde verbuiging van deze woordklasse, kan ik hier aanhalen: 1ste n.val vrouwel.: a l s a g r á t i r t h b i v i n g e, zo grote aardbeving, Asb. 7, 11; é n h a l f m e r c, Bmb. 134; maar in den 4den n.val é n e h a l v e m e r c, Bmb. 135; de 3de n.val onz.: b u t a é n a h a l v a p u n d e, omtrent een half pond, Asb. 7, 13; 4de n.val mannel.: m i t h é n e b l ó d i g a d a-w e b i f a n g e n, met ene bloedige dauw bevangen; en m i t h r j o c h t a t h i n g a t h e, met wettige rechtspleging, Asb. 1, 3. De 1ste n.val vrouwel. meerv.: n e n e b u r g a, gene borgen, Bmb. 159; 4de n.val: a l s á m o n e g e h a l v e m e r c, al zo menig halve mark; 3de n.val: t h e t p u n d s k i l v e s a b i s j ú g u n A g r i p i n-s k a p a n n i n g o n, het pond zal van zeven Agrippijnsche penningen zijn; en 2de n.val: w e r a l d e s k e r a l e n a p l e g i a, wereldsche lenen besturen; r í k e r a f r j o n d a, van rijke

vrienden; 3de n.val: bi alda tídon, in oude tijden.

De op zichzelven staande vormen zijn niet vele: een duidelijk voorbeeld van den 3den n.val enkelv. vindt men Bmb. 146: hvá sá otherum thes bitígath, wie den anderen hiervan beschuldigt; in het Asb. 5, 6, heeft men dit met de aldaar gewoonlijke eindiging *on* voor *um:* thet thera kinda allerek otheron léve, dat ieder der kinderen aan de anderen nalaten (hun goed); maar daarentegen Asb. 7, 11: mith othèra cláthon, met andere klederen, van other, ander.

104. Ten aanzien der bepaalde verbuiging bestaat er geen twijfel. Tot bewijs voor 't meerv. kan aangevoerd worden: tha forma fjúwer kininga, de vier eerste koningen, Asb. voorr.; 4de n.val.: thá othera bodo, de andere geboden, ibid.; 2de n.val: thera midlosta litha, van de middelste leden; thera othera fingera, van de andere vingeren, Asb. 3, 9.

De op zich zelven staande vormen zijn hier menigvuldiger: b. v. oppa thá héligon, op het heilige, Asb. 2, 20; en tha hélegon ene merk, aan de heiligen een mark, Asb. 7, 25; dit heeft Wiarda niet goed verstaan, en voor den 1sten n.val genomen; dat het den 3den n.val is, en dat de woordvoeging veranderd is, is zichtbaar uit het daarop volgende: tha Azega and tha aldermonne ene merc; men vindt ook: thá helgum, Bmb. 215; 2de n.val: thera hélegona gód, der heiligen goed, Asb. 7, 29; en

t h e r a h é l e g a n a l a s t e r a n d s k a t h a, van laster en beschadiging der heiligen.

105. GRIMM geeft aan den 3den n.val enkelv. van het onzijdig en mannelijk van de onbepaalde verbuiging, en het meerv. van alle geslachten, de eindiging *e*, welke ook dikwijls gevonden wordt. Dat ik daarentegen de *a* aangenomen heb, is niet alleen, omdat die op de aangehaalde en meer andere plaatsen gevonden wordt; maar inzonderheid omdat een bepaalde gelijkheidsregel dit vorderde. De eindiging is oorspronkelijk *um* of *on;* maar *on* en *an* worden in deze taal met *a* regelmatig verwisseld (49). Deze *um*, of *on* en *a*, is oorspronkelijk dezelfde eindiging in verschillende gestalten, welke zich in de taal naast elkanderen, met een verschillend gebruik, hebben staande gehouden; te weten, de eerste, als de duidelijkste, op zich zelven staande, de laatste, als de minder duidelijke, bij het naamwoord gevoegd, uit welker eindiging men genoegzaam kan onderscheiden, welken n.val zij uitdrukken zal. Zo kan men dan verklaren, waarom deze taal, boven anderen, in deze gevallen dubbelde vormen heeft gehad, en niet in de overige, alwaar gene zodanige dubbelde eindigingen plaats vinden. Men vindt dikwijls wel *e* voor *a*, maar dit is ene onachtzaamheid, welke hier niet in de vormen opgesloten ligt: b. v. Asb. 6, 4, vindt men in het meerv. van de derde verbuiging: t h e r s e n d g e r s f a l l e voor g e r s f a l l a, welke grasvallig zijn (Hd. *Grasfälle*), en Asb. 6, 1: t h e t m a t h a e r m a é r s k i l r j u c h t a é r m a t h a r í k e voor r í k a, dat men eerder

voor den armen dan voor den rijken zal rechten; alwaar ríke de 3de n.val van de bepaalde verbuiging enkelv. mannel. is, en alzo in denzelfden n.val als erma daarvoor. Menigvuldige voorbeelden, inzonderheid uit de Bmb., kunnen ten aanzien dezer onachtzaamheden aangevoerd worden; maar ik geloof, dat het duidelijk genoeg is, dat de gelijkheidsregelen der taal overal *a* vorderen, waar de grondvorm of het As. *on*, *an* of *am* heeft; zo als ma voor mon; binna voor 't As. *binnon*, binnen; hebba voor het As. *hæbban*, hebben, en zo ook in al de naamwoorden van werkwoorden; verder in het enkelv. van alle bepaalde bijvoegelijke woorden en in menigvuldige andere gevallen.

106. Die met een' korten klinker, en daarachter een' medeklinker, verdubbelen dezelve: b. v. ful, meerv. fulle, Bmb. 182; al, meerv. alle, Bmb. 163. — Daarenboven worden die, welke de eindigingen *ene*, *ere* en *era* hebben, zamengetrokken, zodat de eerste *e* wegvalt; b. v. 4de n.val enkelv. mannel.: oppa énne northhalnebám, op een' naar het noorden hellenden boom, Bmb. 147; welken zin Wiarda niet goed verstaan heeft, daar hij het Isl. bijvoegelijk woord *halli*, *hollr*, *höll*, waarvan northhall zamengesteld is, niet gekend heeft; de 3de n.val enkelv. vrouwel.: mith fulre bóte voor fullere, met volle boete, Bmb. 189; 2de n.val meerv.: alra érest (voor allera), allereerst, de eerste van allen, Bmb. 154; maar men vindt ook allera monna, en dierg.

107. Twesylbige woorden vindt men zomtijds zamengetrokken, doch meestentijds niet, zo als het boven aangehaalde othrum of otheron (103); 2de n.val othéres. Zo ook: thet espene láf, het esschen loof; thet hélige lond, het heilige land, liefst niet helge, zo als in het oud-Isl. *hið helga*.

108. De bijvoegelijke woorden op *e*, waarvan er velen zijn, worden gelijk gód en de overige regelmatige, verbogen, en in de overige naamvallen beschouwd gene *e* te hebben: b. v. afta, echte; mith thínera afta wíve, met uwe echte vrouwe, Asb. bl. 2; ríke, rijk; ríkera, van rijke, en dierg. Meer voorbeelden zijn: erge, erg, slim, Asb. 7, 1; geve, gaaf, Asb. 7, 13; elte, frisch, Bmb. 104; ganse, gangbaar, Asb. 7, 13.

Daarentegen vindt men op *o* op *u* gene, of het moest fremo zijn, hetwelk Asb. 2, 9. 4, 1, en 5, 1, in verbinding met fere, voorkomt. Dit schijnt met het Isl. *framr* en *faer* overeen te komen: doch men kan de Isl. zelfstandige naamwoorden *frami* en *færi* hier mede bij aanhalen.

109. De deelwoorden der werkwoorden worden op dezelfde wijze als de bijvoegelijke verbogen. De geheel op zich zelven staande vormen komen zelden voor; behalven de handelende deelwoorden heeft men, gelijk in het As. en Isl., een mannelijk afgeleid naamwoord op *and*, hetwelk aldus verbogen wordt:

	Deelw. mannel.	Naamwoord.
Enkelv.	verande	verand (Asb. 2, 5)
	verandene	verand
	veranda	verande (Asb. 2, 5)
	verandes	verandes
Meerv.	verande	veranda
	veranda (um)	verandum (en)
	verandera	veranda.

Den op zichzelven staanden 3den n.val vindt men Asb. 2, 34: bi unwissa wakondon, bij onzekere wakenden (d. i. wanneer het onzeker is, of de menschen reeds zijn opgestaan).

B. De vergelijkende trap.

110. Deze wordt regelmatig, door *ere*, *era*, *ere*, achter de drie geslachten te voegen, gemaakt, en, of het bepaald of onbepaald is, gelijk den bepaalden eersten trap gebogen: b. v. sib, verwant, sibbere, sibbera, sibbere; hach, hoog, hagere, hagera, hagere; weldech, machtig, weldegere, weldegera, weldegere.

C. De overtreffende trap.

111. Deze wordt door toevoeging van *ost* (of *est*) daargesteld, en, gelijk de stellige, dubbeld, te weten, bepaald en onbepaald, verbogen: b. v. allera sibbest, het naast van allen verwant, Bmb. 96; én hagest skilling, ene hoogste

schelling, Bmb. 67; en bepaald: thjú hagoste lemithe, de hoogste lamming, Asb. 3, 8; en thjú hageste bende, de hoogste binding, Bmb. 143; thera sibbosta honda, van de naastverwante personen, Asb. 2, 16. — De eindigingen *e* en *a* worden in de verbuiging van dezen trap, meer noch dan in den stelligen, verwisseld.

112. Zommige worden in een of beide dezer trappen zamengetrokken; andere wederom zijn noch onregelmatiger; en wederom andere hebben genen stelligen of genen stelligen en overtreffenden trap. Deze zijn voornamelijk:

ald	aldre, B. 120 (eldre, H. 10)	eldest, H. 16
—	djórra, A. 3, 9, djúrra, B. 73	—
—	djáppre, B. 161	—
fére, B. 103	ferre, (*dexter*) A. 1, 16	fereste, H. 48 farneste, E. 35
gód	bettre, betere, Bmb. 32	beste, H. 55
—	werra, H. 44	wrsta
felo, ful	máre, Asb. 6, 11, Bmb. 3 márra, B. 45, 87	maste, H. 56
littich, H. 37	lessa, H. 32	leste, Asb. 5, 6 lerste, E. 67 leista, H. 40
mon, H. 21	minre, minnire, minner, E. VIII	minneste, E. 73 olderminsta, E. 74

er,	érre, B. 39, H. 39	eroste, H. 35
fír, ver	fírra, Bmb. 14 ferre, Bmb. 155 welke laatste niet met ferre, voorste, rechter, moet verwisseld worden.	—
in	inre, E. 30	inreste, E. 35 inthereste, H. 38
middel	—	midleste, midloste, A. 3, 9 medemesta, H. 39
nei, na	niar, H. 11	neste, E. 35
—	northera, B. 76 northeska, H. 33	—
nither	—	nithereste, H. 37
suther	sutherna, H. 33	—
úp, op, ova	uwre, Asb. 3, 3	ureste, H. 38
ut	utre, vttere, E. 30	utterste, E. 35
—	winstere, linker, E. 45	—

3.

Voornaamwoorden.

A. Persoonlijke.

113. In de weinige echt oud-Friesche overblijfselen, welke ik in handen heb gehad, komt geen

tweetal (*dualis*) bij de twe eerste personen voor, niettegenstaande het zeer waarschijnlijk is, dat zij hier, zowel als in het oud-Saksisch en Angelsaksisch, ja in het nieuwere Noordfriesch, geweest zijn. De werkelijk voorkomende vormen zijn de volgende :

		1 pers.	2 pers.	3 pers. onz.	manl.	vrouwl.
Enkelv.	1 n.val	ik	thú	hit	hi	hjú
	4	mi	thi	hit	hini	hjá
	3	mi	thi	him		hiri
	2	mín	thín	sín		hiri
Meerv.	1 n.val	wi	i	hjá		
	4	us	jú	hjá		
	3	us	jú	hjam (him)		
	2	use	júwe	hjara (hira).		

114. Tot bewijs dezer verbuigingen kan bijgebracht worden Asb. 2, 5, alwaar het gehele enkelvoud van den eersten persoon voorkomt; Asb. 1, 10, vindt men wi en us; H. 51, 3de n.val jú, en 4de n.val jú; Asb. bl. 2, thú, thi, thín; en Corp. bl. 79, ij, júwe, meerv. — Van den derden persoon vindt men hier evenmin als in het Angelsaksisch en Engelsch een terugwijzend voornaamwoord; maar het persoonlijke wordt ook terugwijzend gebruikt. Asb. 2, 3 komt het in den 1sten en 4den n.val voor; Asb. 2, 6: him en sín, in betrekking staande met kind van het onzijdig; Asb. bl. 2 heeft men de terug-

wijzenden mannelijken 4den n.val: God hini reste, God rustte zich; Bmb. 65 heeft men him helpa, zich helpen; Asb. 2, 1 heeft men hî, him, sín, in het mannel., en Asb. 2, 4 hjú, hjá, hiri, dit laatste ook terugwijzend; ibid. hjá, zij, in den 1sten n.val meerv.: and hjá an thet gód unrjuchte spreka willath, en zij om dit goed met onrecht willen spreken; Bmb. 10: sa svere hja, zo zweren zij; Asb. 2, 4 komt ook de 2de n.val hjara hunne, Asb. 7, 27 hjera; Bmb. 218 hira, voor.

115. Het voornaamwoord van den tweden persoon wordt zomtijds met het voorgaande zamengetrokken: b. v. withi, Bmb. 100. — Wanneer het voornaamwoord van den 3den persoon in den zamenhang geen nadruk heeft, wordt hetzelve dikwijls van voren afgekort: b. v. is 't voor is het, Bmb. 67 (54).

116. Daarenboven is er een onbepaald persoonlijk voornaamwoord ma of mar, overeenkomende met ons *men*. De eerste vorm is de juiste, daar het woord zonder twijfel van mon, man, afkomstig is. Het laatste komt ook dikwijls voor de woorden, welke met een' klinker beginnen, in de Bmb. voor: b. v. Bmb. 126: sa skel ma tvia scríwa, dan zal men twemaal schrijven; Bmb. 140: hwer sa mar énne thjáf féth, wanneer men enen dief vat. Wiarda neemt dit woord met het voorgaande te moeten zamentrekken: b. v. hwersamar énne thjáf feth, sa skelma hine brensza, wanneer men enen dief vat, zal men hem brengen, enz. Maar daar zulke ge-

vallen niet wel voor zamenzettingen kunnen aangemerkt worden, zo schijnt dit schrijfgebruik zonder grond te zijn.

B. Bezittende.

117. De 2de n.vallen van de persoonlijke voornaamwoorden, zo als zij hierboven opgegeven zijn, kunnen eigentlijk alleen dezen naam hebben, wanneer zij van de werkwoorden of voorzetsels geregeerd worden, hetgeen zelden voorkomt; maar wanneer zij, door bij naamwoorden gevoegd te zijn, hiernaar verbogen worden, dan worden zij eigentlijk bezittende voornaamwoorden, welke als de onbepaalde bijvoegelijke naamwoorden verbogen worden. Zij zijn de volgende:

Van het enkelv.	1 pers.		m í n	mijn
	2		t h í n	Hd. *dein*
	3	onz. en manl.	s í n	zijn
	3	vrouwl.	h i r i	Hd. *ihr*
meerv.	1		u s e	onze
	2		j ú w e	uwe.

3 pers. gebruikt men alleen h j a r a, hunne, hare, als 2den n.val voor alle geslachten, zonder dat daarvan een eigen bezittelijk voornaamwoord gemaakt wordt; zodat h i r i maar half met het Hd. *ihr* overeenkomt: te weten, voor zo verre het grondwoord vrouwelijk in het enkelvoud is: b. v. Bm§. 109, h i r i s g ó d i s, van hun goed.

118. Tot verbuigingsvoorbeelden kunnen dienen: s í n, zijn, hetwelk aldus verbogen wordt:

		Onz.	Mannel.	Vrouwel.
Enkelv.	1 n.val	sín	sín	sín
	4	sín	sínne	síne
	3		sína (e)	sínre
	2		sínes	sínre
Meerv.	1-4 n.val		síne (a)	
	3		sína (um)	
	2		sínra	

119. Ik wil dus gaarne, opdat het te gelijk tot bewijs van de juistheid der verbuiging van de bijvoegelijke woorden, zo als ik dezelve hiervoor heb opgegeven, kan dienen, deze met aanhalingen bevestigen. Men vindt den 1sten n.val onz. Asb. 2, 6: sín kind; mannel. ibid. sín feder; vrouwel. Asb. 1, 14: sín móder, sín swester; 4de n.val onz. Asb. 2, 5: sín líf; mannel. Asb. 2, 8: léda sínne thredkniling, zijne verwantschap berekenen; zo ook Asb. 2, 9: sínne frjúnd, doch men vindt zomtijds hiervoor síne, hetwelk men als schrijffout moet aanzien; 3de n.val onz. Asb. 2, 6: mith sína fjá, met zijn goed, en Asb. 2, 8: hi ne mí nawet untkuma sina berna blóde, hij mag zijn eigen (vleesch en) bloed niet verlaten; vrouwel. Bmb. 155: a sínre helde, in zijne bewaring; 2de n.val onz. Asb. 1, 14: sínes éjne erves ekker, de eigene akker van zijn erfdeel; mannel. Asb. 2, 7: sínes thredknilinges, van zijn geslacht in den derden graad; vrouwel. Bmb. 90:

sínre wíve boldbreng, huwelijksgoed zijner vrouw; men vindt Asb. 2, 7, ook sínere.

Den 1sten n.val meerv. heeft men Asb. 3, 7: síne fíf sin, zijne vijf zinnen; den 4den Asb. 9, 1: útbrécon sína twá ágen, zijne twe ogen uitgebroken; verder mannel. Asb. 1, 14: to nomande wét sína nesta frjond, zijne naaste vrienden kan noemen: deze voorbeelden tonen aan, dat *e* en *a* door elkanderen gebruikt worden, en dat de laatste eindiging geenzins als tot den 1sten n.val van het vrouwel. behorende, moet aangezien worden; inzonderheid, omdat de taal de geslachten in het meerv. nauwlijks onderscheidt. Den 3den n.val vindt men ibid.: to sína ljódon, tot zijn volk; ook met de eindiging *e*, Asb. 2, 6: efter síne degon, na zijnen dood; op zichzelven of achter een naamwoord staande, Bmb. 127: mith sínem (voor sínum), met de zijnen, Asb. 2, 3: tó ljódon sínon, tot zijn volk; 2de n.val sínra, van zijne, vindt men Asb. 2, 19; sínera, Asb. 2, 18.

C. Bepaalde.

120. Het lidwoord wordt aldus gebogen:

		Onz.	Mannel.	Vrouwel.
Enkelv.	1 n.val	thet	thi	thjú
	4	thet	thene	thá
	3	tha		there
	2	thes		there.

		Onz.	Mannel.	Vrouwel.
Meerv.	1-4		thá	
	3		tha	
	2		thera.	

121. Dit woord komt te dikwijls en te stellig voor, dan dat deze naamvallen enig bewijs zouden nodig hebben; alleen, omdat GRIMM den n. val thja vóor thá, hetgeen misschien ene drukfeil is, opgeeft, wil ik de twe eerste naamvallen van het vrouwelijke aanhalen. B. 127: thjú méne hacht, de algemene verzameling; en B. 126: úr thá ména acht, over de algemene verzameling.

122. Het lidwoord wordt, even als de 3de persoon van het voornaamwoord (115), zeer dikwijls vooraan afgekort, zodat *th* zomtijds *the* wegwerpt, en het overige met het voorgaande zamengenomen wordt, zo als het bindwoord thet, dat, en het lidwoord thet, tot thet-et: b. v. thet-et alter, dat het altaar, Asb. 8, 5 (54).

123. Hetzelfde woord wordt ook op zichzelven staande, als bepalend voornaamwoord, of persoonlijk voor den derden persoon, gebruikt; het wordt in dat geval enigzins anders verbogen:

		Onz.	Mannel.	Vrouwel.
Enkelv.	1 n.val	thet	thi	se
	4	thet	thene	se
	3	tham		there
	2	thes		there.

		Onz. Mannel. Vrouwel.
Meerv.	1-4 n.val	se
	3	tham
	2	thera.

124. Tot bewijs van enige der gewichtigste naamvallen kunnen dienen: efter tham, naardien, Bmb. 159; en in het mannel.: tham skal tú thjánia, hem zult gij dienen, Asb. bl. 1; vrouwel. 1ste n.val: sá ne mey se mith néne thinge withe cume, dan mag zij op gene zaken terugkomen, Bmb., 159; in den 4den n.val: sá halde ma se, dan houde men haar (de verzoening), Bmb. 137; 1ste n.val meerv.: thá setton se biscopa and prestere, toen stelden zij bisschoppen en priesters aan, Asb. 7, 12; en 4de n.val: that se nén áge besía ne mí, dat haar geen oog kan zien, Asb. 7, 11; verders 3de n.val: hjá skilun helpa alle tham, zij zullen deze alle helpen, Asb. 1, 3.

125. In de plaats van tham, in den onz. 3den n.val, gebruikt men ook thjú, overeenkomende met het As. *þy'* en *þvi*; men zoude dit voor enen werktuigelijken vorm, waarvan men in andere Duitsche talen vele en duidelijke sporen vindt, kunnen aanzien: tot voorbeeld kan dienen Asb. bl. 6: efter thjú, nadat; Asb. 1, 16: til thju thet, doordien dat, Isl. *til þess at.*

126. Het ander bepalend voornaamwoord, hetgeen ons: *die*, *deze*, *dit* is, heb ik niet in zijn geheel gevonden, doch evenwel zo veel daarvan,

dat ik een opstel van deszelfs verbuiging kan geven; te weten:

		Onz.	Mannel.	Vrouwel.
Enkelv.	1 n.val	thit	this	thjús
	4	thit	thisne	thús
	3	thessa (um)		thisre
	2	thisse		thisre.
Meerv.	1-4 n.val	thesse (a)		
	3	thesse		
	2	thissa.		

127. H. 21 vindt men den 4den n.val mannel.: jef ma this biseka wille, wanneer men deze ontkennen wil; 1ste n.val vrouwel.: thjús werde, dit getuigenis; H. 57: thiús jef (voor jefte), deze gifte; E. 84: thisse fárscriwene séke is wér, deze voorschrevene zaak is waar; H. 10: thit lond, dit land; Asb. 7, 13: efter thessa fretha, na dezen vrede; E. LIII: fon thisse lawum, van deze erfenis; H. 61: jef se mith thisse wordum nowet endia ne muge, zo zij met deze verklaringen niet eindigen kunnen; H. 51: fon thisse selue monne, van dezen zelfden man; H. 64: sáhoc sá vnder thisse kerum, indien er iets in deze keuren; Asb. bl. 7: thesse kyningar, deze koningen; Asb. 7, 21: thessa twá unschelda, deze twe onschulden.

D. Terugwijzende en sprekende.

128. Dit gewone terugwijzend voornaamwoord thet, *die* (*qui*), wordt in den 1sten en 4den n.val van alle geslachten en getallen onveranderd gebruikt: b. v. in het meerv., Asb. 7, 6, Bmb. 13; in den 4den n.val, Bmb. 50, 117, Asb. 7, 4. In den 3den n.val en overige wordt er him enz., om het aàn te vullen, bijgevoegd, omtrent zo als in het Hebreuwsch en Arabisch; b. v. Bmb. 154: skeppa thi tha bare: ther him (d. i. *cui*) thi brond alra érest onstét is; Asb. 5, 11: ther thi mon hjara was (d. i. *quorum*). Dit wordt, even als het lidwoord (54), dikwijls afgekort tot ter, of alleen er: b. v. al thet-ter brezen werth, al hetgeen gebroken wordt. — Sá, *als*, wordt terugwijzend gebruikt, en is onverbuigbaar. — Thét wordt ook betrekkelijk gebruikt, zie Bmb. 154.

129. Men moet zich wel wachten, het voornaamwoord ther met het bijwoord ther, daar (*ibi*), te verwisselen, hetwelk ook afgekort wordt; b. v. Bmb. 29: skét-er, geschiedt daar (54).

130. Het verbuigbare voornaamwoord van deze klasse is het volgende:

Onz.	Zonder geslacht.
hwet	hwá
hwet	hwene

hwám, Bmb. 176 (hám, Bmb. 7)
hwámmes, Bmb. 30.

Dit vindt men alleen in het enkelvoud. — Hwelic, gaat gelijk het onbepaald bijvoegelijk naamwoord, Asb. 5, 15.

E. Onbepaalde.

131. Deze zijn voornamelijk de volgende:

sum, zommige, enige, Asb. bl. 6; doch dit zal sume meerv. moeten zijn.
sumlike, zommige, Asb. bl. 3, in het meerv.
énich (eng; aeng), enig, Engelsch *any;* Asb. bl. 2, en:
ánnen, een, ene, E. 65.
monich, menig; wordt als het onbepaald bijvoegelijk naamwoord verbogen.
ek, een ieder, Eng. *each;* aller eke, aan ieder, en aller eckum, meerv. aan ieder, H. 59.
hwek, hoc, welk, Asb. 2, 1, Bmb. 218.
nén, geen; gaat als het onbepaald bijvoegelijk naamwoord, Bmb. 159.
nánnen, geene, E. LXIX, nenen.
al, al; als het onbepaald bijvoegelijk naamwoord, zomtijds onverbogen.
ymmen, iemand, Corp. 41 b.
nimmen, niemand, Corp. 38 b.
sá hwet sá, Asb. 2, 8.
sá hwa sá, Asb. 7, 4.
sá hwelek sá, Asb. 9, 4.
jahwelick, A. 2, 8, of johwelik, A. 2, 7.
awet, iets, wordt als naamwoord onverbogen gebruikt.

nawet, niets; ook zo.
stór en felo; ook zo.

Zommige worden als het grondwoord voor het twevoud gebruikt; deze zijn voornamelijk:

avder, een van twe; schijnt onbuigbaar te zijn.
navder, geen van twe; ook zo, Bmb. 78.
hweder, wie van twe; Bmb. 135.
ejder, aider, van twe, ook zo, Bmb. 70.
other, de andere; thet other, het ander, gaat gelijk het onbepaald bijvoegelijk woord, en komt dikwijls voor.

Dit other wordt dikwijls tot or zamengetrokken, en behoudt dezelfde verbuiging, Asb. 7, 7. Thet other — thet other komt overeen met het Isl. *annaðr* — *annað*, het ene het andere, Bmb. 78. Het wordt, ook voor *de een*, zonder tegenstelling, *de andere* gebruikt: b. v. hira other, E. LIX; dit is door WIARDA, Bmb. bl. 81, misverstaan.

F. Tellende.

132. Deze kunnen, wanneer zij tegen elkander over gezet worden, het best nagezien en onthouden worden. Zij zijn de volgende:

Niet bepalende.	Bepalende.
én	Thet forme, éroste
twá, twéne, twá	other, twéde

Niet bepalende.	Bepalende.
thrjú, thré, thrjá	Thet thredde
fjúwer	fjárde
fíf	fífte
sex	sexte
sjúgun, saun, corp. 185, b.	sjúgunde, saunde
achta	achtunde, H. 5
njúgun	njúgunde, H. 5
tían	tíande
andlova, Asb. 3, 7	andlofte, álfta, E. bl. 56
twílif, Asb. 2, 7 (twelef, B. 178)	twilifte, E. bl. 56
thredtine	thredtinde, H. 13
fjúwertine	fjúwertinde
fíftine	fíftinde
sextine, H. 51	sextinde
sjúguntine	sjúguntinde
achtatine, A. 3, 8, H. 60	achtatunde
njúguntine	njúguntinde, H. 15
twintich	twintegoste, Asb. 2, 20
én and twintich	én and twintegoste
thritich, H. 57	thritegoste
fjúwertich, H. 58	fjúwertegoste
fíftich, H. 51	fíftegoste
sextich	sextegoste
sjúgentich (H. 52 sogentech)	sjúguntegoste

Niet bepalende.	Bepalende.
achtantich, A. 8, 2	Thet achtantegoste
njúgentich	njúgentegoste
hundred	hundredste
thúsend	thúsendste.

133. Men vindt ook nog vele andere en zamengetrokkene vormen van deze woorden, zo als: achtene voor achtatine; tachtich voor achtantich vindt men bij von Wicht, *ostfr. Landr.*, bl. 835, in de aanm.

134. Twéde komt duidelijk Asb. bl. 1 in de betekenis van andere voor: thet was thet twéde bod, dit was het ander gebod. Achatinde voor achtatinde, Asb. 2, 18, zal een drukfeil zijn; njútende, Asb. 2, 19, misschien ook; men vindt ten minsten H. 15 njúgentendeste; alwaar men mede sogende, elfte, tuelefte, threttendeste, achtetendeste vindt. H. 60: under achtateinum, uit achtien.

135. De drie eerste worden verbogen: én gaat als het onbepaald bijvoegelijk woord, hetwelk ook bepaald voorkomt: thet éne, het ene; b. v. the (thá) tvéne skelin thene éna urwinna, de twe zullen den enen overwinnen, Bmb. 44.

De twe volgende gaan aldus:

	Onz.	Manl.	Vrl.	Onz.	Manl.	Vrl.
1-4 n.val	twá	twéne	twá	thrjú	thré	thrjá
3		twám, A. 5, 16			thrim, B. 30	
2		twíra, B. 136			thrira, E. 11.	

Voor thrim vindt men ook thrjúm, Bmb. 5, 47, 87; *i* staat hier voor *y;* en *y* lost zich in deze taal gewoonlijk tot *jú* op (38, 39).

136. Van den 2den n.val énes, énis, van én, zo ook van twá en thrjá, moet men de bijwoorden énis, eenmaal, twía, twemaal, thría, driemaal, wel onderscheiden. De overige bijwoorden van deze zoort worden met de bepaalde voornaamwoorden en het naamwoord stunda, stond (maal), uitgedrukt: b. v. twilif stunde sex and thritich, twaalf maal zes en dertig; fíftene stunda sex and thritich, vijftien maal zes en dertig. — Men vindt H. § 25 twédnath, ten twede maal; thrimenath, ten derde maal, aldaar verkeerd door twe delen en drie delen overgezet. Zo ook thrimen, een derde, H. 21; E. 35: én thrimna hond, een derde der hand. Zo ook énse, eenmaal, E. xxxviii.

137. Of niet de overige telwoorden vroeger ook verbogen werden, is mij noch twijfelachtig. Ik vind H. 63: mit sex hunderda merkum; ibid.: mit thria hunderda merkum; H. 57: mith twa en thritega merkum; H. 58: thet vrgeld hunderd merka, het weergeld honderd marken; ibid.: mith fiuwertega

merkum; ibid. 59: sextech merka; H. 62: bi thritega merkum; H. 29: bi tua and sogentega skellinga; H. 31: elefta tuéde, tien twederde; H. 32: fiarda tuéde, drie twe derde; H. 39: thria achtenda halue merk, driemaal zeven een twede mark; en hieruit zoude ik ene vroegere verbuiging dezer woorden veronderstellen.

4.

Werkwoorden.

133. Deze woordklasse heeft hier, even als in de andere Germaansche talen, geen lijdend werkwoord (*passivum*), zodat dit door eene omschrijving, met het hulpwerkwoord, moet uitgedrukt worden. Het eigentlijke werkwoord heeft de gewone wijzen: de aantonende (*indicativus*), gebiedende (*imperativus*), de aanvoegende (*conjunctivus*) en onbepaalde (*infinitivus*), met twe tijden in de eerste en derde, en een in de twede; bovendien heeft men een tegenwoordig en verleden deelwoord (*participium activum et passivum*), en een onbepaald woord met to (ons *te*) er bij, en schijnt een' meer stelligen tegenwoordigen tijd uit te drukken, zo als ook het gebruik van het deelwoord des tegenwoordigen tijds met het hulpwerkwoord sín, zijn: b. v. and hi dwaen is, en hij doende is, voor, en hij doet; is hi leten, is hij latende, voor, laat hij. Om de getallen en personen te onderscheiden zijn hier minder

eindigingen, dan in ene andere oud-Duitsche taal.

139. Voor het overige worden de werkwoorden, even als de naamwoorden, in twe hoofdzoorten, de opene en geslotene, verdeeld; de eerste eindigt in den onvolmaakten tijd op *de* of *te*, en in het verleden deelwoord op *d* of *t*; de twede blijft in den onvolmaakten tijd eensylbig, en eindigt op de hoofdletter van het werkwoord, en in het verleden deelwoord op *en*. Ieder dezer hoofdzoorten verdeelt zich wederom, naar den toestand van haren onvolmaakten tijd, in verschillende klassen of verbuigingen. — De opene heeft drie klassen, van welke de eerste in den onvolm. tijd *ade*, het verl. deelw. *ad* heeft; de twede in den onvolm. tijd *de* of *te*, en in het verl. deelw. *d* of *t*; de derde dezelfde eindiging met ene klinkerverandering in de hoofdsylbe. — De geslotene heeft zes klassen, naar de klankverandering in den onvolm. tijd; maar daar drie van deze in het meerv. van den onvolm. tijd en in den onvolm. tijd van de aanvoegende wijs dezelfde klankverandering behouden, zo als zij die in het enkelv. van den onvolm. tijd hebben; de drie anderen daarentegen in het meerv. van den onvolm. tijd en van den onvolm. tijd der aanvoegende wijs ene nieuwe klinkerverandering ondergaan: zo worden zij, ten gevolge hunner wederzijdsche overeenstemming, het best in twe afdelingen verdeeld.

Hierom wordt de verdeling in tweën het liefst genomen, en gelijkt ogenschijnlijk ene verdeling in drieën te zijn. Te gelijk komen hierdoor de

klassen, welke het meest naar elkanderen gelijken, het naast bij elkanderen. De eerste van deze zes klassen heeft dan in den onvolm. tijd *é*, de twede *i*, de derde *o*, de vierde de korte *a*, welke evenwel met *u* verwisseld wordt, de vijfde *é*, welke met *i* verwisselt, en de zesde *á*, welke in het meerv. en in den onvolm. tijd der aanvoegende wijs tot *e* veranderd wordt. Deze verdeling, waardoor alle regelmatige werkwoorden tot negen klassen gebracht worden, stemt geheel met het As. en Hd., zowel als met het Isl., gelijk men uit het volgende kan zien, overeen:

A. De opene hoofdzoort.

	Teg. tijd	Onv. tijd	As.	Hd.
1 klasse	makie	makade	*macie*	*bete*
2	hére	hérde	*hýre*	*höre*
3	werke	wrochte	*vyrce*	*denke*

B. De geslotene hoofdzoort.

a. *Met doorlopende klinkerverandering.*

1 klasse	jéve	jef, jéve	*gife*	*gebe* (1)
2	léte	lit, lite	*læ'te*	*lasse* (2)
3	fare	fór, fóre	*fare*	*fahre* (5)

b. *Met ene afwisselende klinkerverandering.*

4 klasse	finde	fand, funde	*finde*	*finde* (1)
5	dríve	dréf, drive	*drife*	*greife* (3)
6	bjáde	bád, bede	*beóde*	*biete* (4)

De verbuiging der klassen is voor 't overige in iedere hoofdzoort dezelfde, en het verschil bestaat alleen in de vormen; men kan daarom, als men voor deze klasse van woorden dien naam gebruiken wil, in plaats van negen, twe verbuigingen aannemen.

140. De hier opgegevene verdeling is ontwijfelbaar de enige juiste in al de Gothische talen, uitgezonderd het geval, dat ene of andere klasse in de nieuwere talen is verloren geraakt: want deze grondt zich op de overeenstemming en zamenhang dezer wederzijdsche woorden, welke door de spraak zelve onveranderlijk bepaald wordt. Adelung smijt de eerste klasse van de opene hoofdzoort weg, en rekent de derde onder de onregelmatige, welk laatste wel ten aanzien van het Hd., waar zij zo weinige en niet overeenstemmende woorden bevat, aangaat. Met de verdeling der twede hoofdzoort, welke hij voor geheel onregelmatig aanziet, heeft hij de eerste en vierde onder elkanderen vermengd, omdat zij beiden in het Hd. *a* in den onvolm. tijd hebben, niettegenstaande hunne *a* van ene geheel andere gesteldheid is; ook heeft hij in de verdeling zijner vijf klassen de volgorde der klinkers van den onvolm. tijd alleen in aanmerking genomen, te weten: *a*, *ie*, *i*, *o*, *u*.

In mijne Angelsaksische Spraakleer, zowel als in de Zweedsche uitgave van mijne Handleiding tot het Islandsch, onderscheidde ik wel de eerste en vierde klasse, maar hield mij voor 't overige zeer nabij zijne onjuiste verdeling, doordien ik eerst de klasse, welke in 't Hd. de korte *a* maakt, stelde

(4), daarna die, welke ene lange *a* hebben (1), daarna die met de korte *i* (5) en die met de lange *ie* (2), en eindelijk die met *o* (6) en met *u* (3); aldus:

De geslotene hoofdzoort.

			As.	Hd.	
1	klasse	finde, fand, funde	*finde*	*finde*	(1)
2		jeve, jéf, jéve	*gife*	*gebe*	
3		dríve, dréf, drive	*drife*	*greife*	(3)
4		léte, lit, lite	*læte*	*lassc*	(2)
5		bjáde, bád, bede	*beóde*	*biete*	(4)
6		fare, fór, fóre	*fare*	*fahre*	(5)

Men ziet uit het voorgaande duidelijk, dat de overeenstemming der woorden zich niet naar de volgorde der klinkers van het alphabet richt, en dat dus deze in het geheel niet in aanmerking moeten komen, waar er voor genen geen grond van gemeenschappelijke overeenstemming der woorden is. De hierboven opgegevene is evenwel ook door overeenstemming tusschen de letteren verbonden; want men ziet, dat de drie eerste klassen een' langen klinker in den onvolm. tijd hebben (*gab*, *liess*, *fuhr*); de drie laatste wederom een' korten, of maken denzelven met ene nieuwe klankverandering (*fand*, *griff*, *floss*). Niettegenstaande de oude verdeling van deze klassen op deze wijze ogenschijnlijk minder juist is, heb ik dezelve hier toch willen aanhalen, om reden dezelve aan de Angelsaksische of Islandsche spraak-

leer eigen is, en ik er genoegen in vinde, deze talen hiermede te vergelijken.

141. De verbuiging zelve heeft met het As. veel gelijkenis, maar is daarin eenvoudiger, doordien de aanvoegende wijs in het Friesch, in het getal en de personen, geen onderscheid maakt.

A. De opene hoofdzoort.

142. Tot verbuigingsvoorbeelden voor alle drie regelmatige klassen van deze hoofdzoort kunnen dienen: makia, maken; léra, leren (aan anderen); brensza, brengen.

		1 klasse.	2 klasse.	3 klasse.
Aantonende wijs.				
Teg. tijd enkv.	1	makie	lére	brensze
	2	makast	lérst	brenchst
	3	makath	lérth	brencht
Meerv.		makiath	lérath	brenszath.
Onv. tijd enkv.	1	makade	lérde	brochte
	2	makadest	lérdest	brochtest
	3	makade	lérde	brochte
Meerv.		makadon	lérdon	brochton.
Gebiedende wijs.				
Enkelv.	2	maka	lér	brensze
Meerv.	2	makiath	lérath	brenszath

Aanvoegende wijs.

Teg. tijd, enkv.	makie	lére	brensze
Meerv.	makie	lére	brensze.
Onv. tijd, enkv.	makade	lérde	brochte
Meerv.	makade	lérde	brochte.

Onbepaalde wijs.

makia léra brensza

Deelwoorden.

Tegenw. tijd,	makiande	lérande	brenszande
Verleden tijd,	e-makad	léred	e-brocht.

Zo gaan ook:

minnia, beminnen	héra, horen
thjánia, dienen	léwa, nalaten
lernia, zelve leren	búwa, bouwen
stedgia, vaststellen	werka, werken
skathia, schaden	séka, zoeken
folgia, volgen	berna, branden
lésa, lossen	resza, reiken
déla, delen	sedsza, zeggen
vía, wijden	lidsza, leggen.

Eerste klasse.

143. Men vindt niet licht een volstandig voor-

beeld in de weinige overblijfselen, welke wij noch van de taal hebben; het is daarom billijk, dat ik betrekkelijk de voornaamste hier opgegevene eindigingen, zulks door voorbeelden aantone. Den 1sten pers. van den teg. tijd aant. wijs: ik nomie, ik noeme, vindt men Asb. 2, 21; 2de pers.: thú askast, gij eischt, van askia, Asb. 2, 5; 3de pers.: hálath, haalt, Asb. 2, 6; meerv.: folgiath, volgen, Asb. bl. 2. — Onv. tijd enk.: kápade, kochte, Asb. 2, 5; meerv: kápadon, kochten, Asb. 2, 25. Aanv. w. teg. tijd: askie, eischte, Asb. 2, 5; zo ook nedgie, verkrachtte, Asb. 2, 20, enz. —. In alle personen en getallen van den onv. tijd der aanv. wijs: ovanade (cuanade is ene drukfeil), oefenden, en birávede (voor biravade), beroofden, Asb. 2, 25, alwaar het laatste enkelv., het eerste meerv. is. — Gebied. wijs teg. tijd 2de pers.: era, eer, Corp. 40. — Onbepaalde wijs: nomia, noemen, Asb. 2, 21; askia, eischen, Bmb. 152; eria, eren, Asb. bl. 2. — Deelw. teg. tijd, met tó er bij: tó makiande, om te maken, makende; dit vindt men B. 48 regelmatig; maar het wordt zomtijds zamengetrokken, zodat *i* wegvalt: b. v. tó kapande, om te kopen, Asb. 2, 6; tó nomande, om te noemen, Asb. 1, 14; verl. deelw.: emakad, gemaakt, Asb. bl. 3, reg. 13 en 32 (waar bavenberg emakad moet gelezen worden); men vindt het verl. deelw. ook zonder voorzetsel (*e*): b. v. nédgad, verkracht, A. 2, 18; makad, B. 154.

144. Enige weinige wijken af, zo als: ondwarde, spreekt, Asb. 2, 17, 21; maar in de

onb. wijs ondwardia, spreken, Asb. 2, 15; of zo men liever ondwardja wil lezen, en hetzelve als zodanig tot de 2de klasse brengen.

145. Dr. GRIMM schrijft al deze woorden van de eerste klasse met *j*; zo als: nomje, kápje, meerv. kápjath, onbep. wijze makja, enz., niettegenstaande hij zelve zegt, dat zij in den teg. tijd *i* en gene *j* hebben; maar daar hij daarentegen biáda voor bjáda, skiata voor skjata, kiasa voor kjása, Isl. *iös* voor *jös*, enz. schrijft, zo is het verwisselen van *i* en *j* misschien ene onnauwkeurigheid in het schrijven of drukken; maar wat de werkwoorden van de eerste klasse aangaat, zo geblijkt uit het As., dat zij door drie sylben moeten uitgesproken worden, omdat zij dikwijls met *g* tusschen *i* en den volgenden klinker geschreven worden; zo als: *ic macige* of *macie*, onb. wijs *macian* of *macigean* (waar de *e* noch tusschen gevoegd wordt, om aan te tonen, dat de *g* omtrent als *j* uitgesproken moet worden). Dezelfde schrijfwijze vindt men mede in het Friesch: b. v. hlige voor hlie, kent, Asb. 7, 26, en hlígene voor hlíene, kennisse, Asb. 5, 2; vergelijk hiermede mijne Angelsaksische Spraakleer, bl. 76 (1830), bl. 59 (1817).

De onb. wijze, met tó en te daarvoor, heeft meest altijd dezelfde eindiging, als het deelw. van den teg. tijd *ande*, even als in het Hd. en Isl.: b. v. Hd. *das zu verkaufende Haus;* Isl. *alt er segjanda sinum vin;* maar het komt nauwelijks ergens, zo als in het Isl., alleen voor; noch minder met het lidwoord vooraan, gelijk in het Hd.

Daarentegen vindt men hetzelve, meesttijds met het voorzetsel t ó, t é van het voorgaande uitgedrukte of daaronder verstane werkwoord geregeerd, en alzo overeenkomende met de onb. wijze in de andere talen, zo als: s á h á c h h i t h e r f o r i t ó f e s t a n d e, zo moet hij daarvoor vasten, Asb. 8, 5; a l s á m o n n e g e g e d a d d e l, s á r e s k í a t h, a l s a m o n n e g e f r e t h a r t é r e s z a n d e, a n d t h á r é d j e v e m a l s á m o n n e g e m e r c t é n i m a n d e, a n d a l s a m o n n e g e h ú s t é b e r n a n d e, zo menig doodslag als er geschiedt, zo menige vredegelden te betalen, en de rechteren alzo menige mark te nemen, en alzo menig huis te branden, Bmb. 47, waar men a c h m a onder verstaan kan. Hieruit schijnt te blijken, dat dit niets anders dan de onb. wijze, welke door het voorzetsel t ó of t e geregeerd wordt, is, en als of het, door hare gelijkheid der eindiging, naderhand met het deelw. van den teg. tijd vermengd is; hierin wordt men door vergelijking met het As. versterkt. De onbep. wijze eindigt aldaar altijd op *n*, en dit is buiten twijfel het oorspronkelijke, daar het geheel met de oude Dorische eindiging *εν* overeenkomt; dit woord eindigt in het As. op *nne*, hetgeen de gewone 3de n.val van de woorden op *n*, met enen korten klinker vooraan, is; en deze 3de n.val wordt daar ook van het vorenstaande t ó geregeerd, en komt nauwelijks ergens zonder dit voorzetsel voor; maar, daar nu in het Friesch de eindiging op *n* weggevallen is, zo vergat men, dat dit woord hiervan een 3de n.val was, en vermengde hetzelve met het deelw. van den teg. tijd,

door de verandering van de eindiging *nne* tot *nde*. Deze vermenging konde des te gemakkelijker plaats vinden, daar de deelwoorden van den teg. tijd in alle Gothische talen met de *futura participia passiva* in het Latijn overeenkomen, welks onz. geslacht als *gerundium* ook in deze taal voor de onbep. wijze, zo spoedig zij van het voorzetsel geregeerd wordt, wordt gezet. Doch wat het bijna buiten alle bedenking stelt, is het Nfr., waar de onbep. wijze op *e*, hetgeen de oud-Friesche *a* is, eindigt; doch zo spoedig het voorzetsel vooraan komt op *en*, hetwelk het oud-Fr. *ande* is. Ja, men vindt in het oud-Fr. ook de eindiging *ane* of *en:* b. v. tó stondane, te staan, Asb. 9, 6; tó stiftane, te stichten, Asb. 7, 10; evenwel is dit misschien ene welluidendheid, omdat *nd*, *ft* er voorgaan; maar in latere stukken is deze eindiging algemeen; b. v. Corp. 58: tó capien, misschien wel afgekort, omdat er een klinker op volgt; tó farane, tó nímane, enz.; verder in alle klassen der beide hoofdzoorten.

Twede klasse.

147. Bewijzen voor deze klasse aan te voeren, daar deze buiging bezwaarlijk anders gedacht kan worden, dan zij in het begin afgehandeld is, zoude hier overtollig zijn; maar daarentegen heeft zij verschillende afwijkingen, waarop men wel mag letten. In den 3den pers. teg. tijd behoudt zij dikwijls de *t* voor *th*, en zulks geschiedt ook zo in alle volgende klassen der werkoorden, voorname-

lijk waar de karakterletter *d* is, die in zodanig geval wegvalt: f i n d a, vinden, f i n t; zo ook *g*; welke in *ch* verandert, wanneer er verder geen klinker volgt: b. v. t j ú g a, bouwen, voorttelen, t j u c h t. Waar de karakterletter *t* of *th* is, wordt gene nieuwe *t* of *th* bijgevoegd: b. v. f j ú c h t a, vechten, f j ú c h t. Waar een woord ene *ch* of *th* of *f*, met noch een' medeklinker heeft, behoudt zij overal liefst de eindiging *t* alleen: b. v. s t e r f t, Bmb. 110, van s t e r v a; k e r f t, Bmb. 208, van k e r v a; zo ook het meerv. w e r t h a t, Bmb. 205; f j u c h t a t, Asb. 9, 9.

148. Het verl. deelw. dezer klasse wordt zomtijds ook zamengetrokken, zodat *t* en *d* voor *ed* komt: b. v. d é l e d en u r d é l t; b i k é r d, bekeerd; k e r f d, gekorven, en dierg.

149. Ene hoofdafwijking van deze klasse maken de woorden, welker karakterletter *d* of *t* is; deze nemen, zo als reeds gezegd is, gene *th* maar *t* in den 3den pers. van den teg. tijd aan; zo ook in den onv. tijd niet *de*, maar *te*, en in het verl. deelw. niet *ed*, maar *t*. Is de karakterletter *t*, met noch een' medeklinker daarvoor, dan wordt er gene nieuwe *t* bijgevoegd; b. v.

Teg. tijd 3 p.	Onb. wijze	Onv. tijd
r é t, Bmb. 187	r é d a	r é t t a
s e t, Bmb. 129	s e t t a	s e t t e
s t i f t	s t i f t a	s t i f t e
l á s t, Asb. 2, 9	l á s t a	l á s t e
k é t h, B. 43, 56	k é t h a, B. 38	k é t h e, H. § 30

Meerv.	Verl. deelw.
rétton	rét, raden
setton	e-set, zetten
stifton	e-stift, stichten
láston	e-lást, belasten
kéthon	kéth, Bmb. 43, en
	e-kéth, Bmb. 213, vorderen.

Rétte vindt men Bmb. 33, en verl. deelw. rét, Bmb. 35, en réd, Bmb. 44; den onv. tijd van setta en stifta vindt men in de jongere voorr. van het Asb., en zo ook meerdere: b. v. tó splítt, gespleten; A. 8, 4, torent, gescheurd.

150. Het is te geloven, dat die, welke een' dubbelen medeklinker tot karakterletter hebben, even als in het As., de ene wegwerpen en ene *e* aannemen: b. v. sete, zet.

151. Afwijkende zijn: libba, leven; 3de pers. teg. tijd: lívath, Bmb. 63, 115, lévath, Asb. 2, 6; in den onv. tijd lífde, hetwelk van léfde, van léwa, *nalaten*, wel moet onderscheiden worden, Asb. voorr. bl. 6, doch H. bl. 1 liwade. Búwa heeft in den onv. tijd búvde, Asb. 9, 3 (niet búfde). Hebbe, hetwelk te gelijk tot hulpwerkwoord dient, en nebba, niet hebben, zijn meer onregelmatig, en gaan als volgt:

Aantonende wijs.

Teg. tijd enkelv.	ic hebbe, E. 1
	thu hest, Asb. 2, 9
	hi heth, Asb. 2, 9
Meerv.	hebbath, H. 64.

Onv. tijd enkelv. h e d e (s t), H. 56
Meerv. h e d o n.

Gebiedende wijze.

Enkelv. 2 h e f
Meerv. 2 h e b b a t h.

Aanvoegende wijze.

Teg. tijd h e b b e, H. 62.
Onv. tijd h e d e, H. 32.

Onbepaalde wijze.

h e b b a, H. 31.

Deelwoorden.

Teg. tijd h e b b a n d e.
Verl. tijd h e w e d, Bmb. 153.

H. 54, h e b b i, hebt gij; H. 52, h e t, heeft; w i h e b b a t h, H. 21; h j a h e b b a t, H. 20; t o h e b b a n e, H. 2.

Vierde klasse.

152. Deze klasse is niet zeer talrijk, en evenwel zijn de daartoe behorende woorden vrij ongelijk; men moet het onderscheid van den onv. tijd kennen, en daar deze niet altijd gevonden wordt,

moet men hiertoe besluiten uit het verl. deelw. De voornaamste zijn, voor zo verre ik dezelve gevonden heb, de volgende:

Teg. tijd 3 pers.	Onb. wijze	Onv. tijd
lát, Asb. bl. 2	léda	látte
stét, Bmb. 31	stéta	státte
sent	senda	sante
bernt	berna	barnde
falt, Asb. 6, 9	fella	falde
bithencht, H. 46	bithenzja	bitochte
——	——	bitachte
rekt E. II	resza, reka	rachte
wercth, Bmb. 159	werka	wrochte
sekth, Asb. 2, 13	séka	sochte
sejth, Bmb. 46	sedsza	sejde
lejth, Bmb. 159	lidsza	lejde, C. 40

Verl. deelw.	
lát	leiden
stát	stoten
e-sant	zenden
e-barned	branden
e-fald	vallen
bitocht	bedenken
bitacht	bedekken
e-racht	reiken
e-wrocht	werken
e-socht	zoeken
sejd	zeggen
e-leid	leggen.

153. Zomtijds begint de klinkerverandering reeds in den teg. tijd, zo als: l á t, hij leide, ook l é t; doch dit kan ook van l é t a, laten, zijn; H. 1 vindt men het evenwel. Zo vindt men ook s t á t voor s t é t, staan, Asb. 7, 31; b a r n t voor b e r n t, b e r n e d, Bmb. 28, 202, 214; voornamelijk in het Asb., waar deze *a* ook in 't meerv. is: b. v. f a l l a t h, Asb. 6, 10; b r a n g a t h voor b r e n s z a t h; en de onbep. wijs f o l b r a n g a, Asb. 6, 11; maar zulke vormen vindt men nauwelijks in de Bmb. — Het verl. deelw. l á t vindt men Asb. 1, 14; s t á t, Asb. 3, 17; e b a r n e d, Asb. 3, 5; e f a l d, Asb. 6, 7; b i t a c h t, Asb. 2, 2; u t e r a c h t, Bmb. 131; l i d s z a, leggen, voor l e d s z a, komt Bmb. 109, 162, en e l e j d, Asb. 8, 6 voor.

154. De volgende wijken enigzins van den regel af:

	Teg. tijd	Meerv.	Onb. wijs
	d e t h	d u a t h	d u a
	s k e t h	s k í a t h	s k í a
	w i l l e,	w i l l a t h	w i l l a
2 pers.	t h ú w i l s t,		
3 pers.	w e l, E. IV		

Onv. tijd.	Verl. deelw.	
d e d e	d é n, e d é n, Asb. 7, 16	doen
s k e d e	s k é n, Bmb. 46	geschieden
w e l d e	—	willen.

155. Men vindt s k j é t h en verl. deelw. s k j é n;

dat de *i* hier *j*, en niet *i*, in skiath moet gelezen worden, volgt uit de overeenstemming met deth en met het Deensch, waar men beide *skjer* en *sker* (skeer), *geschiedt*, schrijft. Van wille, welle, Bmb. 75, (ook in den 1sten pers. ic wille, Asb. 2, 5, en wel ik, E. 1) vindt men den teg. tijd van de aanv. wijze wili, Asb. 2, 4. — In de overige gevallen gaan zij regelmatiger, of stemmen met het meerv. der aant. wijze overeen: b. v. réde, stéte, berne, resze, dué, skié, enz. De 3de pers. teg. tijd aant. wijs heeft ook wil gehad, ten minsten heeft men den ontkennenden vorm nil, hij wil niet, Bmb. 166, 171; maar nelle, Asb. 7, 23. — H. 52 vindt men woldin voor wélden.

156. Enige hebben in den teg. tijd ene geheel andere hoedanigheid, doordien dat de 1ste en 3de pers. enkelv. gelijk zijn, en gene *e* of *th* aannemen, maar op den laatsten medeklinker van het woord zelf eindigen; de 2de pers. niet *st*, maar *t*, en in het meerv. *un*. Deze zouden geschikt voor ene eigene vierde klasse kunnen gerekend worden, wanneer men zich aan de twedeling houden wil; men maakt alsdan van deze hoofdzoort twe klassen zonder klankverandering en twe met klankverandering; maar daar deze laatste in de meeste Gothische talen zo weinig zijn, is het beter, dezelve voor onregelmatig aan te zien. De voornaamste zijn:

	Teg. tijd 1-3 pers.	Meerv.
	mej (mi)	mugun
	ách (hách)	hágon
	wét	witon
	nét	(niton)
	mót, Asb. 2, 21	móton
	—	—
	thur, Asb. 7, 21	thuron
2 pers.	thurstu	
3 pers.	thurf, Asb. 1, 8	
Meerv.	thuron, A. 1, 10	
	skil, 2 pers. skalt	skilun

Onv. tijd.	Verl. deelw.	
machte	(machten)	mogen, kunnen
áchte	(ácht)	hebben, bezitten
wist	witen	weten
(niste)	—	niet weten
móste	móten	moeten
dorste, C. 40	dorst	durven
—	—	behoeven
skolde	—	zullen.

157. Het meerv. van den teg. tijd werpt de *n*, als wi er op volgt, in den 1sten pers. weg: b. v. muge wi, Asb. 1, 10; skilu wi, Asb. 7, 10, zo als in het Isl. *megu vèr*, *skulu vèr.*

B. De geslotene hoofdzoort.

158. Bij de verbuiging van deze hoofdzoort moet men inzonderheid opmerken, dat de teg. tijd,

waarschijnlijk gelijk als in het As., alleen in den 2den en 3den persoon dikwijls de klankverandering aanneemt. Zij bestaat hierin, dat *a* en *o* tot *e*, en *já* tot *jú* overgaan, zo als:

1	fare	stonde	bjáde
2	ferst	stenst	bjúst
3	ferth	stent	bjút.

In het meerv. komen de klinkers wederom terug: farath, stondath, bjádath; zo ook in den teg. tijd der aanv. wijs: fare, stonde, bjáde. De tijden der aanv. wijs leidt men gewoonlijk het beste van het daarmede overeenstemmend meerv. van de aant. wijze af.

159. De 1ste en 3de pers. van den onv. tijd eindigt altijd op de karakterletter; de 2de pers. op *e*, in de drie laatste klassen, gelijk in het As., met ene nieuwe klankverandering in de hoofdsylbe; het meervoud eindigt op *on* of *un*, in de latere stukken op *en*. De onv. tijd der aanv. wijs is gelijk de 2de pers. enkelv. der aant. wijs.

160. Tot verbuigingsvoorbeelden kunnen dienen: jéva, geven; léta, laten; fara, varen; finda, vinden; skriva, schrijven; bjáda, bieden. Zij gaan aldus:

	1 klasse.	2 klasse.	3 klasse.

Aantonende wijs.

Teg. tijd 1	jeve	léte	fare
2	jefst	létst	ferst
3	jefth	lét	ferth
Meerv.	jévath	létath	farath
Onv. tijd enkv.	jef	lit	fór
Meerv.	jévon	liton	fóron

Gebiedende wijs.

Enkelv.	jef	lét	far
Meerv.	jévath	létath	farath

Aanvoegende wijs.

Teg. tijd	jeve	léte	fare
Onv. tijd	jéve	lite	fóre

Onbepaalde wijs.

jéva	léta	fara

Deelwoorden.

Teg. tijd	jevande	létande	farande
Verl. tijd	jeven	léten	e-férin

	4 klasse.	5 klasse.	6 klasse.
	Aantonende wijs.		
Teg. tijd 1	finde	skríve	bjáde
2	finst	skrífst	bjúst
3	fint	skrífth	bjút
Meerv.	findath	skrívath	bjádath
Onv.tijd enkv.	fand	skréf	bád
Meerv.	fundon	skrívon	bédon
	Gebiedend wijs.		
Enkelv.	find	skríf	bjád
Meerv.	findat	skrívath	bjádath
	Aanvoegende wijs.		
Teg. tijd	finde	skríve	bjáde
Onv. tijd	funde	skrive	bede
	Onbepaalde wijs.		
	finda	skríva	bjáda
	Deelwoorden.		
Teg. tijd	findande	skrívande	bjádande
Verl. tijd	e-funden	e-skrívin	e-béden

De plaatzen, waar deze vormen staan, op te

geven, zal wel moeijelijk zijn, en enige wel niet gevonden worden.

Eerste klasse.

161. Deze heeft in den onv. tijd *é*, overeenkomende met de As. *æ'*, Isl. *á*, en in den onv. tijd der aanv. wijs *ae*, welke daarom wel van de enkelde *e* in den teg. tijd van de onbep. wijs en in de verl. deelw., welke in het As. en Isl. mede *e* is, moet onderscheiden worden. De meeste voorbeelden zijn:

Teg. tijd 3 pers.	Onb. wijs.	Onv. tijd. meerv.	Verl. deelw.	
bit, bid, H. 52	bidda	béd-on	béden	bidden
sit, B, 160	sitta	sét-on	séten	zitten
lejth, A. 7, 14	lidzja	lay, C. 39	lejd	liggen
brekth	breka	brék-on	e-bréken	breken
sprekth	spreka	sprék-on	spréken	spreken
stelth	stela	stél-on	stélen	stelen
bifelth	bifella	bifel-on	biféelen	bevelen
berth	bera	bér-on	béren	geboren worden
séth	sía	sách, sá-gon	ságen	zien
nimth	nima	nam-on	nimen	nemen
ít	íta	ít-on	íten	eten.

Die, welke hier de *a* in den onv. tijd hebben,

kunnen met die, welke in het Isl. de *á* behouden en in het Deensch *å* hebben, zo als *åd*, *så*, *lå*, vergeleken worden.

162. Men ziet hier duidelijk, dat het Friesch in de verledene deelwoorden van die klasse, waar de As. en Hd. dikwijls ene klankverandering hebben, welke tot den aart der drie eerste klassen niet behoort, veel regelmatiger dan deze laatstgenoemden, is, zo als brocen, stolen, boren, nomen en dierg. Het Nederlandsch, hetwelk zeer dikwijls tot den onregelmatigen Saksischen vorm overgaat, is hier *gebroken*, *gestolen*, enz.

163. Tot deze klasse behoort mede het onregelmatig hulpwerkwoord wesa, zijn, waarvan men vindt:

Aantonende wijs.

Teg. tijd, enkelv. 1 ben
3 is
Meerv. send.
Onv. tijd, enkelv. was
Meerv. weron.

Aanvoegende wijs.

Teg. tijd, sé.
Onv. tijd, were,

Onbepaalde wijs.

wesa.

Deelwoorden.

Teg. tijd, **w e s a n d e**, Asb. 6, 8
Verl. **e-w e s e n**, Asb. bl. 5
w e s e n, Bmb. 79.

Twede klasse.

164. Deze heeft denzelfden klinker in den onv. tijd als de eerste in den teg. tijd en in de onbep. wijs, te weten: *i* of *e*; en omgekeerd in den teg. tijd en de onbep. wijs denzelfden klinker als de eerste in den onv. tijd heeft, te weten: *é*, *a*. Deze betrachting helpt veel tot de bijzondere oefening omtrent de juistheid van het toonteken, hetwelk hier en in de As. Spraakleer gebruikt is. Het is zonder twijfel het Hd., hetwelk hier *ie* heeft, en waardoor GRIMM misleid is, om den onv. tijd in deze klasse te toontekenen; maar men zal vinden, dat dit Hd. *ie* in ontallijke gevallen met de enkelde *i* of *e* overeenstemt; daar dit het Hd. *ei* is, hetwelk met *í* of *é* (31) overeenkomt, b. v. *Glied*, Isl. *liðr*, lid; *Sieg*, Isl. *sigr*, zegen; *Spiel*, Isl. *spil*, spel; *lieblich*, lieflijk, D. *liflig*; *geschrieben*, Fr. **e s c r i v i n**; *getrieben*, Fr. **e d r i v e n**, en meer andere. Het Isl. heeft wel in veel andere gevallen, en voornamelijk in den onv. tijd van die klasse, *è*; maar deze moet als de enkelde *e* met ene voorzetting van *j* beschouwd worden, en behoort in het geheel niet tot den breden klinker of tweklank: b. v. **k n i e**, Isl. *knè*, knie; en om bij deze klasse te blijven: Isl. *fèck*, deed; *gràt*,

schreit; *fèll*, viel, Zw. *föll; hèlt*, hield, Zw. *höll*. De gewichtigste hiertoe behorende woorden, waarvan ik duidelijke sporen gevonden heb, zijn:

	Teg. tijd. 3 pers.	Onb. wijs.	Onv. tijd. meerv.
	hét	heta	hit-on
	hlápt	hlápa	hlip-on
	havth	hawa	hif
	falt	falla	fil
	halt	halda	hild-on
2 pers.	thú halst		
	walt	walda	wald-on
	gunch	gunga	geng-on
	—	húa	heng-on
	féth, Bmb. 140	fá	feng-on

Verl. deelw.	
héten	genoemd worden
—	lopen
hawen, Bmb. 157	houwen
—	vallen
halden, hauden	houden
—	regeren
e-gengen	gaan
hengen	ophangen
fenszen	vatten.

Den teg. tijd havth vindt men Asb. 7, 31; onbep. wijs hawa, in de zamenzetting uphawa, Bmb. 25. — Den teg. tijd gunch vindt men Asb. 2, 3, gench Bmb. 36, en geng

Bmb. 20. — Het meerv. van den teg. tijd f á t h Bmb. 119; onv. tijd der aanv. wijs f é, Bmb. 214; onbep. wijs f á, Bmb. 110, 112; deelw. teg. tijd t o f á n d e, Asb. 2, 16; verl. deelw. f e n s z e n, Bmb. 163; maar b i f e n Bmb. 147; teg. tijd f é t h, E. 64; h l á p t h, E. 48; verl. deelw. f é n, E. LXI.

Derde klasse.

165. Deze stemt nauw met de derde (6) in het Angelsaksisch en Islandsch overeen: ten aanzien van de toontekening in de onv. tijd bestaat er geen twijfel. Voorbeelden zijn:

Teg. tijd 3 pers.	Onb. wijs.
b i s e k t	b i s e k a
s k i p t	s k i p p a
—	w o p a
s l e j t h	s l á
s t o n t s t e n t	s t o n d a, B. 52, 55
k u m t h	k u m a
h e f t h	h e v a
s w e r t h	s w e r a
f j u c h t	f j u c h t a
3 pers. d r e j t h, d r e c h t	d r e g a
w a x t h, E. 44	w a x a
—	w a d a

Onv. tijd.	Verl. deelw.	
bisók-on	—	bezoeken / ontkennen
skóp-on	e-skepen / e-skipin, Asb. jong. voorr. 2	scheppen
wóp-on	biwepen, B. 121	roepen
slóch, slógon	e-slein	slaan
stonde, H. 57 / stód-on	stonden	staan
kóm-on	e-kimin	komen
hóf, hovon	—	opheffen
swór-on	e-sweren	zweren
focht-on	fuchten	vechten
dróch, drógon	dregen	dragen
wóx	—	groeijen
wód-on	—	waden.

De onbep. wijs slá komt in de zamenzettingen besla, bisla, dikwijls voor: b. v. Bmb. 154, en in het deelw. to slánde, Asb. 1, 16. De vorm slaga, welke Grimm opgeeft, is alzo gemaakt van het Hd. *schlagen* en geheel valsch. Slejth vindt men Bmb. 54, 180, en den teg. tijd der aanv. wijs slé, Asb. 2, 20; ook dit behoort tot de onbep. wijs slá (vergelijk fá op het laatst van n. 164). — De teg. tijd stont vindt men Asb. 2, 9; stent is in de Bmb. gebruikelijker. — Kumth vindt men Asb. 2, 26; kuma Asb. 2, 1; ook vindt men Asb. 7, 11, koma, en hiervan kemth, Bmb. 175, hetgeen niet algemeen is, en lichtelijk met het andere woord

k e m t h, over iets klagen, kan verwisseld worden. — D r e g a vindt men Bmb. 25, en het deelw. t ó d r e g a n d e Asb. 2, 10. Het van Grimm aangevoerde d r a g a is mede afgeleid van het Hd. *tragen*, in allen gevalle uit de latere stukken, met eene half verhoogduitschte taalbuiging, genomen. De vorm d r e g a stemt overeen met den Isl. teg. tijd *dreg*, *dregr*, en moet daarom niet getoontekend worden. — De onv. tijd f o c h t komt vrij stellig van den onv. tijd der aanv. wijs f o c h t e af, Asb. 1, 8, waar men mede b i s ó k e en k o m e vindt. — Men vindt beide e s k e p e n en e s k i p i n, e k i m i n en k e m e n.

Vierde klasse.

166. Deze heeft in den onv. tijd de korte *a* of *o*, welke in het meerv. *u* wordt, en mede in den onv. tijd der aanv. wijs, en zeer dikwijls in het verl. deelw., behouden wordt; in den teg. tijd heeft zij de korte *i* of *e*, aldus.

Teg. tijd. 3 pers.	Onb. wijs.	Onv. tijd. Enkelv.	Onv. tijd. Meerv.
wint	winna	wan	wnnon
rent	renna	ran, C. 40	—
bint	binda	band	bundon
sprincht	springa	sprong	—
jelt	jelda	gald	guldon
delfth	delva	dalf	dulvon
helpth	helpa	halp	hulpon
burnt	berna	barnt	burnon

sterft	sterva	starf	sturvon
hwerft	hwerva	hwarf	hwurvon
kerft	kerva	korf	kurvon
werpth	werpa	warp	wrpon

Verl. deelw.	
wnnen	winnen
—	rennen
e-bunden	binden
—	springen
golden	betalen
dolven	graven, bedelven
e-hulpen	helpen
burnen	branden
sturven, E. p. 52	sterven
hworven	zich wenden
curven	snijden
wrpen.	werpen.

Van deze woorden vindt men onder anderen wint Bmb. 114; rent Bmb. 68; verl. deelw. breith, Bmb. 106; urbruden, Asb. 2, 17; bironnan, Corp. 39; sprong, Corp. 54; burnt, Asb. 7, 11; sterft, Bmb. 110. De vorm *o* in den onv. tijd is later: b. v. worp, Corp. 54.

167. Volgens deze klasse gaat ook het hulpwerkwoord wertha, worden, hetwelk, behalve zijne eigenheden, ook de *th* met de *d* verwisselt; zo als:

Aantonende wijs.

Teg. tijd, enkelv. 3	werth.
Meerv.	werthat.
Onv. tijd	warth.
Meerv.	wrdon.

Aanvoegende wijs.

Teg. tijd	werthe.
Onv. tijd	wrde.

Onbepaalde wijs.

wertha.

Deelwoorden.

Teg. tijd	werthande.
Verl.	wrden, Asb. 2, 1.

Vijfde klasse.

168. Deze is een van de regelmatigste, en stemt zeer nauw met dezelfde klasse in het Isl. en As. overeen. De belangrijkste woorden, welke ik gevonden heb, zijn de volgende:

Teg. tijd. 3 pers.	Onb. wijs.	Onv. tijd. Enkelv.
dríftb	dríva	dréf
grípth	grípa	grép

snith	snitha	snéth
bít	bíta	bét
rít, E. 78	rída	réd
sticht	stíga	steg
nícht	níga	nêch

Onv. tijd Meerv.	Verl. deelw.	
drivon	e-drivin	drijven
gripon	gripin	grijpen
snidon	e-snithin	snijden
biton	e-bitin	bijten
ridon	riden	rijden
stigon	stigin	stijgen
nigon	nigen	nijgen.

Snidon heb ik, wel is waar, niet gevonden, maar daar warth hier, gelijk in het As., wrdon wordt, vermoed ik, dat dit en diergelijke woorden in hetzelfde geval, denzelfden regel zullen gevolgd, en *th* met *d* verwisseld hebben; doch esnithin, Asb. 3, 6, strijdt hiermede. — Nigon komt met zekerheid van nigi, A. 1, 7. Overal is hier in deze klasse de toontekening, welke ik in de As. Spraakleer ingevoerd heb, van Grimm mede aangenomen, en aan geen' twijfel onderhevig.

Zesde klasse.

169. Deze stemt zeer nauw met de vijfde overeen, alhoewel zij *á* voor *é*, en *u* voor *i* heeft. De meest voorkomende woorden zijn:

Teg. tijd. 3 pers.	Onb. wijs.	Onv. tijd. Enkelv.
d r j ú p t	d r j á p a	d r á p
s k j ú t	s k j á t a	s k á t
s p r ú t h, E. 86	s p r ú t h a	s p r á t
b i s l ú t	b i s l ú t a	b i s l á t
t j ú c h t	t j ú g a	t a c h
f l j ú c h	f l é g a	f l á c h
k j á s	k j á s a	k á s
u r l j u s t	u r l j á s a	u r l á s

Onv. tijd Meerv.	Verl. deelw.	
d r e p o n	d r e p e n	druppen
s k e t o n	s c h e t e n, E. 28	schieten
—	s p r o t h e n	spruiten
—	b i s l o t e n	besluiten
t e g o n	e t e y n	getuigen
f l e g o n	f l e y n	vliegen
k e r o n	k e r e n	kiezen
u r l é r o n	u r l e r e n	verliezen.

Hieruit ziet men, dat die met de karakterletter *s* dezelve, hier, even als in het As. in dezelfde gevallen, gelijk die op *th* met *d*, met *r* verwisselen, en bewijzen dierhalven de juistheid van de hierboven aangevoerde verwisseling (167; 168). — D r i á p a betekent ook slenteren, omhengelen. Bmb. 199 komt d r j á p a n d e voor. — T j ú g a, Bmb. 150, hetwelk ook opvoeden betekent, even als het Hd. *zeugen*, Bmb. 116. — De onbep. wijs b i s l ú t a komt met zeer veel zeker-

heid van het meerv. van den teg. tijd bislútath; deelw. bisloten vindt men Asb. 2, 7; bislát, H. 2; bislút, H. 2. — Zomtijds vindt men in den onv. tijd *o* voor *á*, welke nagenoeg denzelfden klank als de Deensche *å*, onze *oa*, heeft: b. v. flót, Asb. bl. 2, voor flát, vlood.

C. Vervoeging van het werkwoord door omschrijving.

170. De hulpwerkwoorden zijn gewoonlijk deze vier: hebba, skil, ben, werthe, van welke het *eerste* en *twede* tot de eerste hoofdzoort, twede en derde klasse, het *derde* en *vierde* tot de twede hoofdzoort, eerste en vierde klasse, behoren. Wij hebben hier alleen maar op te geven, welke tijdsbepaling zij in de hoofdwoorden uitdrukken, en op welke wijze zij bij dezelve gevoegd worden.

171. Skil wordt bij de onbep. wijs gevoegd, en drukt den toekomenden en volmaakt toekomenden tijd uit; b. v.:

Toek. tijd skil koma, A. 7, 11, zal komen.
Volm. toek. tijd skolde stéra, A. 7, 12, zoude sturen.

172. Hebbe wordt bij het verl. deelw. gevoegd, en maakt als zodanig den volmaakten en meer dan volmaakten tijd uit, gelijk in het Deensch, Duitsch, Nederlandsch en andere talen.

Aantonende wijs.

Volm. tijd hi heth eswereu, A. 1, 3, hij heeft gezworen.
Meer dan volm. tijd hi hede eskepen, A. 7, 11, hij had geschapen.

Aanvoegende wijs.

Volm. tijd thet hi hebbe eswereu, A. 1, 3, dat hij gezworen hebbe.
Meer dan volm. tijd thet hi hede eskepen, dat hij geschapen hadde.

Onbepaalde wijs.

hebba sweren, gezworen hebben.

173. Ben drukt hier, gelijk in het Nederl., Hd. en D., den volm. en meer dan volm. tijd van vele onzijdige werkwoorden uit; zo als:

Aantonende wijs.

Volm. tijd is kemen, is gekomen.
Meer dan volm. tijd was kemen, was gekomen.

Aanvoegende wijs.

Volm. tijd se kemen, is gekomen.
Meer dan volm. tijd wére kemen, ware gekomen.

Onbepaalde wijs.

w e s a k e m e n, gekomen zijn.

Beide h e b b a en b e n worden met h e b b a aangevuld; zo ook in het Isl.: b. v. h e b b e h e w e d, gehad hebben, Bmb. 153; h e b b e w e s e n, geweest hebben, Bmb. 104.

174. Overigens dient b e n, zo ook w e r t h a, voornamelijk, om de lijdende werkwoorden (*passiva*) te omschrijven; zij worden beide bij het verl. deelw. gevoegd, en w e r t h a drukt alsdan den teg. en onv. tijd, b e n den volm. en meer dan volm. tijd uit; zo als:

Teg. tijd w e r t h e f u n d e n, wordt gevonden, Asb. 6, 11.
Onv. tijd w a r t h e f u n d e n, werd gevonden.
Volm. tijd i s e f u n d e n, is gevonden.
M.d.volm.tijd w a s e f u n d e n, was gevonden.

Indien men een' eigenen toek. tijd wil hebben, zal hij natuurlijker wijze s k i l w e r t h a e f u n d e n of s k i l w e s a e f u n d e n moeten zijn. De teg. tijd der aanv. wijs is w e r t h e e f u n d e n, enz., hetwelk overtollig is, hier verder op te geven, daar zulke vormen van een ieder lichtelijk gekend worden, die de vervoeging van elk dezer woorden, waarvan zij zamengezet zijn, kent. — W e r t h e wordt met b e n, gelijk in het Hd. en andere talen, aangevuld: b. v. w r d e n w e r e, geworden ware. Asb. 2, 1.

175. Ook andere werkwoorden kunnen als hulpwoorden gebruikt worden, inzonderheid m e j en á c h (155); het eerste geeft ene mogelijkheid te kennen, en wordt bij de onb. wijs van het hoofdwoord gevoegd; het andere enen plicht, en wordt bij het deelw. van den teg. tijd met t ó er voor gezet (146); al hetwelk zo geheel met het gebruik van de andere bekende Gothische talen overeenstemt, dat het overtollig zoude zijn, dit verder uit te leggen.

D. Verschillende zoorten van werkwoorden.

176. Deze zijn hier dezelfde, als in het As. De voornaamste zijn:

a. De *onpersoonlijke*, welke alleen in den derden persoon gebezigd worden, en bij ene onbepaalde zaak gevoegd worden, en eigentlijk niet bij enen persoon: b. v. h i t b i r i t h, het gebeurde, Bmb. 157. Wil men hier de grondoorzaak bijvoegen, dan wordt dit in den 3den of 4den n.val, naar mate het als een handelende of teruggaande toestand moet beschouwd worden, gezet, en het onbepaalde h i t is als het eigentlijke grondwoord (*subjectum*) te beschouwen, alhoewel dit gewoonlijk uitgelaten wordt, wanneer men den 3den of 4den n.val er bijvoegt: h i m b e r i t h, hem gebeurt, B. 104. Zomtijds wordt het grondwoord er in den 1sten n.val bijgevoegd, en in zodanig geval wordt niet h i t, maar t h e r gebruikt: b. v. s k e t h - e r é n i c h d a d d e l, geschiedt er enige doodslag.

b. *Terugwerkende*, waarvan de grondoorzaak dezelfde als de tegenstand is; met andere woorden, waarvan de grondoorzaak niets met, noch voor zich zelven, doet. Deze nemen ook enen 3den of 4den n.val tot zich: b. v. h i n i r e s t a, zich uitrusten; ook kunnen zij meerv. aldus blijven.

c. *Tegenwerkende*, wanneer verscheidene handelingen tegen elkanderen werken.

d. *Niet werkende* of tegenstandeloze zijn vele woorden, welke enen toestand of ene handeling, welke geheel in de grondoorzaak opgesloten ligt, uitdrukken: b. v. b u r n t, het brandt; h l a p t, het loopt, en dierg.

Lijdende vindt men natuurlijk hier niet, daar de taal geen' lijdenden vorm heeft; maar daar dit bijna in al de Germaansche talen hetzelfde is, en genen invloed op de vervoegingen heeft, zo zal het zonder twijfel niet te pas komen, hier verder over uit te weiden.

5.

Partikelen.

177. Onder deze benaming worden gewoonlijk die woordklassen, welke niet verbogen worden, begrepen; zo als: de bijwoorden, voegwoorden en tusschenwerpsels. — Zommige der bijwoorden kunnen evenwel ene zoort van verbuiging aannemen, te weten ene trapverhoging, waarvan de hogere trap *or* en *èr*, de hoogste *ost* en *est* heeft; zomtijds worden deze eindigingen tot *r* en *st* (112)

zamengetrokken; ja dikwijls wordt de *r*, even als in het As., in de hogere trap geheel weggelaten; b. v.:

fír	verre	fíror, A. 2, 5	fírest
nej	nabij	níar, A. 2, 9	nest, E. 35
ír	vroeg	ér, E. 81	érest, Bmb. 83 erist, Bmb. 218
forth	voort	further, Bmb. 181	—
longe	lang	lenger, B. 11 leng, B. 17	lengst
stór	veel	már, A. 1, 3 má, B. 115	mást, H. 56
min	weinig	min, A. 6, 9 minnera,	minsta, E. 69 minnesta, H. 39 olderminsta, E. 74 olderleresta, E. 76 lerste, E. 67 leiste, H. 40.

DERDE AFDELING.

LEER DER WOORDVORMING, *ETYMOLOGIA.*

178. Woordvorming geschiedt deels door afleiding, deels door zamenstelling. Beide vormingswijzen zijn rijk; evenwel is de laatste hier, gelijk in de andere Gothische talen, de gebruikelijkste.

I.

Afleiding.

179. Deze bestaat door de woorden, door zekere afnemingen of bijvoegingen, welke in en voor zichzelven niets beduiden, in nieuwe te veranderen. Het oogmerk hiermede is dubbeld : eensdeels om de betekenis van het woord te veranderen, te verergeren, of ontkennend te maken, en dierg., of ook om het woord tot ene andere klasse

te laten overgaan. Het eerste bewerkt men door voor-, het twede door achterzettingen of eindigingsveranderingen, welke wel van de buigingen onderscheiden moeten worden. Beide kunnen ook, door beide zoorten van veranderingen er te gelijk bij te voegen, uitgedrukt worden.

A. Voorzetting.

180. De meeste dienen, om de betekenis ontkennend, tegenovergesteld of verergerend te maken; zo als *un-* (As. *un-*): b. v. undóm, onrechtvaardig vonnis; unskeldich, onschuldig; undúa, te niet doen; unsprekande, niet sprekend, Bmb. 178.

181. *N-* (As. *n-*, van *ne*, niet): b. v. nén, geen, van én, in 't As. *n-án*, Isl. *n-einn;* nawet, niets; navder, geen van twe; nelle, niet willen; nebbe, niet hebben; nét, niet weet; nis, is niet. Dit wordt alleenlijk bij de woorden, die met een' klinker of met *h*, *v* en *w*, beginnen, en welke laatsten alsdan wegvallen, gezet.

182. *E-*, *er-* schijnt een en dezelfde voorzetting te zijn, en met het As. *or-*, Isl. *er-*, *ör-*, *or-*, overeen te komen: b. v. ebéte, ongeboet, waarvoor niet geboet zal worden, Bmb. 157; eleten, Hd. *erlassen*, nagelaten; efrethe, zonder vredeboete, onbevredigd, Asb. 2, 22; erseke, vroegere zaak, Asb. 2, 9.

183. *Ur-* (Hd. *ver-*, D. *for-*): urbeden, verboden; urdede, verstoorde, Asb. bl. 4.

184. *A-* (As. *a-*, Hd. *er*) komt in het Friesch

zelden voor: b. v. a s l e y t h, Hd. *erschlágt*, verslaat, Bmb. 218.

185. *Und-* (As. *oð-*, D. *und-*): b. v. u n d k u m a, ontkomen; u n d s w e r a, ontzweren; u n d f á, ontvangen; u n d u n g a, u n u n g a, ontgaan, Bmb. 102, 37. Deze voorzetting wordt dikwijls met *un-* (180) verwisseld.

186. *Won-* (As. *van-*): b. v. w o n s p r e k e, wanspraak; w o n w a r a, lipontstelling, A. 3, 13.

187. *Ond-* (As. *and-*) moet met *und-* niet verwisseld worden, hetwelk *weg*, *van hier*, betekent, daar *ond-* integendeel *tegen* betekent: b. v. o n d w a r d i a, antwoorden; o n d h a f d a, waterkeringen, hoofden.

188. Van de overige voorzettingen komen *be-* en *bi-* zeer dikwijls voor: b. v. b e h a l d a, behouden; b i s k i r m a, beschermen; b e n e t h a, beneden; b i n n a, binnen. Deze voorsylbe is zonder twijfel van denzelfden oorsprong als het voorzetsel *bi*; maar daar dit het Hd. *bei*, Nederl. *bij*, geworden is, en het voorzetsel daarentegen *be*, zo zal deze zonder twijfel *i*, gene *i* gehad hebben, en het Grieksche ἐπι zal dus als zodanig nader aan den waarschijnlijken oorsprong van deze woorden, zijn geweest.

189. De voornaamwoorden en bijwoorden hebben noch enige aanvangsletteren of voorzettingen, waarvan de belangrijkste deze drie zijn:

th, bepalende: b. v. t h e t, dat; t h e r, daar.

h, bepalend, met terugzicht op den sprekenden persoon: b. v. h i t, dit; h i r, hier.

hv, vragende: b. v. h w e t, wat? h w e r, waar?

*

B. Achterzettingen

worden evenwel in verschillende zoorten, naar de woordklassen, waartoe de woorden met dezelve overgaan, verdeeld.

a. *Afleidings-eindigingen van de Naamwoorden.*

Enige betekenen personen, zo als:

190. *-a* (As. *-a*; Isl. *-i*): erva, erfgenaam; bona, doodslager; voornamelijk in de zamenzettingen: b. v. á-sega, rechter (Isl. *lögsögumaðr*); rédjewa, raadgever, rechter.

191. *-ere* (As. *-ere*, Isl. *-ari*): skippere, schepper; bogere, boogschutter; scrívere, schrijver; prestere, priester; Rúmere, Romer, Romein; rjuchtere, rechter.

192. *-and* (As. *-end*, Isl. *andi*): verand, gelastigde; fíand, vijand.

193. *-e* (As. *-e*, Isl. *ir*) wordt inzonderheid in de afgeleide woorden van levenloze zaken gebruikt: b. v. thi onkeme, wonde (Isl. *ákoma*); thi breke, Asb. 8, 5; monslage, Asb. bl. 2.

194. *-ing* (As. *-ing*, Isl. *-ingr*): b. v. kyning, kining, koning; húsing, huisvader, waard. Zij vormt ook namen: b. v. kawing, A. 1, 9; ook benaming van levenloze zaken: b. v. penning of panning, geld.

195. *-ling* (As. *-ling*, Isl. *-lingr*): b. v. etheling, edeling; fríling, vrijgeborene; tredkniling, naastbestaande in den derden graad.

196. *-el* (As. *-el*, Isl. *-ill*) maakt ene zoort

van verkleiningswoorden, inzonderheid van zaken: b. v. sletel, sleutel; dreppel, drempel; szetel, ketel, Isl. *ketill;* nevil, nevel.

197. *-ul* (As. *-ol*, Isl. *-ull*): himul, hemel; stapul, stapel, paal, Isl. *stöpull;* stathul, stede, plaats, Isl. *stöðull*.

198. *-en* (As. *-en*, Isl. *-inn*) komt alleen in enige weinige mannelijke woorden voor: b. v. Drochten, de Heer (God); maar daarentegen in verschillende onzijdige woorden van dode zaken: b. v. thet béken, de beek; thet têken, het teken; thet wepen, het wapen.

Andere betekenen *handelingen*, zo als:

199. De korte naamwoorden, welke van de werkwoorden, door de eindiging weg te laten, afkomen. Deze zijn hier, zo als in het As. en Hd., voor 't meeste mannelijk: b. v. thi fal, de val; thi cáp, de koop; thi fang, het vangen. Zomtijds is het naamwoord de wortel van de werkwoorden: b. v. thi comp, het gevecht, waarvan kempa; zodanige behoren natuurlijker wijze hier niet, maar moeten als stamwoorden in de taal beschouwd worden.

200. *-ma*, mannelijk (is misschien het As. *-m*, Isl. *-mi*, in *blámi* en dierg.): b. v. setma, instelling, Corp. 37; brecma, breuke, Bmb. 214; bedselma, bedsteed, Bmb. 175 (misschien ene drukfout voor bedstelma?). Hiertoe behoren ook breyn-siama en lungen-siama, hersen- en longenzeem, hetwelk Bmb. 210 door hersen- en longenbeschadiging overgezet wordt. Zo ook gristel-siama, knarsbeen-beschadiging,

Zommige van deze woorden worden in het mannel. en vrouwel. gevonden, zo als: thjú inrene, Asb. 3, 11, thi inrene, Asb. 3, 2, de inloop; thjú kere, Bmb. 159, thi kere, Asb. 5, 1, willekeur, Isl. *kjör*.

208. *-ne*, *-ene*, vrouwel. (As. *-en*, Isl. *-n*): b. v. stifne, stijving, kering; skiffene, afdoening; rédene, raad, Bmb. 36; wejwendene, wegbelemmering; kemne, verlossing, Bmb. 209; sjóne, sjúne, het gezicht; hlíene, hlígene, erkenning; wíene, wijding.

Andere ene *eigenschap* of *toestand*.

209. *-dóm*, mannel. (As. *-dóm*, Isl. *-dómr*): b. v. frídóm, vrijdom, vrijheid; Kerstendóm, Kristendom; wísdóm, wijsheid; etheldóm, adeldom, adel.

210. *-nese*, vrouwel.: blátnese, armoede, blootheid; heftnese, gevangenis; urdemnese, verdoemenis.

211. *-skipi*, onz.: herskipi, heerschap; rédskip, raadmansschap, Bmb. 23; en het latere maesterscyp, meesterschap, Corp. 37 b.

212. *-éde*, vrouwel., komt misschien met het As. *-hád*, Hd. *-heit*, overeen; maar is in de oudste overblijfselen zeer zeldzaam: b. v. Kerstenéde, Kristenheid. In de latere gedenkschriften komt de eindiging *-heed* zeer dikwijls voor: b. v. wenheed, gewoonte, Corp. 37 b; scalkhéd, boosheid, E. XLIII.

b. *Afleidings-eindigingen van de Bijvoegelijke Naamwoorden.*

213. *-ich* (As. *-ig*, Isl. *-igt*): blódich, bloedig; weldich of weldech, machtig; unskeldich, onschuldig; wenich, hopend.

214. *-och* (Isl. *-ugt*): jéroch of jérich, jarig, mondig; lethoch, ledig; sundroch, verschillend; heroch, gehorig. Deze eindiging is alleen ene afwijking van de vorige.

215. *-lik* (As. *-lic*, Isl. *-ligt*): jéstlík, geestelijk; wraldlík, wereldlijk; skathelík, schadelijk; godlík, goddelijk; manneskl*í*k, menschelijk. Dit schijnt ene bloote zamenstelling met het bijv. woord lík, gelijk, te zijn. In het Isl., D. en Hd. is bierin het verschil, dat het bijv. woord een' breden klinker of tweklank heeft, Isl. *likt*, D. *ligt* (*lügt*), Hd. *gleich*; de eindiging daarentegen de enkelde *i*: Isl. *ligt*, D. *ligt*, Hd. *lich*; maar in het Nederl. bestaat niet zodanig verschil: men zegt aldaar *gelijk*, zo wel als *heerlijk*; en in het Corp. vindt men zeer dikwijls godlijck, menslijk, eerlijck, kerstenlijk, en dierg., zodat het waarschijnlijk is, dat dit verschil in het oud-Fr. gene plaats gevonden heeft. Men vindt bijna nergens in enig bijv. woord de eindiging met de *e* (*-lek*), hetwelk overigens gebruikelijk is met die, welke werkelijk de *i* hebben, zo als: *-ich*, *-ech*, *-isk*, *-esk*. Hierbij komt noch, dat men in het Noordfr. bijkans geen verschil tusschen het bijv. woord *likk* en de eindiging *-likk* maakt.

216. *-sum* (As. *-sum*, Isl. *-samt*): hársum, gehoorzaam.

217. *-isk* (As. *-isc*, Isl. *-skt*): wraldesk wereldsch; útlandesk, uitlandsch; Frisesk, Friesch; Rúmesk, Roomsch.

218. *-en* (As. *-en*, Isl. *-it*, *-inn*, *-in*): sténen, van steen; linnen, van linnen; Kersten, Kristen; héthin, heiden, heidensch; epen, open; Zw. *öppet*.

219. *-ward* (As. *-veard*, Isl. *-verdt*): becward, ruggewaarts, Bmb. 182; útwart, uitwaarts, Sch. 98.

220. *-e* komt waarschijnlijk met het As. bijv. woord zonder enige eindiging, en met de Isl. op *-t* en *-r* overeen: b. v. wille, willig, wenschelijk, Bmb. 215; maar inzonderheid vindt men deze eindiging in de bijv. woorden, welke door zamenzetting ontstaan: b. v. ovirhére, ongehoorzaam, Asb. 6, 12; gersfelle, grasvallig, Bmb. 189; twíbéte, dubbelde boete, Bmb. 157; fjárfóte, viervoetig, Asb. 7, 23; tíanspészе, tienspakig (wiel), Bmb. 147.

221. *-tich* (As. *-tig*, Isl. *-tugt* of *-tiu*) maakt de tienheden van de tellende niet bepalende voornaamwoorden: b. v. fíftich, sjúguntich, achtantich.

222. *-dè*, *-te* (As. *-e*) maken de tellende bepalende voornaamwoorden: b. v. fífte, sexte, sjúgunde, tíande, fíftinde.

223. *-fald* (As. *-feald*, Isl. *-faldt*) is hier, zowel als in het As., in gebruik geweest, dewijl daarvan énfaldech, enkeld, eenvoudig, Bmb.

157, 179, gevonden wordt; e n f a l d, enkeld, E. 84, 72; t h r i w a l d a, H. 28, 30.

c. *Afleidingen van de Bijwoorden.*

224. Om van de naamwoorden of bijvoegelijke naamwoorden bijwoorden te maken, gebruikt men hier, gelijk in de andere talen, dikwijls zekere naamvallen, inzonderheid den tweden; b. v. t w e r e s, dwars; o t h e r e s, anders; é n e s, eens; u n s k e l d i g e s, onschuldiger wijze; t h e s n a c h t e s, 's nachts.

225. Zomtijds wordt het voorzetsel er voorgezet: b. v. t é h á p e, te hoop; t ó g a d e r e, te gader, te zamen; a l t é h o n d, straks, aanstonds; u m b é n, overeen.

226. *-e* (As. *-e*, Isl. *-a*) is de gewone eindiging, waardoor men bijwoorden van de bijvoegelijke maakt, zo als: j e r n e, gaarne, ijverig; l o n g e, lang; e l l e, geheel; r i u c h t e, recht, Latijn *recte;* d j ó r e, duur; í d l e, ijdel. Inzonderheid van de bijv. woorden op *-lik* (215), welke *-like* maken: b. v. l j á f l í k e, lieflijk; g o d i l í k e, goddelijk. Deze *e* schijnt mede bij de overtreffende trap gebruikt te worden: b. v. s a h i a l r a b e s t e m u g e, zo als hij het beste kan, Bmb. 212.

227. Bijwoorden, welke ene plaats te kennen geven, worden mede door de eindigingen onderscheiden.

-a (As. *-an*, *-on*), van de plaats: h v a n a, van waar?

-d (Isl. *-t*), tot de plaats: t h a r d, daar.

r- (As. Isl. -*r*): h w e r, waar? h í r, hier.
-*e* (As. -*e*, Isl. -*i*): ú t e, uit; i n d e, in, binnen.

d. *Afleidingen van de Werkwoorden.*

228. -*ie* (As. -*ige*, Isl. -*a*) is de gebruikelijkste, en wordt bij de verschillende klassen der woorden gebezigd: b. v. i k s c a t h i e, ik beschadig, Isl. *skaða;* f e s t i e, vaste, Isl. *fasta;* n o m i e, noeme; b e t e r i e, verbeter; ú t i e, lever over; en meer andere, alle zonder klankverandering, en tot de eerste klasse van de eerste hoofdzoort behorende.

229. -*gie* (As. -*gige*, -*gie*, Isl. -*ga*): b. v. e n d g i e, eindige; s t e d g i e, zet vast, Zw. *Stadgar;* b l ó d g i e, maak bloedig, Isl. *blóðga.*

230. -*e* (As. -*e*, Isl. -*i*) hebben inzonderheid de werkwoorden van de 2de en 3de klasse, eerste hoofdzoort: b. v. r j u c h t e, recht; d í k e, (ik) dijke, Asb. 2, 1; d é l e, deel. Zomtijds ondergaan zij te gelijk ene klankverandering: b. v. s é n e, verzoene, van s ó n e; l é s e, losse, van l á s. Deze komen niet alleen van de naam- en bijvoegelijke woorden, maar ook van andere onzijdige werkwoorden, welke tot de twede hoofdzoort behoren, en schijnen gedeeltelijk van den onv. tijd van dezen, gedeeltelijk middelijk van het naamwoord, hetwelk eerst van de onz. is gevormd, afgeleid te worden, zo als:

s i t t a, zitten, onv. tijd s é t — s e t t a, zetten.
b u r n a, branden, onv. tijd b a r n — b e r n a, verbranden.

falla, vallen, naamw. fal — fella, vallen.
lidsza, liggen, onv. tijd lay — lidsza, leggen.

2.

Zamenzettingen.

231. Zijn in deze taal zeer gebruikelijk: b. v. sténhús, steenhuis; nachttjúvethe, nachtdieverij; fulbróther, volle broeder; halfsusterne, halfzusteren; ljódcúth, volkkundig; fretholás, vredeloos; ivengód, gelijke goed, Asb. 2, 6, enz. Het zoude te omslachtig zijn, deze zamenzettingen uitvoerig te beschrijven. — Enige bemerkingen zullen evenwel niet overtollig zijn.

232. Zomtijds behouden beide woorden hunnen oorspronkelijken vorm: b. v. húsmon, huisman; búrcúth, buurkundig; walubora, stafdrager, pellegrim; maar ook dikwijls wordt de eindiging van het eerste enigzins veranderd. De naamwoorden op *a* en *e* van de eerste hoofdzoort nemen de eindiging *an* aan: b. v. fjárdandél, vierendeel; zunnandej, sondag (zonnendag). De vrouwelijke op *e* van de twede hoofdzoort laten deze *e* weg: b. v. nédráf, geweldige roof, van néde; irthfal, aardval van irthe. — Zomtijds wordt het eerste deel in den 2den naamval gezet: b. v. sunnaskín, zonneschijn, van sunne.

233. Het voornaamwoord wordt ook met de andere woordklassen zamengezet: b. v. monnek, ieder, voor monna ek; allerek, alrek,

ieder, voor allera, alra ek; ook vindt men alra monna ek, Asb. 1, 13, — Ook met ther: b. v. therumbe, daarom, Bmb. 140; therfore, daarvoor, Bmb. 146; therúr, daarover, B. 160; thertó, daartoe, B. 177. Mith wordt in zodanige gevallen mithi, en an, wordt on; b. v. Asb. 1, 9: thermithi, daarmede. — Deze zamenstellingen worden dikwijls door een of meer woorden, welke er tusschen gevoegd worden, afgescheiden: b. v. ther skil on wesa, daaraan zal zijn, Asb. 7, 10. — Daar verders ther ook een terugwijzend voornaamwoord is, zo is het natuurlijk, dat al deze zamenstellingen ene terugwijzende beduiding bevatten: b. v. thjú weywende, therfon kemen send wedlingar, de wegbelemmeringen, waardoor verwondingen ontstaan zijn, enz., Bmb. 66; ther ma et sinuthia skil, waar men het zeenden zal, Asb. 9, 4, alwaar theret te gelijk opgelost is.

234. De werkwoorden worden voornamelijk met de korte bijwoorden, die ene plaats betekenen, en met de voorzetsels zamengezet, zo als: upstonda, opstaan; útkétha, uitroepen, verkondigen; instéta, instoten; withsedsza, tegenspreken; ongunga, aangaan, ofgunga, afgaan. — Maar deze zamenzettingen zijn niet alleen opgelost, door ene vermeerdering aan het verleden deelwoord te brengen: b. v. útekéth, uitgeroepen, Bmb. 213, maar ook, even als in het Hd. en Nederl, zo, dat het partikel, hetwelk vooraan gezet is, alleen achteraan komt:

b. v. Bmb. 33: wel mar énne rédjeva onsprek' umbe énne undóm, sa skel ma hine onspreka thes selva dejs, wil men enen rechter wegens een onrechvaardig vonnis aanspreken, dan zal men hem denzelfden dag aanspreken; maar Bmb. 3: sprec ma thene rédjewa on umbe the lessa mejda, spreekt men den rechter wegens de geringste omkoping aan; en B. 22: kethe ut thá rédjeva, ther thenne weldech send, spreken de rechters, welke dan in bediening zijn, het uit.

235. Bijzonder merkwaardig zijn sommige zamengezette werkwoorden, alwaar de voorzetsels ene niet gewone betekenis bevatten, en geheel van de werkwoorden gescheiden worden. Dit vindt plaats met tó, té, tot; ur, over; zodat:

To, te, ene verergering of bederving te kennen geeft: b. v. tobreken, gebroken; tohawen, gehouwen; terent, gescheurd, verscheurd. Het is het Isl. *tor*, Hd. *zer*, Lat. *dis*, Grieksch δυς, hetgeen alleen door ene onjuiste uitspraak of onachtzame schrijving, met tó, té (Hd. *zu*, Nederl. *toe*, *te*) verwisseld geworden is, en hierdoor kan onderscheiden worden, dat het niet getoontekend wordt.

236. Ur geeft mede een denkbeeld van bederf of ongeluk te kennen: b. v. urdéla, veroordélen, Bmb. 140; urdúa, verdoen, doden; urdríva, verdrijven. Men ziet duidelijk, dat dit met het Isl. *for*, Hd. *ver*, Lat. *per* (in *perdo*, *pereo*, *perverto*), Gr. περι (in περιτρεπω, περιπιπτω), overeenkomt, en hoogst waarschijnlijk verschillend

is van het gewone voorzetsel u r, van o v i r, over. Wat het nog meerdere zekerheid geeft, is, dat het, wanneer u n er voor gezet wordt, den vorm f o r aanneemt, zo als: u n f o r w r o c h t, niet verwerkt, Asb. 1, 1. Men moet evenwel opmerken, dat het gewone voorzetsel u r, o v i r, in de zamenzettingen op gelijke wijze gebruikt wordt: b. v. u r f i u c h t a, Bmb. 62, en o v e r f i u c h t a, Asb. 7, 6, zich vervechten. Zomtijds ook op zichzelven staande voor ons *voor*, als; b. v. Bmb. 142: h a l t h i n e ú r é n n e f e n s z a, houdt hem voor (als) een gevangene; waaruit men kan zien, dat deze voorzetsels niet gemakkelijk van elkanderen te onderscheiden zijn.

237. De bijvoegelijke, bind- en bijwoorden worden mede zamengezet: b. v. t o j e n s t, tegen; a l t o, tot de; j e f t h a, of; a l h v e n n e, zo lang als; a w e j, weg, af, Eng *away*, Isl. *á braut;* a j e n, tegen, weder, Eng. *again;* u m b é n, overeen; a l g a d u r, al te gader; en meer dierg. — De zamengezette partikels werpen, wanneer zij vooraan een woord gezet worden in ene nieuwe zamenstelling, het voorste gedeelte weg: b. v. j e n b a r e, tegenklacht, van a j e n, Bmb. 135; g a d u r l á t, te zamen voerder, van t o g a d e r e, Asb. 4, 1.

238. De volgende woorden worden zeer geschikt vooraan in de zamenzetting gesteld:

h á v e d: b. v. h á v e d n é d e, hoogste nood, Asb. 2, 17.

a l: b. v. a l d e r, aldaar, Bmb. 51; a l l í k e, geheel gelijk, Bmb. 12.

ivin: b. v. ivinkniling, gelijke na verwantschap, Asb. 2, 16; ivinsib, gelijke bevriend, ibid.; ivinéthe, ambtsbroeder, eedgenoot, Asb. 1, 3.

239. Achteraan in de zamenzettingen wordt inzonderheid gebruikt:

-lás: b. v. alderlás, ouderloos; werlás, weerloos; hávedlás, hoofdeloos.

VIERDE AFDELING.

LEER DER WOORDVOEGING, *SYNTAXIS.*

240. De woordvoeging van het Friesch is wel in het algemeen gelijk aan de Angelsaksische, maar toch meer overeenstemmend met de Hoogduitsche, en op lange na niet zo Latijnsch als de Angelsaksische.

241. Men wete dan, dat de bijvoegelijke naamwoorden zich naar dé naamwoorden, en de overige woorden, welke in de zamenstelling staan, zich, voor zo verre mogelijk, naar elkanderen in getal, geslacht en naamval richten: b. v. é n i s o t h e r e s, eens anders; m i t h é n r e g l á n d e r e g l é d e, met enen gloeijenden gloed. Evenwel vindt men in de jongere voorrede van het Asegabuch, bl. 5: t h e s k i n i n g PIPPINGES s u n a, t h e s k i n i n g KERLES j e f t, koning PIPPIJNS zoon, des konings KARELS gift.

242. Daarentegen blijven de bijvoegelijke en deelwoorden, even als in het Hd., onveranderd, wanneer zij als prædicaat staan, of met de naamwoorden door behulp der werkwoorden verbonden worden: b. v. hwersá him sine cláthar wét werthat, wanneer hem zijne klederen nat worden, Bmb. 205; and him werthe sine sína curven, en hem zijne spieren (zenuwen) gekorven worden, Bmb. 199; alsá skelin thá nía talemen thá alda siker jeftha skeldech makia, alzo zullen de nieuwe taalmannen de oude schuldig of onschuldig verklaren, Bmb. 13; en ibid.: thá rédjeva, ther thenne weldech send, de rechters, die alsdan in bediening zijn.

243. Op de vraag: hoe lange? wordt de naam des tijds in den vierden naamval gezet: b. v. thet tilath ma thrjú jér, dit bewerkt men in drie jaar. Maar in den tweden naamval op de vraag: wanneer? b. v. thet skel hi thes lettera sunnadejs útketa, dit zal hij den volgenden zondag verkondigen, Bmb. 50; liachtes dejs, bij lichten dag, Bmb. 48.

244. Voor het overige is het gebruik der naamvallen hetzelfde als in het As. en Isl. De derde naamval (*ablativus*) drukt de wijze, de middelen en het werktuig uit, even als de *ablativus* in het Latijn. De woorden, welke den vergelijkenden trap der bijvoegelijke woorden bepalen, worden in den derden naamval (*in ablativo*), en die, welke den overtreffenden trap te kennen geven, in den tweden naamval geplaatst: b. v. 3de n.val: éna kni

n í a r, ene graad nader, Asb. 2, 6; 2de n.val: n e s t k n i a, naast verwant, Bmb. 180. Die, welke ene maat, een gewicht of een ouderdom uitdrukken, staan in den tweden naamval, even als die, welke ene materie, waarvan ene zekere maat opgegeven wordt, uitdrukken.

245. De bijvoegelijke woorden regeren ook hier, even als in het As. en Isl., verschillende naamvallen: b. v. (t h e t w i w r d e) t h á s u t h e r a k i n i n g e h a n z o c h a n d h e r o c h, (dat wij worden) onderdanig en gehoorzaam aan de zuidelijke koningen, Asb. 1, 7; s í n e s l o n d e s a n d s í n e s é t h e s w e l d e c h, meester van zijn land en ambt, Bmb. 77.

246. De voornaamwoorden worden hier bijna gelijk als in het As., en zeer verscheiden van het Duitsch gebruik, aangewend. Het verschil bestaat deels hierin, dat men hier gene terugwijzende voornaamwoorden vindt; deels daarin, dat dezelve zo dikwijls afgekort, en met andere zamengetrokken, of wederom met andere verwisseld worden. Zodanige uitdrukkingen zijn daarom zeer dikwijls van Wiarda niet begrepen: inzonderheid vindt men den vierden naamval n e voor t h e n e, of h i n e met n e, *niet*, verward: b. v. Bmb. 45; s t é t m a n e h ó d u p, voor t h e n e, steekt men het alarmteken op, is overgezet: *steckt man den Hut* (alarmteken) *nicht auf;* waarbij dit noch bovendien bijzonder is, dat hij n e twemaal overgezet heeft, eerst door *den* en naderhand door *nicht;* Bmb. 54: s l e j t h t h i l e j a t h e n e p a p a, s á s k e l t h i r é d j e v a n i u n d e r s e t e d r í v a,

voor hini, slaat de leek den priester, zo zal de rechter hem onder borg brengen.

247. De bezittelijke voornaamwoorden, en thet, al, vorderen, even als het lidwoord, den bepaalden vorm van het bijvoegelijk naamwoord: b. v. ur síne éyna búrar, voor zijne eigene buren, Bmb. 89; alle urwalda déda, alle gewelddadige daden.

248. De partitiven regeren den tweden naamval, even als in het As. en Lat.: b. v. alsa stór hevena, even zo groot goed, Bmb. 93; állera frimonna ek, ieder vrije man, Asb. 1, 5; thera othera énich, een der anderen, Asb. 3, 9; thera wedda awet, iets der beloften, iets hetgeen hij gezworen heeft, Asb. 5, 13.

249. De hogere tienheden en honderden van de niet bepalende tellende voornaamwoorden regeren mede den tweden naamval, zo als: thritech merka, dertig mark, Asb. 5, 13; sextich merka, zestig mark, Bmb. 181; twá hundred merka, twe honderd mark, Asb. 5, 16; maar daarentegen achta merc, acht mark, Bmb. 148; met tien marken, mith tían merkon, Asb. 1, 4, alwaar tían als onverbuigbaar bijvoegelijk woord staat; hundred merk, honderd mark, Asb. 5, 11, 12, 15; en Asb. 5, 14: bi hundreda merkon, bij honderd mark; waar hundred als bijvoegelijk woord gebezigd en verbogen wordt.

250. Het woord én wordt, even als in het Hd. en D., als eenheidsteken voor het naamwoord gebruikt: b. v. tó hwám sá ma én gód jeftha

én lond askie, van wien men een' goed of een land eischt; thet kápade ik et éne Rúmfara, dit kocht ik van enen Romevaarder; hwer sá 'r is én weinfere, waar een rijdweg is.

251. De halven worden hier, gelijk in het Hd., door de hogere bepalende eenheids voornaamwoorden uitgedrukt, waar achter het woord half volgt: b. v. achtenda half merk, 7½, achte half mark; fífte half, 4½, vijfde half, B. 217.

252. Zommige vormen der werkwoorden hebben hunne bijzonder eigene betekenissen; zó gebruikt men den teg. tijd van de aanv. wijs zonder bindwoord meesttijds om een wensch of bevel uit te drukken: b. v. sá dríve hi 't forth, zó drijve hij het voort, Bmb. 40; sá nime thá rédjeva ene merc, dan nemen de rechters een mark, Bmb. 42, en zo gewoonlijk in alle wetsbepalingen.

253. De onv. tijd der aanv. wijze gebruikt men in onzekere gevallen: b. v. sá hwá sa bifuchte jeftha birovade widua and wésa, indien iemand weduwen of wezen bevocht of beroofde, Asb. 2, 13.

254. De deelwoorden van den tegenw. tijd op *ande* hebben niet alleen, gelijk in het Hd. met *zu*, met tó er voor, ene lijdende betekenis, maar ook op zichzelven, even als in het Isl. en D.: b. v. thá drívanda and thá dreganda, D. *de drivende og de baerende*, het drijfbare en draagbare, levend en roerend goed, Asb. 7, 23, hetwelk Bmb. 102 dríwant' and dregand' gód genoemd wordt.

255. Voor het overige regeren de werkwoorden hier, zowel als in het As. en andere talen, gewoonlijk den vierden naamval, wanneer dit ene onmiddelbare handelings tegenstand (*objectum directum*), die uitgedrukt wordt, is: b. v. h w e r s á h i a é n n e m o n f á t h, a n d h i n i t h e r t ó t w i n g a t h, t h e t h i h ú s b a r n e a n d m a n s l é, wanneer zij enen man vangen, en hem daartoe dwingen, dat hij huizen brande en mannen doodt; alwaar f á t h en t w i n g a t h, b a r n e en s l é alle, even als in het Isl., den 4den n.val regeren.

256. Vele, alhoewel zij ene onmiddelbare handelings tegenstand schijnen te hebben, regeren, even als in het As. en Isl., den derden naamval: b. v. t i l t h j ú t h e t m a t h á e r g o n s t j ó r e, daarom dat men de bozen bedwinge, Asb. 1, 16; h í a s k i l u n h e l p a a l l e t h a m, t h e r h j á m s e l v o n n a w e t h e l p a n e m u g e, zij zullen helpen alle, welke zichzelven niet kunnen helpen, Asb. 1, 3; alwaar s t j ó r e en h e l p a, even als in het Isl. *stýri* en *hjalpa*, den 3den n.val regeren.

257. Wederom andere regeren den 2den n.val; b. v. s á s k e l h i t h e s w a c h t i a, zo zal hij zich hiervan wachten, Bmb. 129; t h e s s k e l i n w a l d a t h á f e d e r f r j u n d, hiervoor zullen des vaders vrienden zorge dragen. Zo ook p l e g i a, bezorgen, verzorgen, Bmb. 177, en meer andere, waaromtrent men te wijdlopig zoude worden, door dezelve alhier op te tellen, daar zij bovendien moeijelijk tot ene bepaalde klasse kunnen

gebracht worden; de meesten schijnen ene macht of gebied, gelijk in het Grieksch *παρα*, *τινός*, en dierg., te kennen te geven.

258. De regering der voorzetsels wijkt vrij wat van het gebruik in het Isl. af; ja stemt niet eens zò nauw, als men wel zoude vermoeden, met het As. overeen. Zommige regeren een, andere twe naamvallen; enige zijn eenvoudige, andere zamengezette.

259. Alleen den vierden naamval regeren:

f o r i, voor, in de plaats van.
t ó j e n s t, tegen.
t h r u c h, door.
ü m b e, om.
o v i r, u r, over.
i n u r, hierover, door.
ú t e r, uit, buiten.
w i t h e r of w i t h, tegen, door.

Voorbeelden.

T h i t r e d d a m ó t s p r e k a *fore* t h e n e a l d e r l á s a, de derde moet voor het weesje spreken, Bmb. 107.

Tojenst d y n (t h e n e) s a l t a s é, tegen de zoute ze, Corp. 41.

Thruch t h e t l í f, door het lijf, Asb. 8, 19; *thruch* t h e t, t h e t m a h á c h a l l e t h j á v a a l s á f e s t e t ó b i n d a n d e, t h e t s e n é n e m o n n e n é n n e s k a t h a n e d ú e, daarom, dat men alle dieven zo vast moet binden, dat zij iemand gene schade doen, Asb. 7, 24.

H w e r s á 'r m ú r a *umbe* t h á s z u r k a s e n d, wanneer er muren om de kerk zijn, Bmb.

216; and hjá szivie *umbe* ne boldbreng, en zij om de huwelijksmedegift twisten, Bmb. 107.

Ovir willa and *over* wald, boven wil en boven macht, Asb. 8, 6. 5, 9; is 't *ur* thene sexta dél, is het meer dan een zesde deel, Bmb. 88; thi rédjeva, ther *ur* thene hána sweren heth, de rechter, welke over den beschuldigde gezworen heeft, dat is: tot wiens district hij behoort, Bmb. 152; and alrec sé weldech *ur* síne éyné herna, en ieder hebbe macht over zijne eigene heerschappij, Bmb. 18; halt hine *ur* énne fensza, houdt hem als een' gevangenen.

Ther *inur* wach kemen send, welke door de wanden gekomen zijn, Bmb. 211; *inur* dura and *inur* dreppelsa, door deuren en over drempels, Asb. 8, 5.

Uter stock, zonder gevangenis, Asb. 1, 16; thá ne mey ma navt wenda *uther* thisse honda, deze mag men niet uit die handen brengen, B. 120; werpth him *utur* skipis bórd, smijt hem buiten scheepsboord, A. 7, 34.

And hi díka scolde *withir* thene salta sé, and *wither* thet wilde hef, en hij dijken zoude tegen de zoute ze en het woeste water, Asb. 2, 1; sá mugu wi behalda use lond and use ljóde *with* thet hef and *with* thene northhiri, zo kunnen wij ons land en ons volk bewaren tegen de ze en tegen het Noordsche heer, Asb. 1, 10; sá skel hi, ther thá láva heth, én riucht dél

dela *with* thene alderlása erva, zo zal hij, die de erfenis heeft, een wettig deel met den ouderlozen erfgenaam delen, Bmb. 101.

260. Alleen den derden naamval regeren:

bí, bij, op, in, van.	mith, met.
of., af.	fon, van.
et, met.	ney, naar.
tó, té, til, tot.	altó, totdat.
ér, voor.	efter, naar.
oni, buiten, zonder.	sunder, zonder.
under, onder.	út, uit.
upper, op.	efta, achter.
bifara, voor.	befta, na, achter.
bova, boven, behalven.	binetha, beneden.
binna, binnen.	búta, buiten, behalven.
tófara, voor.	bihalva, behalven.
buppa, boven, behalven.	

Voorbeelden.

Bi síne tídon, in zijnen tijd, Asb. bl. 3; thet pund skel wesa *bi* sjúgun Agripínska panningon, het pond zal van zeven Agrippijnsche penningen zijn, Asb. 1, 2; *bi* achta mercum and *bi* tha huse, bij acht mark en bij het huis, Bmb. 213.

Mith fifte halwe jelde, met vier een twede mansboete, Bmb. 217.

Nellath hjá *of* there kerka navt unga, willen zij niet uit de kerk gaan, Bmb. 218.

Fon tha grewe, van het graf, Bmb. 109; *fon* there feder sída jeftha *fon* there móder sída, van des vaders of der moeder zijde, Bmb. 101; *fon* thá papa and *fon* thá hove is 't alsá dén, van den priester en van het kerkhof is het gelijk.

Et ere case, in den dag, Bmb. 220; sá hwá sá otherne seke *et* hovi and *et* húse, wie den anderen in hof en huis zoekt, Asb. 2, 22.

Ney thá géstlika rjuchte, volgens geestelijk recht, Bmb. 176.

Is thenne thá kinde eskepen, thet hit *tó* londe kumi, and *tó* *ljódon* sínon, mag het dan aan het kind gebeuren, dat het in zijn land en bij zijn volk komt, Asb. 2, 3; thá forma fjúwer kiningar, ther *tó* Rúme kiningar wéron, de vier eerste koningen, welke te Rome koningen waren, Asb. bl. 1; *té* éne othere húse, in eens anders huis, Bmb. 212; *til* thjú, thet ma thá ergon stjóre, daarom, dát men de kwaden bestiere, Asb. 1, 16; *til* thám, thet, opdat, dat, Asb. 1, 7; til thá, thet is zonder twijfel ene fout.

Alto thá dej, al tot den dag, Bmb. 139: want die is zonder twijfel ene drukfout, daar de Bmb. niet gewoon zijn, dí te schrijven.

Er thá rjuchta dej, voor den rechten dag, Bmb. 27.

Efter thera case, naar het gevecht, Bmb. 208; sá skel ma thá heva déla *efter* thá

k n i, dan zal men het goed naar de graden van verwantschap delen, Bmb. 116; k e m t h - e r a e n g m o n *e f t e r* a l l e B r o c m a n n a l o n d e, *e t* a f j á r d a n d é l e s o n d e, t h e t enz., klaagt iemand uit een der Broekmanner delen aan een deelsgeregt (districts regtbank), dat enz., Bmb. 123; s á w e r t h e g a d e r a d a l l e t h e t b é n e t e *e f t e r* t h e r e w r a l d e a n n a é n e s t e d i, dan wordt al het gebeente over de gehele wereld op ene plaats vergaderd; Wiarda zet zulks verkeerdelijk over: *(dann) werden alle Gebeine versammelt hinter der Welt an einer Stelle*, Asb. 7, 11. — Ook vindt men e f t e r met den tweden naamval: b. v. Asb. bl. 1: *e f t h e r* t h e s b é d o n h i t a l l e i r t h - k i n n i n g a r, daarna bevolen het alle aardsche koningen; maar daar dit zeldzaam voorkomt, heb ik het als ene onregelmatige spreekmanier aangezien, om welke men e f t e r niet tot die zoort, welke twe naamvallen regeren, kan brengen; dat het evenwel gene schrijffout is, geblijkt uit ene gelijkluidende plaats Asb. 4, 4.

O n i l j ō d a o r l o v i a n d *o n i* f r a n a b o n n e, zonder toestemming van het volk en zonder bevel van den frana, Asb. 2, 22.

S á h w e l e k p r e s t e r e s á t h e n e p r ó g o s t u n d f é t h, *s u n d e r* t h á f j ú w e r g a s t h e r e k o n, welk priester den proost, zonder (verlof van) de vier hoofdkerken, ontvangt, Asb. 9, 4; *s u n d e r* s í n e s l o n d e s r e d e, zonder toestemming van zijn land. Deze laatste plaats neemt allen twijfel weg, wanneer Asb. 9, 3, s u n d e r in den vierden naamval schijnt te staan, s u n d e r o n-

sprek thes biscopes, zonder toestemming des bisschops, zo is dit alleen ene onachtzaamheid voor onspreke, gelijk Asb. 6, 5, *sunder* húsbreke, zonder huisbraak; doch gene dezer plaatsen doet iets af, daar beide woorden spreke en breke in den 1sten en 4den naamval op *e* eindigen; alleen voerde ik dit aan, om aan te tonen, dat deze niets afdoet, om sunder den 4den naamval te doen regeren.

Werth er én mon wndat *under* sketkjale, wordt er iemand in een' veestal gewond, Bmb. 128; *under* síne tídon fór Sancte Johannis fon there wralde, in zijnen tijd voer de Heilige Johannes van de wereld, Asb. bl. 3; *under* thá susterne bernum mót ma resze éne Engliske merc, onder zusteren kinderen mag men een Engelsch mark geven, Bmb. 175; thi prester részа síne thjánst monnum *under* susterna bernum achta merc, de priester reike aan zijne dienstmannen, onder zusteren kinderen, acht mark. De zin dezer § is deze: dat niemand, buiten den wil van zijnen erfgenaam, aan een ander iets mag weggeven, wanneer hij op zijn doodbed ligt; als zusteren kinderen erfgenaam zijn, mag men een Engelsch mark geven: de priester mag, in geval zijner zusters kinderen erfgenaam zijn, aan zijne dienstlieden acht mark geven, alsmede de gemaakte priesterlijke klederen.

Hwer sá mar énne mon *ut*-a húse bernt, wanneer men iemand uit het huis brandt, Bmb. 220.

Upper bere, and *upper* benke, and *upper* grewe, op de baar, en op de bank, en op het graf, Bmb. 178; *upper* sîne rêdjewen, op (voor) zijne rechters, Bmb. 138.

Hine gunga *efta* thá durum stonda, hij zal achter de deur gaan staan, Asb. 8, 1.

Sá jelda ma thá skelda *bifara* al thingum, dan betale men de schulden voor alle zaken, Bmb. 99; *bifara* Walburgis dej, voor den dag van de Heilige Walburgis, B. 4.

And hjá *befta* hjam ne lévath feder ne móder, en zij vader noch moeder nalaten, Asb. 2, 16. Wiarda heeft niet opgemerkt, dat er enige woorden van deze § zijn uitgevallen, welke na den titel begint met: jeftha én wíf, of ene vrouw. Hij heeft alle werkwoorden daarom in het enkelvoud overgezet, niettegenstaande zij duidelijk genoeg in het meervoud staan. De uitgelatene woorden zijn waarschijnlijk deze: hwersa én mon. De Cod. Huns. 15de Lr. heeft: sá hwersá lawa send lewed ende sex honda, wanneer er erfenissen nagelaten worden buiten de zes handen. De O. F. W. hebben: so hwerso lawa lawigetverdet utoer sex handen, wanneer er erfenissen nagelaten worden buiten de zes handen.

Sá stigath alle wetir fjúwertich fethma *bova* alle bergon, dan stijgt het water veertig vademen boven alle bergen, A. 7, 11.

Binetha thá midreda thruchsketen, beneden het middelrif doorschoten.

Hwersá ma sprech umbe ofledene

binna wagum, wanneer men wegens een overval in huis aanspreekt, Bmb. 49; *binna* dej and *binna* éne monde, binnen enen dag en binnen ene maand, Bmb. 15; *binna* durum, in huis, Asb. 9, 7.

Etá húse, *búta* wagem, bij het huis, buiten de muren, Bmb. 167; sá skel hja inlìdsza there fjárda penning al híris gódis, *búta* láwen, dan zal zij de vierde penning van al haar goed, buiten hare erfenis, inbrengen, Bmb. 109; *búta* durum, buiten's huis Asb. 9, 7.

Tófara síne papa and *tófara* síne éyne rédjewa, voor zijnen priester en voor zijnen eigenen rechter, Bmb. 178; ther dén sé *tó fara* tá rédjeva, welke voor den rechter geschied is, Bmb. 137.

Bihalva tham alléna, ther léned is, uitgezonderd dit alleen, hetwelk geleend is, Bmb. 153.

Hi ne hebbe alsa ful *buppa* scelden, sá thjú saka drejth, ten zij hij boven schulden zoveel heeft, als de zaak bedraagt, E. XXIX. De reden, waarom deze laatste voorzetsels den 3den naamval regeren, is vermoedelijk hunne zamenzetting met *bi*, hetwelk dezen naamval regeert, daar de overige gedeelten der zamenzetting als bijwoorden, die niets regeren, kunnen beschouwd worden.

261. Den derden en vierden naamval regeren:

an (and), aan, op. ana, anna, in, aan.

ova, over, op.	opa, oppa, op.
in, in.	inna, in.
a, op, tot, te.	twisk, twiska, tusschen.

Voorbeelden.

Sá fáth newa and nifta allíke fír *an* da láva, dan tasten neven en nichten gelijkelijk in de nalatenschap, Bmb. 119; sá brensze se 't *and* thene warf, dan brengen zij het aan de werf, Bmb. 213; umbewllen *an* ménéthon, *an* monslaga enz., niet bezoedeld met meineden en doodslagen, enz., Asb. 1, 6. Men vindt ook on, ten minste in de zamenzettingen: b. v. theron, daaraan, Asb. 8, 6; onefuchten, aangevochten, Asb. 2, 9; sa feth thí sún anda tha aldere lawa *on*, dan tast de zoon de ouderlijke nalatenschap aan, E. LVIII.

Sá hwersá én mon otherne nimth and werpt him *anna* úthaldene strám, wanneer de een den anderen neemt en hem in den uitvlietenden stroom werpt, Asb. 7, 34; hwá sá *anna* énis godis-húse fjucht, wie in ene kerk vecht, Asb. 8, 6.

Thá ljóda hágon, him tó helpande, thet thet kind *ova* sín éin erve kumi, het volk behoort hem te helpen, dat het kind op zijn eigen erf kome, Asb. 1, 14; thet båd Sante WILLEHAD, thet alle Frisa móte búwa, *ova* hjára fría góde, Godis hús, dit beval de Heilige WILLEHAD, dat alle Friezen

Gods huis uit hun vrij goed zouden bouwen, Asb. 9, 3.

Thet ma him skil *opa* én reth setta, dat men hem op een rad zal zetten, Asb. I, 16; sá hách ma síne ferra hond *opa tha* thingstapule of tó slánde, dan moet men zijne rechterhand op het gerichtsblok afslaan, ibid.

In, in de betekenis op de plaats, vindt men ten minsten in de zamenzettingen: b. v. ingong, ingang; sá riuchte se thes jéres *in* there herna, dan spreken zij dit jaar in hunne heerlijkheid recht, Bmb. 214.

Alsá 'r skjéth én tichtega, *ther nis* navt *inna* bréve, sá andgie thá rédjeve bi ljúde skiffene, and efter lidsze ma ne *inna* thet bréf, wanneer er ene aanklachte geschiedt, waarvan in de wet niets staat, dan beslissen de rechters zulks bij volksbeschikking, en daarna plaatse men het in het wetboek, Bmb. 174.

And sín gód hwerve *a* láwa, en zijn goed in erfenis valt, Bmb. 111; and hine nime ma nén thing *a* beke ny bósme, en men aan hem noch achter op den rug noch voor de borst ene zaak vindt, Bmb. 143. — In ene enkelde uitdrukking schijnt dit voorzetsel den tweden naamval te regeren: b. v. *a* twíra wegena, van beide zijden, van twe wegen, Bmb. 124.

Bij het voorzetsel twisk, twiska, is aan te merken, dat, voor zo verre ik gevonden heb, de eerste vorm alleen met den vierden, de twede met den derden naamval gebruikt wordt: b. v. and rjuchte *twisk* thene ljúdamon and the-

ne rédjeva, en rechten tusschen het volk en den rechter, Bmb. 8, 10. Zo ook Asb. 7, 22; hír ne skel nén lífreta wesa *twiska* londum, er zal gene lijfsbevreding tússchen de landen zijn: het een land zal van het ander wegens doodslag gene vredegelden kunnen vorderen, Bmb. 132; hwer sá 'r skjéth én case *twiska* fjárdandélen, indien er een strijd tusschen de districten ontstaat, Bmb. 127.

262. Voorzetsels, welke enen tweden naamval regeren, heb ik eigentlijk niet gevonden; want de boven aangehaalde uitdrukkingen efter thes en a twíra wegena komen alleen als spreekwijzen voor, en thruch willa, door schuld, is ene zamengezette uitdrukking, waarin het duidelijk is, dat willa, schuld, het naamwoord en geen voorzetsel is: b. v. thruch sínera hawna willa, om zijner bezittingen wille, Asb. 7, 15.

263. De bindwoorden verschillen mede enigzins van de As. De gebruikelijkste zijn:

ande, and, en.	ác, ook.
wera, wara, maar.	bûta, maar, buiten.
tha, jeftha, of.	thách, doch.
jef, zo, indien.	sá, zo, Bmb. 171.
alsa, alzo.	sá, als, Bmb. 190.
hweder, weder, of.	sá, of, Bmb. 79.
náhweder } niet.	ne } ook niet, A. 12, 2.
navder } niet.	ni } niet, Bmb. 194.

Búta, maar, behalven, wordt, even als in het Zw. *utan*, Isl. *heldr*, Hd. *sondern*, na ene ontkenning gebruikt: b. v. ther ne mí nén stef tha nén stríd twisk rísa, *búta* thet skilun alle thá ména frjond skifta, daar mag geen twist of strijd tusschen beide komen, maar de gemene vrienden zullen het beslissen, Asb. 7, 22.

In het zo even aangevoerde voorbeeld vindt men tha, *of*, hetwelk het As. *þe* is, en daarom zonder twijfel met de korte *a* moet geschreven worden, om het van het lidwoord thá, As. *þá*, Isl. *þau*, *þeir*, *þær* te onderscheiden. — Tha betekent ook *dan* (*quam*), Asb. bl. 3.

Sá, zo, dient om aan te wijzen, waar de nazetting begint: b. v. szíve hjá, *sá* skéthe 't thi helgena mon, twisten zij, dan scheide het de priester, Bmb. 19, zo ook 20, 21. — Dit wordt mede in de betekenis van *als* gebruikt, zonder dat er ene vergelijking voorafgaat: b. v. *sá* hi alra beste muge, zo hij het best kan, Bmb. 212. — Ook in de betekenis van *dan*: b. v. thet nimth hi navté (navt té) ferra plicht, *sa* sín hein, dit neemt hij niet in verdere verplichting, dan zijn eigen, Bmb. 155.

Thá, toen, als tijdsbepaling en teken van nazetting, moet van het hierboven aangevoerde tha, *of*, wel onderscheiden worden: b. v. Bmb. 215: Rejnal Hengena, *thá* hi rédjeva was, *thá* kás hi, toen Reinald Hengena rechter was, toen koos hij, enz.

264. Het is bekend, dat de bijdwoorden dik-

wijls de aanvoegende wijs regeren; dit geschiedt voornamelijk met thet, dat: b. v. and wellath Brocmen thet, *thet* hi thá láwa nime, ther, en willen de Broekmannen dit, dat hij de erfenis neme, welke. Maar, hetgeen opmerkenswaardig is, and, en, schijnt mede in deze taal de aanvoegende wijs te regeren; dit verbindt ten minste dikwijls ene aanvoegende wijze met ene tegenwoordige: b. v. werth er én mon slein oppa sín háwed, *and* hi hebbe, wordt iemand op zijn hoofd geslagen, en hij hebbe, Bmb. 185; en zo altijd, waar deze of de volgende zin voor noch onzekerder als de eerste, en van dien afhangende, beschouwd wordt.

265. Het zoude te wijdlopig zijn, de bijwoorden hier alle op te tellen. Het gewoonlijk vragende is hier, gelijk in het As., hú, hoe: b. v. *hú* mónich pund, hoe veel pond? Asb. 8, 2.

266. De gewone bekrachtiging is jé, ja; de ontkenning wordt op verschillende wijzen uitgedrukt; zo als: ná, neen, Bmb. 76; ne, niet. Dit gebruikt men ook als een bindwoord met de aanvoegende wijs, gelijk in het Latijn *ne*, Grieksch *μη*: b. v. hit *ne* sé, ten zij, Asb. 2, 1; hi *ne* skririe ne fon, ten zij hij zich hiervan zuivere, Bmb. 159.

Navt of nawet, geen, gebruikt men dikwijls als bijwoord voor niet: b. v. falt hit tó dédum, thribéte tó bétande, and thet hús *navt*-é bernande, komt het tot daden, driedubbeld te boeten, en het huis niet te branden.

Gewoonlijk worden er twe ontkenningen aan-

gebracht: b. v. ik *nebbe* with-i *navt-é* dúande, ik heb met u niets te doen, B. 100; and *nis navt* skathelik, en is niet schadelijk, Bmb. 208; al thet, ter thá fjúwer *navt ne* endgiath, al hetgeen, hetwelk de vier niet ten einde brengen, Bmb. 122. Ja, in op zichzelven staande zinsneden worden de ontkenningen zo dikwijls mogelijk aangebracht: b. v. sá *ne* mey hi *nanene* monne *navt* resza, zo mag hij niemand iets geven.

267. De constructie is bijna even zo als in het Nederl. De ontkenning (ne) wordt onmiddelbaar voor het werkwoord aangebracht, hetgeen men uit de zo even aangevoerde voorbeelden kan zien. — Hier ziet men duidelijk, dat ne in het boven aangehaalde voorbeeld: stét ma ne hód up (245), gene ontkenning kan wezen, welke hier in het geheel niet goed geplaatst zoude zijn.

Het werkwoord wordt gaarne op het laatst der zinsnede geplaatst, en het hulpwerkwoord achter het hoofdwoord, inzonderheid in de zinnen, welke met een bij- of terugwijzend voornaamwoord beginnen: b. v. sá wite thi rédjewa *hweder* cáp wesen hebbe, dan beslissen de rechters, of er koop geweest is, Bmb. 79; *tha* se síne ljódon skathia weldon, toen zij zijn volk wilden schaden, Asb. bl. 6; *jef* hi elémid werth, zo hij lam geslagen wordt, A. 8, 2; fori thá sjúgun wíena, ther hi untfangen heth, voor de zeven wijdingen, welke hij ontvangen heeft, Asb. 8, 3 (utfangen is ene fout).

268. Het begin van ene narede wordt door s á te kennen gegeven (262); ook wel door tha (263). Daarenboven wordt het werkwoord voor het subject gezet; b. v. in voortzetting van het even aangevoerde voorbeeld: jef hi elémid werth, *sá* hach hi tó bote fiftene pund, als hij lam geslagen wordt, zo moet hij het met vijftien pond boeten; hetgeen mede met het Hd. en D. overeenstemt, en van het As. en Engelsch verschilt, alwaar het subject ook in de narede voor aan het werkwoord geplaatst wordt; zie de As. Spraakleer, bl. 119.

TOEGIFT.

1.

Over de dichtkunst.

269. Hoedanig de Friesche versbouw, toen het volk in zijne kracht was, is ingericht geweest, valt niet gemakkelijk op te geven. Hetgeen Wiarda, Asb. bl. 11, uit de voorrede voor het Hunsingoër Landrecht aanhaalt, komt mij voor, zelfs door den ouden zamensteller niet, om als een vers te gelden, bestemd te zijn, met uitzondering echter van de twe korte regels, welke ook in het Asegabuch voorkomen, en aldus luiden:

Hi stifte and stérde
Tríwa and werde.

Hij stichte en handhaafde
Trouw en waarheid.

Welke twee verzen misschien uit een volkslied, wegens KAREL den jongeren, genomen zijn. De voorgaande regels: Pippin rex, and sin sunu thi minnira Kerl, hi was minnera and hi was bettera, welke in het Asegabuch aldus luiden: Pippig, thi kyning, and sin sunu, thi minra Kerl, hi was minra and hi was bettra, begrijp ik niet, hoe iemand voor een vers aanzien kan, daar zij in deze niet dichtmatige optelling der koningen zeer wel te passe komen; dat men een paar woorden van enige der merkwaardigste en verdienstelijkste koningen er bij voegde, was natuurlijk. — De volgende regelen, welke in het Asegabuch ontbreken: ande hi sette there kenega jeft, ande allera liúde kest and londriucht, ande allera londe eccum sin riucht, zijn noch minder dichterlijk, en wie ziet hier in den inhoud rijm of versmaat?

270. Bij het einde der aanmerkingen van de twede afdeling van het Asb. bl. 167 haalt WIARDA noch *einen elenden Knittelvers* van dertien regels, uit het Hunsingoër Landrecht, aan (Verh. Gron. Gen. *pro excol. jur. patr.*, 2de deel, bl. 18). Ik moet hier wederom zeggen, dat hij den ouden vervaardiger onrecht doet, welke zonder twijfel niet meer, dan de vier laatste regels, misschien ook de twe eerste, als vers wilde beschouwd hebben; ten bewijze waarvoor ik de lezers wil verzoeken, de volgende zinsnede in verzen te brengen, en hetzelve alsdan met WIARDA te vergelijken. De woorden zijn:

U't send thá riucht, en ik ben self twera én godes kniucht. Thise riucht keren Fresa, and bád him thi kening Kerl ti hebbane and te haldane, to helpe and to nethum alle Fresum. Maar het sluit nu met ene dichterlijke uitdrukking aldus:

Forth scele wí se halda,
And God scel ur se walda,
Thes reddera and thes stitha:
And alle vnrjuchte thing scele wi
formítha.

Dat is:

Verders zullen wij dezelve (kesten en landrechten)
houden,
En God zal over dezelve regeren,
Over deze rechten en deze instellingen:
En alle onwettige zaken zullen wij vermijden.

Ene andere plaats uit een gedicht van het Hunsingoër Landrecht (bl. 56) haalt Wiarda in het Asb. bl. 340 aan, hetgeen aldus zal moeten afgedeeld worden:

Ther hi ta (W.: Ther ni hia. Rask: Ther ni hi ác) bád kairslike
(kajserlike),
Thet se ne scolde nén hera thuwingga
(thwinga) waldelike;

Hit ne wére, thet iha (hjá) bi jere goda (guda) willa thet dúa,
Thet se anne hera (there) wolde vndfá.

Dat is:

Waarop hij toen als keizer beval,
Dat geen heer hen met geweld zoude bedwingen:
Ten ware, dat zij bij hunnen goeden (vrijen) wille dit wilden doen,
Dat zij enen heer wilden aannemen.

Het gehele gedicht is te vinden in 't HUNS. LR. bl. 54; bij VON WICHT, voorrede bl. 57, alsmede in mijne Proeve van een Friesch en Nederlandsch Woordenboek, (*Leeuwarden* 1832) ter bladvulling achter aan hetzelve, en uit de originele codices genomen; ik heb het mede hierachter als taalproeve bijgevoegd.

271. Uit die verzen zal men kunnen zien, dat de Friezen een sluitrijm gekend, en vrij regelmatig gebruikt, maar zich niet altijd aan ene geheel Grieksche voetmaat gehouden hebben. Uit het te voren aangehaalde is het mede waarschijnlijk, dat zij verschillende zoorten van verzen gehad hebben, daar de eersten twe rustpunten of lange sylben hebben, en, op het eindwoord na, de Adonische verzen gelijken. De laatste daarentegen drie of vier rustpunten, met ene jambische versmaat. Daar nu ieder der vierregelige verzen duidelijk genoeg een' volzin bevat, is het waarschijnlijk, dat zij een geheel zangvers zullen uitmaken, en dus de, in de

Islandsche rijmwijze gebruikelijke, verdeling in vierregelige zangverzen ook in het Friesch in gebruik is geweest; maar ten aanzien der verdere inrichting der Islandsche verzen ten opzichte van letter- en regelrijm vindt men hier, voor zo verre ik kan ontdekken, geen duidelijk spoor.

2.

Van de dialekten.

272. Dat de Friezen, welke zich voormaals van den *Rijn* tot de *Wezer* uitstrekten, in de verschillende streken op verschillende wijzen gesproken hebben, is meer dan waarschijnlijk. In de voorhanden zijnde oude stukken zijn hiervan duidelijke sporen; doch daar dezelve van verschillenden ouderdom zijn, is het moeijelijk om te zeggen, of de afwijkingen te gelijker tijd woordvormen zijn, of dat zij, met den overgang der taal, naderhand op diezelfde plaatsen in gebruik zijn geweest. Alhoewel zij in het eerste geval de eigentlijke spreekwijze uitmaken, komt het laatste mij het waarschijnlijkste voor. Deze afwijkingen behoren dierhalven niet tot ene schets van de oudste spraakvormen, welke hier alsdan moest gegeven worden. Tot voorbeelden kunnen evenwel dienen:

sthereke	szurke	kerke	kerk.
sjúgen	sogen	saun	zeven.
somnie	sogene	samnia	verzamelen.

Zo verwisselen zomtijds:

g met *ng:* b. v. husig, Asb. 7, 24; kining, Asb. 7, 12.
e met *i:* b. v. wergie, wirgie.
a met *e:* b. v. panniga, falla, penniga, fella.
a met *o:* b. v. fan, fon; gadis, godis (dei).

TAALPROEVEN.

1.

Uit het *Asegabuch*, 7de afdeling, § 11:

» *De vijftien tekenen voor den dag des oordeels.*"

Thit send thá fíftene tékna, ther ér dómes dí kóma skilun; ther Sancte JERONIMUS fand eskrívin an thera Jóthana 1) bókon.

Thes érosta dís: sá stígath alle wetir fjúwertich fethma bova alle bergon, and stondath to líkere wís and 2) thjú múre, ther fon sténa ewrocht is. Thes otheres dís: sá werthat se, lík 3) there selva skipnése, ther se bifara wéron. Thes thredda dís: fallath se alsa síde, thet se nén áge bisiá ne mí. Thes fjárda dís: sá somniat se alle fiskar, ther

1) Joden. 2) Als. 3) Staat als prædicaat onverbogen (241).

send an thá wetiron, to semine, and ropath al' tó Godi, and tha stifne nét 4) nén manniska búta God alléna. Thes fífta dís: burnath alle wetir fon ásta there wralde tó westa there wralde. Thes sexta dís: sá send alle hámar and alle gerso mith éna blódiga dawe bifangen. Thes sjúgunda dís: sá fallath alle tha timber 5) fon ásta there wralde to westa there wralde, and werthat algadur to breken. Thes achtunda dís: sá falt thi stén withir thene stén, and to brekth alsemin, and thá berga werthat eifnad 6). Thes njúgunda dís: sá werth alsa grát irthbivinge, sá ther fon onbijenne there wralde ér nén sáden nas 7). Thes tíande dís: werth thjú wrald emenad 8) an there selva skipenése 9), ther se was, ér se use Drochten esképen héde. Thes andlofta dís: sá gunch thi manniska with thene otherne, and ne mí nén mon otheron ondwardia fon there néde and fon thá ongosta, hwande thenne is jahwelik mon thes siúnes biravad 10). Thes twilifta dís: sá werth egadurad alle thet bénete 11) efter there wralde anna éne stidi. Thes threddinda dís: sá fallath alla stera fon thá himule. Thes fjúwertinda dís: sá stervath alle thá ljóde, and skilun ther efter upstonda mith othera cláthon. Thes fíftinda dís: sá burnt alle

---

4) Weet niet, kent geen mensch. 5) Gebouwen, getimmerten. 6) Effen gemaakt. 7) Was niet. 8) Gebracht. 9) Vorige toestand. 10) Van het gezicht beroofd. RASK heeft sinnes, van zijne zinnen; zo ook WIARDA. 11) Al het gebeente over de gehele wereld op ene plaats (260).

thjú wrald, fon ásta there wralde to westa there wralde, alto there hille porta. Sá cumth use Hera mith alle síne ánglon, and mith alle síne héligon; sá bévath alle thjú wrald alsá thet espene láf, alsá se hini síath mith thá crióse, and mith thá spiri, and mith fíf wnden, ther hi an thá crióse tholade fori al manneskhik slachte.

2.

Hunsingoër Landrecht, bl. 51, *Verhand. Gron. Gen.* 2de deel.

» *Dágvaarding in rechten.*"

Ik spreke jú tó fon thá liúdem, ende fon thá frana, end fon thisse selue monne, ther i hír ur síen 1), ende urhéret hebbat on thisse liúd wrpena warve; thet hi mi sín spreka bifel, and wel and mín word jech 2), thet i éwele déden end 3) riuchte. Thet i him tó fóren an thiáves lestum, bi slepandere thiade, end bi unwissa wakandum, end breken sín hús uta in, end ther tó sín inreste helde, end urstélen him sínes gódes, alsá gód sá fíf end fíftich merka, thera merka ec bi achta enzum, thera enzena ek bi tuintega penningum; ther brek i on théne leida 4) liúdfrethe, ther bi-

---

1) Hierover gezien en gehoord hebben, dat is: die uwe zaak onderzocht hebben. 2) Van *jechta*, gestand doen. 3) *End*, aan, voor *an thá*. 4) Gelegde, bepaalde.

racht 5) end bigrépen was mith wedde end mith worde, end thes frana allerhageste bon, end iúue haudlésne, end biwéne 6) mí thes, thet i hiúde té dei scélen thá thiwede bóte wither weddia; end there thiwede bóte, also ik se jú tó socht hebbe pent ende pennegad 7), mith alsádena penningum, sá ther end thá londe send jéue 8) end genzie, ther ma cú end corn mith-e jeld, thá scel i on thera liúda wera brenzia, end on thes frana, end on thes clageres. Jef i ath 9) biseka wellat, sá skel i hiúdega té dei an stríde with stonda, éne stríd-éth suéra, end énne otherne hé[illegible] end thes minnera ne bikenne ik nowet; énes eftes onderdes bidd ic thére grétene.

3.

SCHWARTZENBERGH, *Charterboek van Friesland*, 1ste deel, bl. 347:

» *Der Grietmannen eed.*"

Dit senth dae greetmans stowinga in *Wembrinzedéle.*

---

5) *Birácht*, bereikt, dat is: bevat, van *reka*, reiken, vatten. 6) Verzekere. 7) Met pand en geld. Niet alleen moest men terstond de boete betalen, maar ook noch zomtijds pand stellen, voor 'tgeen naderhand mocht komen te geblijken, meerder verbeurd te zijn. 8) Gaaf en gangbaar. 9) Iets, voor a w e t.

Willeth yemma moninghe dayaye 1). Dit sidza 2) yemma, ende swerred bi Gode ende by iemma siele; fan dissen dey hioede, al ont des lettera deys ney Sinete MICHIEL, ende dy dey, al disse deel, jeff disse landen en disse lyoden hold ende gonstich sé, riochtis rédis ende riochtis riuchtis, ende hat, soe ioe ti sanne falt yens dine biscop, ief yenst dine gréve, ief yenst dine hertoghe, ief ienst énige haud, innor ws Frésche riucht welle, dat iemma dat schutte, mit réde ende mith déde, so yemma dat alderbest konnen ende moghen, ende dat iemma alle dae stréta ende wéghum, deer ti dae *Fréslande* jef tí dissem déle gaet, altomael biferdie bihala iens iúwe fynden; ende hot so ioe thó claghe come, tí júwe landen waere, dat tet én landis grétmanne bérde tí byriochtene ende tí grétane, dat yemma dat al riuchtelike gréte ende riuchte. Sé hit an daeda mannum, sé hit an breynwonda, sé hit an wthschettena ághenum, sé hit an ghersfalliga lédum, sé hit an lamma lédum, sé hit an inréa 3) dulghum, sé hith an meta dolghum, sé hit an húdena seckum, dat hit sé, dat iemma dat al riuchtelika riuchte; sé hit an huusbrande, sé hit an huusbreke, sé hit an huussléke 4), sé hit an

1) *Dayaye*, frequentativum van *daya*, zie bl. 160, noot 8, dadigen, behandelen. Hier ziet men, dat dit woord *daya* ook van *niet hete* zaken, zo als WASSENBERGH in zijn *Idioticon Frisicum* wil, in het algemeen voor iets te behandelen, gebruikt wordt. 2) Dit *sidza* geeft hier eenen toekomenden tijd te kennen: *dit zult gij zeggen en het bezweren bij God*, enz. 3) Inretene, ingeretene, ingescheurde. 4) Huisbeschadiging.

nothráwe, sé hit an nothtrédinghe, sé hit an qwickráwe, sé hit an sciprâwe, sé hit an schaeck-ráwe, sé hit an wépene, sé hit an wéde, sé hit an golde, sé hit an sulvere, sé hit an slayna penningum, sé hit an értslauwe 5), sé hit an wapeldrank, sé hit an ráwe, sé hit an nédmunde, sé hit an húdena seckum, dat hit sé, dyr buppa achta pund sé, deer een landis grétman bérre ti biriuchtane, dat iemma dat al riuchtelika riuchte, en dat iemma ti dae díkum ende ti dammin, ti dae sílen ende ti sylroeden alsoe dwé, als in dat landriucht bescréwen steeth; ende dat iemman naeth en dwé iens der papena ponten ief der ména kalende 6) begryp, ende den huusman syn onschiold léte brúke, ende zyn síkringe, als dat riucht is, ende iemma naet tó beriuchten, hot se binnya achte pond sé, (dat den ehera toe biriochten) alle thera tióga, dyr ick iemma habbe benaemt, iefthа naet benaemt, ende ti dae haegista wáre heerd, ende énes landes grétman berre ti bigréttane, ief ty riuchtane, dat iemma dat riuchtelika riuchte ende bigréte, hot soe iemma ti claghe kumme, ende tó riuchte toe yemma landen wáre, dat iemma twiska twíra tale éne riuchte doem déle, ende hot soe iemma toe fynde 7) kompt, mit ielkirs iúwe zydum, dat iemma dat al riochtelika fynde; aldeer iemma dae wirde wítet

---

5) Aardsleping, b. v. met iemand door het slijk te sleuren, te slepen. 6) Algemene verordening, door gewoonte ontstaan, het gewoonterecht, Isl. *kall*, clamor, geroep. 7) Om te rechten, om te vonnissen.

dae foerd ti fyndane buppa alle falsche riucht, soe fyr, soe dat riucht dragha ende daya 8) mey, ende dy fynd, deer yemma mit júwe sídum énighie ende gádrie, díne foerd toe barriane, ende wt ty kédane, ende festlike ti haldane, hit ne sé, datter een grate fále faede 9) mede byfalla mueghe; ende hwerso yemma éne man bythinghie by trem deghum, bi lessa jefta by mara, ende hy des riuchtes naut vntfruchta 10) wel, dat iemma díne wrhériga tí hérega bringe, ende hem séke mith fiúre ende mith fana, als iemma schuldich zint ney dae riuchte, ende dat iemma vm disse secke, ner om nén secke nén méde nyme, hor mitter wird, ner jenster wird, panning ner pannings wird, yemma ner nemma fan iemma haelem ief weyna, mer dat iemma riuchte altó lika, dy arma as tí ríka; thi fraemda as ti sibba, enz.: dat iemma dát naeth en léta om hérena reed, ner om frouwena sponsta 11), ner om jú seluis tochta, ner om anxsta júwes líwes, ner om fraesheed júwes guedes: dat iemma God alsoe helpe ende all' zyn Hélghen, een riucht eed ende dy onménes.

4.

Handschrift *Friesche Rechtskennis*, bl. 20

8) Zie noot 1, bl. 158. 9) Groot ongemak, ene grote openlijke vijandelijkheid door ontstaan konde. 10) Ontvruchten, ontvrezen, ontzien, eerbiedigen. 11) Sponsta, Lat. *sponsio*, verleiding.

» *Bevel tot dagvaarding.*"

Hér A., bi der néde Godis, Decken to *B.*, byfellen riuchter fan ws hére da Paus, Hér C., Persona to *D.*, salicheed in Gode.

Ick heb ontfangen da breeff ws Héra da Pauses in aldulcke wirden: PETRUS, een kneppa der kneppena Godis, onze lyawe soen A., Decken to *B.*, salicheed ende een Decken benedynghe. Ffoer ws is commen D. van *Starem* clagien, dat E. en F., jelkers presteren en leyen fan *Dockem*, hym schyldich sé ende wald dwé in syn gued; aldeerom byfel ick dy myt pauslicker macht, dat tú da igghen gaer laye ende da secka wrstande ende wrhere, sonder byropinghe, ende dú da to schedene; ende dwe dú deer in, deer dú wilte,. ende byfel 't hemmen by da ban, dat hyae 't festlycke halda. Da orkenen, deer aldeer to naemd sint, jef ze da wird naet sidze willet, ende se dat léte om fryonscip, om hát, om nyd, jefta om anxsta, dat tú se dwinghe by da banne, dat hyá da wird foertbringa. Wtjown to *Roem.* — By der selna macht byfel ick dy, dat tú disse selne lyud wrscriouue ende to fara ws làya, entlicke op den freed eefter Pinxtera, to *Bolswert*, den burger to *Starem* to riuchta andwert. Wtjown to *Bolswert*, bysyglet myt ws sígel. Datum anno Domini 1480, altera die post translationis MARTINI.

5.

Het enig oud berijmd stuk, hetwelk, voor zo

verre mij bekend, voorhanden is, is ene korte beschrijving van der Friezen tocht tegen de Saksers, de beschrijving der inneming van den burgt te *Romen*, en de daarop gevolgde vrijheidsbrief der Friezen van KAREL *de groie*, welke ik gemeend heb, hier, als dichtmatige taalproeve, te moeten geven.

Thet was to thére stunde,
Tha thi keneng KERL riuchta 1) bigunde;
Tha was ter ande there Saxinna merik
LIUDINGERUS én héra féle steric.

Hi welde 2) him alsá waldlike
Tagethan 3), ther hi fon riuchta scolde bihalda tha kenig KERLIS kaírska ríke;
Ac welde hi má dúan:
Hi welde thá sterka Fresan vnder sínne tegetha tían.

Hi bibád it efter alle síne ríke,
Thet ma hine heta scolde koning waldelike.
Tha thi keneng KERL thit vnderstód 4),
Tórnig was him hírvmbe sín mód.

Hi lét hit thá Frésum tha kundig dúan,
Hódir hiá théne nía kening mith him mith stride welde bístán.

---

1) Recht, rechtsgebied, beheer. 2) Met macht handelen. 3) Tienden, hetzelfde met *tegetha* hierachter, waarvan ook nog óns tochten. 4) Onderstond, dat is verstond, gewaar werd.

Thá Frésen gader e-komen
Uppe thet bódescip, se anne gód réd genomin.

Thi Frésa féle sterka
Hi 5) fórim tha and thá Saxinna merka;
The Sassiska héran thit fornómin,
Up thá felda iá Frésum to ionis kómin.

Tha fúgtin sé alsá grimlike:
Ofslóg má thá Saxum béthe théne érma and théne ríka;
Thág to thá lesta
Feng ma of thá Saxum, héran and ridderan, thá besta.

Hiá band ma alsá sére
Mith éne sterka mére 6).
Já látten se tha waldelike,
Alder hiá thene kening Kerl urnomin ande síne ríke.

Tha hi thet fornom,
Thet him thi Saxinna héra alle bunden kom,
Wel was him ande síne héi 7),
Thi 8) bád tha stulta Frésa gódne déi.

Hi nom se tha ande pálas sín,
Hi scanct-um béthe méde 9) ande wín.

---

5) Liever *hiá*. 6) Strik, band. 7) Gemoed, *hege*, *heuge*. 8) Liever *hi*. 9) Spijze, ook *moes* genoemd.

Thá Frésan fórin vt-es koninges hówe,
Tó ihér londe hiá wederkom mit halike lowe.

Aldus heb hi urstén,
Hú thá 10) sterka Frésa his, 11) with théne Saxa
tha fórgen.

Thet ské therna tó éner stunde,
Thet thá Rómera héran with théne kening KERL
strída bigunden;
Stultlike
Welden hia thene tins bihalda thá keninglika rike.

Thi kening thit sérelike
Kundegia lét alle síne keningríke;
Ihá kómin alle to sámene,
Ther wérin and síne ríke, sibbe and frámede.

Thá Frésan thet mére fornomin,
Tó thes keninges howe vnelathadis 1) se ther komin;
Ihá wérin ther nette and gód,
Wand ihá drógin énir stultere laúwa mód.

Ihá sprekin ther tó fára thá keningge wígandlike 2);
Ihá welde allinna fiúchta with-á Rómera héran fore
thet kairslika ríke.

---

10) Voor *hú hit thá*. 7) Voor *is; h* is hier ene aspiratie.

1) Ongelaad, niet gedagvaard, niet opgeroepen. 2) Strijdhaftig.

Ihá nomin thá scerpa suerd and ihéra 3) honda,
Ihá gengin to fara there burig stonda.

Thá héran binna thére burig thit geségin,
Uppa théne feld ion thá Frésen tó stríde tha tégin.
Én ordil warth ther upgehéwin:
Monig dióre wígand warth nither geslégin.

Tha tó thére stunde
Thi Frésa hástelike ón thá héran fiúchta bigunde;
Sérlike thá héran vmbe thá segin,
Alle balde 4) se to there burg flégin.

Thi Frésa folgade mith vntuiuilika sinne,
Hú hi tha burg kreftlike wnne;
Thách uppa thet leste
Wnnin ihá thá burg and héran thá besta.

Thá porta gundt ma 5) bislúta;
Thi kening Kerl mith síne folke was-ter abuta;
Ihá funden 't and hiára réde,
Ihá welde thá kening Kerle iowa béthe, burg ande liúde.

Thi kening thogte ande síne móde,
Hú hi thá stulta Frésa thisse waldelike déda lania scolde mith éniga góde:
Hi jof him mith-á allera árista ieftha
Thá másta.

---

3) *Ihera;* zo ook *iha,* voor *hjera, hiara* en *hia.* 4) Terstond. 5) Voor *gunch ma,* ging men.

Tuíntech merka fon brondráde golde,
Ther thi Frésa iéralic tha kairscipe to tegetha iowa scolde.
Thiú iefte ther hi héde thá Frésum gedán,
Thiú móste emmer and emmer máre vělika 6) stán.

Ther hi tha bád kairslike,
Thet se ne scolde nén héra thuwingga waldelike;
Hit ne wére, thet hiá bi iéra góda willa welde thet dúa,
Thet se ánne héra wolde vndfá.

Thág wén ik ande míne sinne,
Thet hiá bi willa angne 7) héra gewinne. —
Nowet alléna thá keningge and thisse bóde nógade 8),
Thes héliga pawis GREGORIUS weld hi hír tó fógade.

Hi béd hit ít-a pawes tha,
Thet hi thá Frésan mith-á gastelika riuchte welde bifá.
Héwelika 9) alle hi to bonne se déde,
Ther thá Frésum to brogte énige néde.

Alder bibád hit thi kening KERL opinbére,
Thet Frésan iéralic níge redian 10) him kére;
Tha kairslika crona hi uppa ihera hawid sette,
Aldervmbe hi se scéra lette.

---

6) Ongelijk, veranderlijk. 7) Enigen. 8) Goedkeuring, genoeging. 9) Euwiglijk, voor euwig. 10) Rechters.

Thág ief se thet ne welde nowet dúa;
Út mosten se him ihera hér léta frílike waka,
Thet hit alle liúda magte tha sián,
Thet hi se frí héde gedán.

Hi bibád hit him tha keninglike,
Alle thi Frésa, ther were sterik and ríke,
Thet íha anna slag and ihera wítta 11) hals scolde him vndfa;
Ther efter moste hi ridder bilíwa.

Wepin scolde hi ther efter drega alle scone;
And sine scelde moste hi mélia tha kenlike crona,
Thet hi thisse iefta tha Frésum, héde évelike dán,
Ther hi keningan and hertigan to wítscipe upnom and ondris monige halike man.

Thach to lesta,
Hú hit tha efterkumanda évelike wiste,
Ande thá bréwin hit ma biscréf
Fon thá ieftum, ther abuta nowet úriétin biléf.

Thet insigel was fon thá brondráde golde,
Hú hit alla liúde wiste, thet thiús ief éwelike stonda scolde.
Thisse bref ma tha frí Fresa iof and síne hond;
Mith dóle 12) and mith hárum 13) hi wederfór and síne áin frílike lond.

---

11) Hetzelfde met *wida*, gewijde, vrije. 12) Roem. 13) Eer; *h* is aspiratie.

R. RASK,

FRIESCHE

SPRAAKLEER.

ERRATA.

Bl. xii	reg. 15 v. b.	*goth*	lees	*gott.*
— 4	— 22	— voor :	—	(voor).
— 25	— 2	— z e t	—	zet.
— 55	— 18	— op *o* op *u*	—	op *o* en *u*.
— 60	— 5 v.o.	neemt	—	meent.
— 73	— 4	— s í n	—	w e s a.
— 86	— 5	— vierde	—	derde.
— 89	— 1 v.b.	s k i a t h met	—	s k i a t h moet.
— 131	— 21	— b i r o v a d e	—	b i r á v a d e.
— 143	— 4	— lijfsbevreding	—	lijfsbevrediging.